

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK
KÖZLÖNYE

FELELŐS SZERKESZTŐ:

NAGY LÁSZLÓ

SZERKESZTŐTÁRS:

FARKAS SÁNDOR

**1905
MÁJUS**

XX. ÉVFOLYAM

V. FÜZET

==== MEGJELENIK HAVONKÉNT ====

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉS
Andrássy-ut 10.

TARTALOM.

TANÍTÓKÉPZÉS.	Oldal
Sursum corda	257
Miklós Gergely. Mégegyszer a tanítóképző-intézetek szakfelügyeletről	259
Dr. Barcsa János. A szakfelügyeletről	264
Guzsvenitz Vilmos. A tanítóképzők szakfelügyelete	267
Szerkesztő. Megjegyzések Guzsvenitz cikkére	271
Egy 36 éves segédtanár. A segédtanárok ügye	272
ELMÉLET.	
Hegedűs János. Az 1806 iki Ratio Educationis 100 éves jubileuma	276
Vértesi József. A gyermeknyelv hangtana	280
Budinszky Károly. Az elemi rajzoktatás reformja	303
Kolumbán Samu. Felelet Peres Sándor észrevételeire	309
IRODALOM.	
Molnár Oszkár. Beszédék és tanulmányok. Irta Berzeviczy Albert	313
Szente Pál. Elméleti és gyakorlati zeneiskola Chován K.-tól	319
Kovács Andor. A selyemtenyésztés 25 éves eredményei	320
B. Gy. Gyakorlatok a helyesírás és fogalmazás tanításához	321
EGYESÜLETI ÉLET.	
Németh Sándor. Az 1905. évi április 10-én tartott vál. gyűlés jegyzőkönyve	323
Németh Sándor. Az 1905. évi május 3-án tartott vál. gyűlés jegyzőkönyve	325
A dévai m. kir. tanítóképző-intézet tanárainak a Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesülete elnökségéhez benyújtott indítványa	330
A kolozsvári áll. tanító- és tanítónőképző-intézetek tanártestületeinek indítványai	332
OKIRATTAR.	
Rendeletek. Gyakorlóiskolai tanítói tanfolyam	333
Népiskolai tanítók tanfolyama	333
Tanfolyam a tanítóképző-intézeti rajztanárok számára	334
VEGYESEK	335
Pénztári kimutatás	336

Felelős szerkesztő: Budapest, VIII. Üllői-út 16/b.

Szerkesztőtárs: Budapest, I. Alkotás utca 37.

Kiadóhivatal: Budapest, VI. Andrassy-út 10.

Egyesületi tagdíj:

<i>évenként</i>	8 korona
<i>félévi részlet</i>	4 korona

Előfizetési díj:

<i>egész évre</i>	8 korona
<i>félévre</i>	4 korona

A «Magyar Tanítóképző» megjelenik — július és augusztus kivételével — havonként legalább 2 és félvnyi terjedelemben.

Egyesületi tagok a „Magyar Tanítóképző“-t a tagdíj fejében kapják. **Tagsági jelentkezések Sztankó Béla** főtítkárhoz (Budapest, I. Mozdony-u. 5/b.) intézendők.

A tagdíjak **Horvay Ede** egyesületi pénztárhoz (Budapest I., **Attila-utca 23. sz.** küldendők be.

A reklamációk és előfizetési pénzek a kiadóhivatalhoz (Singer és Woliner könyvkereskedése) intézendők.

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

XX. ÉVFOLYAM.

1905. május

V. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Sursum corda.

A május 28-ára összehívott közgyűlés nevezetes napja leendő egyesületünk történetének.

Egyesületünk eddig az alkotó munkára fordította minden erejét. Soha személyes válságok nem háborgatták. Ilyenek elintézésére sem kedve, sem ideje nem volt. Egyetlen törekvésben egyesültek a tagok: a magyar tanítóképzést súlyosan zilált, fejletlen állapotaiból kiragadni s egységes irányú munkálkodás s az európai színvonal felé terelni. Gyönyörű, ideális korszak volt ez. A személyek nem vették egymást észre. Szemeink csak az eszmékre voltak függesztve, szívünk reformokért dobogott s karunk az alkotások létrehozásában fáradt ki.

S ime, most egyszerre megdördült felettünk az ég s fejünk felett a választási harc vihara söpör végig. Egyesületünk kebelében pártok alakultak; köriratok repkednek a levegőben s országszerte folyik a korteskedés magánlevelekkel és szóbeli rábeszélésekkel.

Egy pillanatra megdöbbenve kérjük, erőkifejtés-e e mozgalom vagy súlyos bajok jele? Megerősödni vagy szétbomlani akarunk-e?

Ha egy pillanatra talán a kételkedés szelleme rázza is meg lelkünket, de a következő percben annál nagyobb erővel költözik bele *a bizalom, a nyugodt öntudat* érzése.

Érezzük, hogy a mozgalomhoz nem a betegségből származó gyengeség, hanem az erőkifejtésre való törekvés adta meg a lökést. Igenis, a mi mozgalmunknak nagy *elvi* háttere van. Az elemi iskolai tanítóképzés fel akar szabadulni azon *gyámkodás*

alól, amely alatt eddig a multban keletkezett külső viszonyok tartották. Az *önállóságnak*, a szabad előhaladásnak vágya lelkesít bennünket. Mi ebben a mozgalomban nem az ólomsúlyokat érezzük magunkon, hanem a tavaszi szellő üdítő, éltető hatását.

Mi egységesebbek, erősebbek s többek akarunk lenni, mint amilyenek eddig voltunk. Mi értékesebb munkát akarunk végezni, mint amelyet eddig birtunk. Mi a saját szemünket akarjuk használni s a világosságot működésünk minden parcelláján. S hogy mozgalmunkat ily törekvések fogantatták meg, azt nemcsak a mozgalom multja bizonyítja, hanem a rendkívüli közgyűlésre kitűzött tételek természete, *az egyesületi élet reformja s a tanítóképző-intézetek szakfelügyelete*. Az előbbi reform hivatva van egyesületünk működésének mélyebb alapot, nagyobb erőt s áthatóbb szellemet adni; utóbbi tétel helyes megoldása pedig éppen a tanítóképzés egyetemes, szabad, független fejlődését s a tanítóképző tanárság jogos érvényesülését kívánja szolgálni.

Mikor ilyen nevezetes nagy kérdések vannak rendkívüli közgyűlésünk háta megett, mellékesnek tűnik fel az a kérdés, hogy Baló József vagy Peres Sándor legyen-e az elnök. Bármelyik párt győz, az a küzdelem lényegén nem változtat. Mindakettő érdemekben gazdag, derék jeles férfiú; teljesen méltó a közbizalomra s bármelyiknek megválasztásába *valamennyien* könnyű szívvvel nyugodhatunk bele. A lényeg az, hogy *elemi* tanítóképző tanár választatik meg elnökké.

Fel tehát, kedves kartársaink! Jőjjetek a rendkívüli közgyűlésre! Vitassátok meg, bölcsen és lelkesedéssel a kitűzött nagyfontosságú tételeket. Járuljatok minél többen az urnához is! És szavazzatok egyéni meggyőződésetek szerint.

De testvéri szeretettel szorítsatok valamennyien kezét. Bizony-bizony semmi okunk s szükségünk nincs arra, hogy a legkevésbé is haragudjunk egymásra. Nem is féltjük mi a tanítóképző tanárságot. Tanácskozásunk épp oly komoly, együttlétünk épp oly kedélyes lesz, mint máskor. Szent a hitünk, hogy rendkívüli közgyűlésünk csak meg fogja szilárdítani a tanítóképző tanárság hagyományos, meleg, testvéries érzületét.

Mi tehát nem félünk a vihartól. Tőle csak üde levegőt, jótékony esőt s fokozott termékenységet várunk.

Még egyszer a tanítóképző-intézetek szakfelügyeletéről.

A közelmúlt legnevezetesebb tanügyi eseményei a polgári iskolák szakfelügyeletének életbeléptetése az *iskolalátogatói intézmény* által, továbbá a *tanítóképző-intézetek állami szakfelügyeletének szervezése*. Dr. Berzeviczy Albert rövid ideig tartó miniszterségét emlékezetessé tette ezen két korszakos intézmény megalkotásával. A képzők szempontjából szólva e helyen és ez alkalommal, régóta érzett szükségletet elégített ki és igen sokszor hangoztatott közóhajtást teljesített a tanügyi kormány azáltal, hogy folyó évi 14861. számú rendeletével a képző-intézeti szakfelügyelet alapját megvetette.

Ezen korszakos intézkedésekkel egy régóta csálthatatlannak tartott hit, hogy ne mondjuk elv, dőlt meg azáltal, hogy az eddigi népoktatási tanfelügyelet végre-valahára a különböző iskolafajok szerint tagoltatott és a fejlődés ellenállhatatlan törvényei szerint differenciálódott. A felsőbb leányiskolák és a polgári iskolákból kifejlődött felső kereskedelmi iskolák már régóta külön szakfelügyelettel rendelkeznek s valóban el kellett érkezni az időnek, hogy a tanítóképzők — mint kiválóan szakiskolák — szintén szakfelügyeletet nyerjenek.

A tanfelügyelet tagolhatatlansága és megoszthatatlansága volt a régi jelszó, sőt még ma is sokak által dédelgetett felfogás. Őszintén szólva, ezekben a nézetekben több a *személyi és személyekre való vonatkozás* és tartalom, mint a *tárgyilagos érv*. E tábor hívei azzal akarnak érvelni, hogy csak az egységes népoktatási tanfelügyelet vezethet az adott viszonyok egységes megismerésére, ez állhat a kormányzás egyöntetőségének szolgálatában; a felügyelet szétagolása ellenben veszélyezteti a népoktatás egységes szellemét, irányítását és kormányzását. E tábor hívei a népiskolák és képző-intézetek között azon szükségessé, összekötő kapcsolatot tartották a kir. tanfelügyelőt, aki egyedül ismeri és ismerheti minden vonatkozásukban a népiskolák szükségleteit, ő látja azt, hogy a képzők azokat a szükségleteket milyen mértékben szolgálják s ők bírálhatják azt meg, hogy a képzőknek miféle irányt kell követniök működésükben, hogy az életnek megfeleljenek.

A fentebbi érvek és nézetek, amennyire találóan kifejezik a felügyelet eszmei tartalmát, a mai tanfelügyelet a képző-intézetekre való vonatkozásában a kivitelben épp annyira messze esik nemcsak az eszményi tartalomtól és céltől, hanem a való élet érdekeitől is. Sokat vitathatnám ezt a kérdést, de hiszen szükségtelennek tartom, mert mindenki tudja, hogy hol van a mai tanfelügyeletnek az igazi hatásköre és hogy mire kell minden idejét és erejét fordítani, hogy nemes hivatását betölthesse.

A képzőintézeti szakfelügyeletet életbeléptető miniszteri rendelet is igen találóan fejezi ki, hogy a kir. tanfelügyelőségeknek jelenlegi szervezete megfosztja a kir. tanfelügyelőket a különböző intézetekben folyó munkásság összehasonlításának lehetőségétől s épp ezért alkalmaz a miniszter törvényadta jogánál fogva a tanítóképzők tanulmányi ügyeinek ellenőrzésére és irányítására szakfelügyelőket. A tanügyi kormány a tanítóképzők munkájának eredményessé tételét, szakszerűségének emelését, valamint a tanítóképzés ügyének általános, magasabb fellendülését a

képzők egységes működésének biztosításától várja. Találóa hangsúlyozza a rendelet, hogy az egységes tanítóképzés és a képzés szellemi színvonala emelésének sarkalatos biztosítéka és alapfeltétele az, hogy a tanulmányi felügyeletet és ellenőrzést gyakorló közegeknek alkalmuk legyen a különböző körülmények és eltérő viszonyok között működő képzők munkájának összehasonlítására, az elért és elérhető eredmények egybevetésére s ezáltal kijelölni azt az irányt, amelynek követésével a tanítás és nevelés egységes voltának biztosítása mellett is az egyes intézeteknek a helyi viszonyok által indokolt sajátos alakulásai ne enyészzenek el.

A rendelkezés tehát magas szempontokból fogja fel és körvonalazza a szakfelügyelet fontosságát és célját, de szerény nézetem szerint a létesített szervezet nem felel meg a szépen megállapított célnak; az eszme s a kivitel eddigi intézkedései és ismeretes alakja egyáltalában nem fedik egymást, sőt jelentékeny eltéréseket mutatnak.

Már több oldalról hozzá szólottak az új intézményhez: a szakfelügyelet szükségességét elvileg még a rendelkezés egyéb részeit támadók táborából is elismerték. Dicsérték az új intézkedést, de kifogásokat is hoztak fel ellene. Az ügyet és a vitát még korántsem lehet befejezettek tekinteni, hiszen illetékes helyen a miniszterium illető szakosztályának vezetője is csak azon alpnak tekinti az eddigi intézkedéseket, amelyből az igazi szakfelügyelet kifejlődhetik. Az intézmény és a megített rendelkezés sokkal fontosabb kérdéseket jelentenek, semhogy egykönnyen napirendre lehetne felettük térni. Kihívják és ki is állják a tárgyilagos és szakszerű kritikát, amely egyedül alkalmas a kérdés tisztázására. Ezen szempontok készítenek engemet is alábbi nézeteim kifejtésére.

A szakfelügyelet szükségességéről és eszményi céljáról felesleges szólni, azt jobban megállapítani és találóbban kifejezni, mint ahogy azt a rendelet teszi, alig lehet. Ezuttal csak az eddigi végrehajtott intézkedések fogyatékoóságáról szólok.

A szervezett szakfelügyelet *gyengeségei és hiányai* szerény véleményem szerint a következők: *a szakszerűségnek felette hiányos volta, a szakfelügyelők elégtelen száma, a felekezeti szempontok érvényesülése a felügyelők kinevezésében és a kir. tanfelügyelők működése mellett való érin-tellenül hagyása.* Lássuk ezeket rendre.

Az új szakfelügyelet csak annyiban mondható *szakfelügyeletnek*, amennyiben a kinevezett szakfelügyelők (a női kézimunka és háztartás-tan felügyelőjének kivételével) vagy tényleges működésben levő elemi tanítóképző-intézeti tanárok vagy pedig olyan tanférfiak, akik a tanítóképzés terén és szolgálatában huzamosabb ideig tartó működésükkel kiváló érdemeket szereztek. Így pl. az összes állami tanító- és tanítónő-képzők szakfelügyelője kiváló historikus, geografus és pedagógus; a két protestáns felekezeti képzők felügyelője szintén kiváló pedagógus, nyelvész és historikus; a többi felekezetek férfi tanítóképzői felügyelőjének a pedagógiában, a nyelv- és történettudományi tárgyakban van szak-képzettsége, ezen felekezetek tanítónőképzői felügyelőjének képzettsége pedig a pedagógia mellett mennyiség-, természettudományi irányú. Önként

következik tehát, hogy ezen szakfelügyelők a rájuk bízott képzőkben eredményes szakfelügyeletet csakis *a saját szakmájukbeli tárgyakra nézve gyakorolhatnak*; minthogy pedig a rendelkezésben a felekezeti vonatkozások figyelembe vétele miatt működésük terét időnként nem cserélhetik fel, ennél fogva felügyeletük *egyoldalú* lesz; *a nem szakmájukbeli tárgyak tanítását eredménnyel nem ellenőrizhetik és nem irányíthatják*. Azonkívül a működésben levő 79 elemi tanítóképző-intézetnek egyenként csak egy-egy részét, mintegy *töredékét* látogatják s ennél fogva tapasztalataik és működésük is a szervezeti rendeletben oly találóan kiemelt összehasonlítására „a különböző körülmények és eltérő viszonyok között működő intézetek munkalkodásának a tanítás és nevelés egységes voltának biztosítására s így a tanítóképzés összes tanulmányi ügyeinek ellenőrzésére és az általános szellemi színvonal emelésére,” *egészben véve sem nem alkalmasok, sem nem elégségesek*. Éppen a fentebbi igen helyes szempontok szerint, de meg a dolog lényegéből kifolyólag is szervezendő *igazi szakfelügyelet* feltételezi és megköveteli legalább is *hét valóságos szakfelügyelő kinevezését* és pedig a következő szakokra: *egy a nevelés-tudományi tárgyakra; egy a gyakorló iskola működésének, a gyakorlati képzésnek ellenőrzésére; egy a nyelvtudományi-, földrajz- és történelmi tárgyakra; egy a mennyiség-, természettudományi tárgyakra (esetleg idevéve a vegytant); egy a biológiai tárgyakra és gazdaságtanra, az énekre és zenére; egy a rajzra, szépiásra (esetleg idevéve a tornát is); és egy a tanítónőképzők gazdasági és női kézimunka oktatásának felügyeletére.* (Ez az utolsó ebben az általánosságában az új szervezetben is meg van.)

Ezek a szakfelügyelők aztán az összes képzőkben ellenőrző, didaktikai és irányító szakfelügyeletet gyakorolnának oly módon, hogy az iskolai év folyamán, különböző időkben, külön-külön, megfelelő egymástani időközökben az ország valamennyi képzőintézetét meglátogatnák legalább egyszer s ott két-három napot töltve megfigyelnék a képzők felszerelését, működését, az eredményeket stb. Ezek a szakfelügyelők a hivatalos utasítások alapján és értelmében, de egymás között is létesített kölcsönös megállapodások szerint gyakorolnák az ellenőrző, irányzó és tudományos felügyeletet, mintegy *szakfelügyelő-tanácsot* alkotnának. Tapasztalataik eredményeit közös tanácskozások útján megállapodásokba és jelentésekbe foglalva előterjesztenék a minisztérium tanítóképzési szakosztályának, amely aztán ezen illetékes helyről nyert jelentések és információk alapján a legcélszerűbben intézkedhetnék és rendelkezhetnék. Minthogy pedig a tankerületi kir. tanfelügyelők is felterjesztik jelentéseiket a minisztériumhoz, ezen jelentésekből a tanítók képzettségének és működésének eredményére vonatkozó érdemleges észleletek és tapasztalatok aztán a képző-intézeti szakfelügyelőknek adatnának ki, akik azokat aztán felügyelői tisztök gyakorlása közben felhasználhatnak és előterjesztéseikbe belefoglalhatnak.

Ily módon a tanítóképzők és a tanítóknak a gyakorlati életben való működése között annyira kívánatosnak jelzett kapcsolat, amely ma több oknál fogva amúgy is nagyon laza és tökéletlen, sőt sok esetben hiányzik is, sokkal tökéletesebb lenne, mert így nemcsak azon kir. tanfelügyelő tapasztalatai érvényesülhetnének, akinek kerületében véletlenül képző-

intézet van, hanem valamennyi kir. tanfelügyelő ide vonatkozó tapasztalatai fel volnának használhatók a tanítóképzés irányítására.

A tudományos irányu tanulmányi szakfelügyelet és az adminisztratív és esetleg politikai szereppel bíró és a kir. tanfelügyelők által gyakorolt *adminisztratív felügyelet* ily módon koordinált és egymást mindenben támogató viszonyba kerülhetne egymással, egyik nem lenne a másik alá rendelve, sőt ki lenne zárva a szubordináló felfogásának és az arra való törekvésnek minden alkalmá, amelyet különben egymás megsértése és bénítása nélkül egyik felügyelet sem hordozhatna el. Különben a képesítő vizsgálatok, amint ezt Gömöri S. barátom a Magyar Tanítóképző idei IV. számában igen helyesen megjegyzi, a kir. tanfelügyelőknek, mint legtöbb esetben a képesítő vizsgálatok vezetőinek, elegendő és kiváló alkalmat nyújtanak annak elbírálására, hogy a tanítóképzés gyakorlati eredményei megfelelnek-e a népiskolák követelményének. Az új népoktatási törvényjavaslat által tervezett tanítóképesítő-vizsgálat erre annyival is kiválóbb alkalmat szolgáltat, mert ez a vizsgálat tisztán szakirányu s így nem annyira a tanítójelölt általános műveltségére, mint főképpen a népiskolai gyakorlati ismeretekre és ügyességekre terjeszkedik ki.

A szakfelügyelet ilyen szervezetének kell helyet foglalnia az új népoktatási törvényben s ez feleslegessé teszi a kir. tanfelügyelők hatáskörének további fentartását a képzőintézetekben. De hiszen erre ebben az esetben nem is lesz szükség, mert a szakfelügyeleti rendszer fentebbi szervezete feltételezi minden egyes képzőnek évenként hat, esetleg mind a hét felügyelő részéről külön-külön való meglátogatását, ami kellő alapot nyújt az eredmények összehasonlítására, az évről-évre ismétlődő látogatások pedig alkalmat szolgáltatnak az esetleg kifogásolt dolgok és követelt irányváltoztatások vagy munkák végrehajtásának, a fejlődésnek ellenőrzésére. Így válik igazán egységessé és intenzívvé a felügyelet, amely aztán legfelsőbb fokán, a miniszterium illető szakosztályának kormányzó és intézkedő működésében csúcsosodik ki és fejeződik be.

A kir. tanfelügyelők tudvalevőleg nem rokonszenveznek a szakfelügyelettel, sőt azt a népokt. törvényjavaslat megfelelő intézkedéseivel is támogatva, határozottan elleneztek is. Nem gondolták meg azt, hogy a szakfelügyeletnek létesítésével amúgy is túlhalmozott teendőiknek egy részétől, amelynek végzésére a legtöbb esetben sem idejük, sem erejük nem volt, szabadulnak meg és visszaadtnának igazi hivatásuknak, a népiskolai tanfelügyeletnek s így egész erejüket a népiskolák ellenőrzésére és irányítására fordítva, működésüket mélyebbé és eredményesebbé tehetik.

A jelenlegi felügyelet védelmezői nem tekintik azt, hogy a tanfelügyelet még a népiskolákra nézve sem eléggé egységes s a kir. tanfelügyelők különböző képzettségénél fogva egységes szellemű nem is lehet; a mértéke és intenzivitása is nagyon különböző, sőt állandóság sincs benne, mivel annyira az illető tanfelügyelő egyéniségétől függ, hogy az egyén változával a felügyeletben is lényeges változások állhatnak be. Annyival kevésbé lehet egységes és szakszerű a képző-intézetekre nézve.

A népiskolák és tanítóképzők között levő állandó kapcsolatnak fentartására és ápolására igen alkalmas volna még, amint ezt mások is kifejezték, az az intézkedés, ha a tanítóképző-intézeti tanárok és tanárok intézetük környékén mint iskolalátogatók, a tanév folyamán, habár rövid időre is, iskolákat látogatnának, amikor esetleg alkalmuk lenne arra is, hogy volt tanítványaik működését megfigyelhessék.

Igazuk van azoknak, akik azt állítják, hogy a népoktatás egységét az egységes népiskolai tanterv és utasítások, a tanítóképesítésnek egységesítése, államosítása, továbbá az egész országra kiterjedő egységes tanítóképző-tanárképzés biztosíthatják. A tanítóképzés egységének és az általános szellemi színvonal emelésének legbiztosabb alapja és első kelteke a feladatának tudatával bíró és képezett tanári kar és minden tekintetben a feladata magaslatán álló igazgató, aki a szakfelügyelet mellett a szükséges házi felügyeletet a *tanári karral egyetemlegesen* gyakorolja.

Megjegyzem azonban, hogy bár a képzett tanári kar és igazgató összhangzó működése biztosíthatja a tanítóképzés sikerét, mégis e munkakör teljes betöltésére és sikerére, valamint a képzés egységére nézve igen szükséges az egységes tanulmányi szakfelügyelet. A tanári pályán a felügyelet hivatását nem szabad egyoldaluan felfogni, mert a helyes felügyeletnek nemcsak az ellenőrzés és irányítás a feladata, hanem az is, hogy a *tanárok egészséges versenyt, becsvágyát és ambícióját felébressze*. E kettős feladatból kifolyólag az eredményes szakfelügyelet felelősséget követel ott, ahol azt az iskola érdeke megkívánja és elismeréssel jutalmaz ott, ahol érdemes munkálkodásról győződik meg. *Csak ily módon emelheti a szakfelügyelet a tanárok önértéket s gyakorolhat befolyást a képzők színvonalának emelésére.*

A felekezeti szempontoknak a szakfelügyelők kinevezésében kifejezésre jutott érvényesülése szintén gyengesége és pedig nem is a legkisebb gyengesége a szervezett szakfelügyeletnek. Az igazi szakfelügyelet e szempont figyelembevételét feleslegessé teszi, sőt megengedi azt is, amint ez a „Katholikus Tanügyi Tanács tanítóképző szakosztályában“ kifejezésre jutott, hogy ne csak állami alkalmazottak, hanem egyes felekezeti képző-intézeti kiválóbb tanárok is megbizassanak a szakfelügyelettel. *Elvégre is elismert képzettségű szakfelügyelők ellen a felekezeti képzők sem agítalhatnak, hiszen a képző-intézetek ssakjellegeből kifolyólag el kell hogy ismerjék és el is ismerték a szakfelügyelet helyességét és szükségességét.* Ellenben, ha csak egy egyén bízatik meg a szakfelügyelettel, alkalmazása nagy körültekintés mellett is könnyen okot szolgáltat a kifogásokra s úgy a személyével, mint a képzettségével való elégedetlenségre. Mert megjegyzendő az, hogy a szakfelügyelet személyi részének megoldása rendkívül nagy nehézségekkel jár és óvatosságot igényel.

A felekezeti képzők részére külön szakfelügyelők kinevezése nézetem szerint azért sem célszerű, mert *ami ezen képzők működésében felekezeti irányu, értem a vallásoktatást és a kántorképzést stb., az úgy is az illetékes felekezeti hatóságok hatáskörébe tartozik, annak irányítására a szakfelügyelők befolyást amúgy sem gyakorolhatnak, de nem is szükséges, hogy gyakoroljanak, mert ezek nem az egységes tanítóképzés körébe tartozó ügyek.*

A fent jelzett szervezet szerint a szakfelügyelők csak úgy tölthetnének évenként minden képzőben két-három napot, ha mint alkalmazott tanárok szakfelügyelői működésük idején intézetükben kellő módon helyettesítenének, ami bizony a tanév nagy részére terjedne ki. Legcélszerűbb volna természetesen, ha költséges nem volna, ha az illetők tanári működésük alól egészen felmentetnének és egészen önálló állásokká szerveztnének a szakfelügyelői állások.

E sorok írója 1897-ben az egyesület választmányi ülésén (Magyar Tanítóképző 1897. evf. V. sz.) felolvasott értekezésében foglalkozott a tanítóképzők szakfelügyeletének kérdésével s amely őszinte örömmel üdvözli a szakfelügyelet életbeléptetését, másfelől alkalmat vett a szervezet hiányainak feltüntetésére is, annyival is inkább, mert ez alkalommal is már akkor kifejtett nézeteit újította fel.

Jól tudom s illetékes helyről hallottam is, hogy a szakfelügyeletet nem tekintik bevégzett alkotásnak, hanem olyan alapnak, amelyben megvannak a fejlődés összes feltételei és csirái, amelyekből jóakaratu ápolással és elfogulatlan támogatással kifejlődhetik a tanítóképzők sokféleségének és sokoldalú működésének megfelelő, a felmerülő, a rendeletben hangoztatott sokféle és igen magas szempontokat és követelményeket kielégítő s nevéhez méltán illő és illeszkedő „egységes szakfelügyelet“, amelynek jogosultságát, hasznát és szükségességét aztán minden tényező elismeri és el is kell, hogy ismerje s amely aztán be is fogja tölteni hivatását: elősegítve a tanítóképzés színvonalának az óhajtott magaslatra való emelését.

Miklós Gergely.

A szakfelügyeletről.

A tanítóképző-intézetek szakfelügyeletének rendszeresítésére a valás és közoktatásügyi miniszter által kiadott rendelet célja: „a tanítóképzés munkájának eredményesebbé tétele és szakszerűségének emelése. Örömmel üdvözölöm e rendeletet, mert a tanítóképzés színvonalának emelése és nemzeti szelleművé tételére szempontjából nagy jelentőségűnek tartom. A szakfelügyelet elibe kítűzött cél, hogy „lehetőleg biztosítottassék azon egységesség, amely nélkül sem a jövőben magasabb célokra törekvő iskola, sem pedig az ezen célok megvalósítására hivatott tanító nemzedék nem fogná az egységes magyar nemzeti állam kiépítésének hazafias munkájából a reá eső részt kellőképpen megoldhatni.“ Egészen megfelel a tényeknek a rendeletből kiolvasható azon állítás, hogy egyrészt a mai tanítói nemzedéknek nem minden tagja részesül a megfelelő színvonallal bíró képzésben, másrészt pedig nincs áthatva olyan szellemtől, mely őt a magyar nemzeti állam kiépítésének hazafias munkájára képesítené s a nemzeti szellem ápolására hathatósan ösztönözné.

A magyar közoktatásügy története azt bizonyítja, hogy ezen feladat megoldása igen nehéz. Az egységes magyar nemzeti szellemű nevelés eszméjének megvalósítására meg most is csak a kezdő lépéseket tesszük

meg, mert a múltban igen sokat mulasztott s még többet tévedett a kormányok tanügyi politikája. A magyar nemzet állami életének első fél ezredévében törvényhozási intézkedést nem tett a nevelésügy előmozdítására. Verböczy Tripartituma a nevelésügyről semmit sem tud. Majd a protestantizmus terjedésével kapcsolatban a XVI. században megszorított iskolákkal szemben a XVI—XVII. századi törvényhozás olyan törvényeket hozott, melyek a katolikus iskolák fejlesztésével a protestáns iskolákat igyekeztek háttérbe szorítani, s a kormány egészen a XVIII. század végéig a protestáns iskolák fejlődésének meggátolására törekedett. Ez által vetette meg azon meggyőződés alapját, hogy Magyarországon a nevelésügy felekezeti ügy, melyet a kormány beavatkozásával szemben még akkor is védelmeznünk kell, ha az illető felekezet nevelési rendszere már elavult és az újabb szellemmel lépést nem tartva, nem fejlődik korszerűen. Ugyanez a szellem hozta létre az 1723:LXX. t.-cikket, melynek értelmében a király az alapítványokra és intézetekre való felügyeleti jogot magának tartotta fenn. Az 1731. évi Carolina Resolutio sem orvosolta a bajt, mert csak az artikuláris helyeken és csak a grammatikai fokig engedélyezte a protestáns iskolákat, felsőbb iskolákat pedig, ha azok fentartására királyi engedelem nem volt, bezáratta. Megfosztotta ezen iskolákat leghatalmasabb segélyforrástól, a városok segélyétől is 1752-ben, minek eredménye az volt, hogy sok iskola megszűnt, vagy pedig a grammatikai fokig leszorítottatott.

Mennyire elhibázott tanügyi politika volt ez! Nem az általános nemzeti művelődés emelése a cél, tehát nem is nyújt segédkezet mindazoknak, kik e cél előmozdítására hivatvák, hanem felekezetek szerint mérlegeli az iskolák értékét. Ezen elhibázott tanügyi politikával elérte a kormány, hogy a protestáns iskolákban hosszú ideig kiirthatatlan idegenkedés vert gyökeret az állami ellenőrzéssel szemben.

A helyzet 1867. óta megváltozott. Napról-napra nyilvánvaló tényekben nyer kifejezést az államkormány ama meggyőződése, hogy a magyar közoktatásügy fejlesztése első rangú állami feladat, s hogy az államnak a magyar nemzeti irányu nevelésügy előmozdítására minden olyan eszközt fel kell használni, amely ami speciális viszonyaink közt annak biztosítására alkalmas.

Ebből a szempontból tekintem én a miniszter által a szakfelügyelet szervezésére kiadott rendeletet. Mi protestánsok ragaszkodunk ahhoz, hogy tanítóképzésünk egyházunk tradícióinak és szellemének megfelelő legyen. Azonban szerintem ez nem zárja ki azt, hogy minden olyan intézkedéssel szemben, mely a magyar nemzeti irányu nevelés előmozdításával a magyarság gyarapítását s az általános művelődés emelését tüzi ki célul, a legnagyobb elismeréssel ne adózzunk. Épen ezért ne csináljon a szakfelügyelet kérdéséből egy felekezet sem gravament. Helyezkedjünk legalább is az elvi szempontból való helyeslés álláspontjára, s a szakfelügyelet helyes szervezésének kérdését megvitatva, igyekezzünk megnyerni az intéző köröket annak, hogy az intézmény fejlesztésével a szakfelügyelet valóban a magyar nemzeti állam kiépítésének egyik hatalmas eszközévé legyen.

A szakfelügyelet mostani szervezete tényleg számos kifogás alá esik. A rendelet nagyon helyesen mondja, hogy „a tanítók egységes képzésének és a képzés szellemi szintája emelésének egyik sarkalatos biztosítéka és alapfeltétele az, hogy a tanulmányi felügyeletet és ellenőrzést teljesítő közegeknek alkalmuk legyen a különböző körülmények és eltérő viszonyok között működő hasonló tanintézetek munkájának összehasonlítása és az elért és elérhető eredmények egybevetése által kijelölni azon irányt“, melyet követve, a tanítás és nevelés egysége biztosítható. A színvonal emelésének csak olyan férfiú lehet hathatós előmozdítója, ki a különféle jellegű tanítóképző-intézetek munkáját megfigyelve, összehasonlítást tud tenni, s jóakaratu tanácsaival s figyelmeztetéseivel haladást létesíthet olyan intézetben is, amely bizonyos hagyományokhoz görcsösen ragaszkodva, a korral haladni nem akar. Az irányító befolyás természetesen a nyújtott ismeretek színvonalára és a tantárgyak kezelésének módszerére, s a rendtartásra, az iskola megfelelő felszerelésére stb. vonatkozáva, távolról sem érinti az egyes intézetek felekezeti szellemét, s így teljes megnyugvással fogadható. Csak az a kérdés, hogy kik volnának hivatva irányító munkára. Egész vita indult már meg ez irányban a tanfelügyelőségek körül. Ezt a subjectív szempontok előtérbe helyezése nélkül nehezen kezelhető kérdést próbáljuk most egészen tárgyilagosan megítélni. Kétségtelen, hogy a tanítóképző-intézetnek erősen kidomborodó szakjellege folytán az ellenőrzés és irányítás munkája ezen iskolafajnál sokkal nehezebb, mint a többinél. Az is bizonyos, hogy még az egyéni tudás és rátermettség sem elég önmagában véve ezen feladat betöltésére. Meggondolandó, hogy aki a tanítóképző-intézeteket szakszerűen irányítani akarja, nem oszthatja meg figyelmét oly sok különféle foku intézet közt, mint ezt a tanfelügyelő teszi. A tanítóképző-intézetnek, mint szakiskolának az ellenőrzése önmagában is igénybe veszi bármily munkaképes embernek az erejét. Ami pedig a rendelet által említett „hasonló tanintézetek munkájának összehasonlítását“ illeti, bizonyításra sem szorul, hogy ez a tanfelügyelők részéről lehetetlen. Aki csak egy, esetleg két tanítóképző-intézet munkáját ismeri, nem bír áttekintő ismerettel a tanítóképzés színvonaláról. Azt hiszem, hogy egyetlen tanfelügyelő se csinál sérelmet a kérdés illetően megoldásából, ha tárgyilagosan itéli meg a kérdést.

A szakfelügyelők irányító munkáját nagyon kétséssé teszi a rendelet azáltal, hogy a szakfelügyelőket „ideiglenes minőségben és jelenlegi állásaiban való meghagyás mellett“, alkalmazza. Nagyon kívánatos, hogy a szakfelügyelői állások önállókká tévessenek, mert a rendelet elé kitűzött cél bármilyen buzgó és tevékeny embernek is egész erejét igénybe veszi.

A rendelet kifejezi világosan, hogy a szakfelügyelők számára egységes irányítás szükséges. Ez azonban kezdetleges formában nyer megoldást az által, hogy a szakfelügyelők a főfelügyelő egységes irányító vezetése alatt vannak. Az egységes vezetés lehetősége ki van zárva a rendelet azon intézkedése folytán, melynek értelmében a tanítóképző-intézetek felekezeti csoportok szerint vannak felosztva a szakfelügyelők közt. Ha egységes magyar nemzet állam kiépítéséről és az ennek szel-

gálatában álló magyar nemzeti szellemű nevelés biztosításáról beszélünk, akkor nyujtsunk módot arra, hogy a tanítóképző-intézetek felett közvetlen szakfelügyeletet gyakorló szakfelügyelők a különféle jellegű intézetek munkája felett bírjanak áttekintő ismerettel, s ezek a különféle jellegű intézetek egyforma irányításával teremtsék meg az összhangot a tanítóképző-intézetek munkájában, s emeljék a színvonalat ott, ahol arra szükség van, és gondoskodjanak arról, hogy a nevelés iránya mindenütt megfeleljen a magyar nemzeti szellem követelményeinek. A jelenlegi szervezet mellett a tanítóképző-intézetek iránya továbbra is felekezeti, vagy jobban mondva sok helyen nemzetiségi jellegű marad.

A rendelet szól az egységes színvonal biztosításáról is. Meg vagyok győződve, hogy e tekintetben a szakfelügyelet csak annyit segíthet, hogy jóakaró tanácsával, vagy ha szükséges intésekkel javulást hozhat létre, feltéve, hogy a tanári személyzet megfelelő képzettséggel bír a rá bízott feladat teljesítésére. Csakhogy a színvonal emelése, illetőleg egységessé tétele mindaddig lehetetlen, míg a tanítóképző-intézeti tanárok egységes képzése biztosítva nincs. A Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesülete régen fáradozik ezen nehéz kérdés megoldásán, s valljuk meg az igazat, a nehéz kérdés megoldása még mindig nem sikerült. Tudjuk, hogy a középiskolai tanárok egységes képzése a középiskolák színvonalát emelte, s a tanítás módját egyöntetűvé tette. Meg vagyok győződve, hogy ha a Tanítóképző-intézeti Tanárok Országos Egyesülete megtalálja a tanítóképző-intézeti tanárok képzésének azt a módját, mely a tanítóképző-intézeti tanárokkal szemben támasztott követelményeket minden irányban kielégíti, ezzel az egységes szellemű tanítóképzés biztosításának leghatalmasabb eszközéről gondolkodik. Én az új népoktatási törvényjavaslatnak a tanítóképző-intézeti tanároknak képzésére vonatkozó részletében épen nem látom annak a biztosítékát, hogy a jövőben a tanítóképző-intézeti tanárok mindenütt magyar nemzeti szellemben fogják nevelni a jövő tanító nemzedéket, s hogy minden magyar tanító megfelelő színvonallal bíró ismeretek birtokában kezdi meg tanítói munkáját.

Egyelőre tekintsük a szakfelügyelet tárgyában kiadott rendeletet úgy, amint a tanítóképző-intézetek egységes felügyeletének szervezése felé tett első lépést, fogadjuk azt örömmel, s egészséges és minden szenvedélytől vagy elfogultságtól ment tárgyilagos vitával igyekezzünk annak fejlődését helyes irányba terelni.

Dr. Barcsa János.

A tanítóképzők szakfelügyelete.

A lemondott Tisza-kormány politikai hagyatékai között a sorrend szerint utolsó a tanítóképző-intézetek szakfelügyeletéről folyó évi február hó 14-én 14.861. szám alatt kiadott miniszteri rendelet, de jelentőségére nézve egyike a legfontosabbaknak; mert ha tényleg még nem is, de elvileg alapjában megváltoztatja az állami főfelügyelet gyakorlását a felekezeti képzőkben és az összes magyarországi képzőkre nézve a jövő

fejlődésnek egészen új irányát jelöli ki és ítéljék meg a pedagógusok az intézkedést bármilyen szempontból, annyi bizonyos, hogy a kimondott elv mély nyomokat vág a magyar tanítóképzés jövő fejlődésében.

A katolikus tanférfiak a miniszter rendeletét nagy ellenszenvvel fogadták, nem ugyan elvi szempontból, mert hisz a szakfelügyelők az állami főfelügyelet gyakorlásában nem léphetik túl az 1868. évi XXXVIII. t.-cikk határait, *jogfosztástól tehát nincs ok tartani*; nem is pedagógiai szempontból, mert hisz a katolikus tanférfiak is tudják, hogy a tanítóképzők *szakiskolák is és mint ilyenek a szakfelügyeletet természetesen elvárhatják, sőt a többi hasonjellegetű iskolák után joggal meg is követelhetik*, de jogosan fölháborodhattak a kivitelnek teljesen elhibázott módja miatt. A dolog ugyanis úgy tűnik föl, mintha a tanügyi kormány a katolikus képzőket a protestáns képzőknél jelentéktelenebbeknek akarná tekinteni, mintha a protestáns képzőket fölemelni akarná, jöllehet alig van köztük egy-két említésre méltó, míg a katolikusokat, jöllehet az ország legrégebb és legnevezetesebb intézetei közé tartoznak, a teljesen jelentéktelen nemzetiségi képzők színvonalára akarja süllyeszteni. (? Szerk.) Hogy e fontos kérdés teljes világításban álljon a katolikus közvélemény előtt, érinteni kell röviden az egésznek történetét.

A szakfelügyelet kérdése nem új dolog; régi kívánsága az már a magyar képzőintézeti tanárságnak. Az 1896. évben tartott II. országos és egyetemes tanügyi kongresszuson előadás tárgyát is képezte, de az idő rövidsége, különösen pedig a vélemények ellentétessége miatt a napirendről levették és a tanítóképző tanárok egyesületi közgyűlése elé utalták. Ettől fogva folytonosan sürgették a megoldást és az állami képzők tanárai nyíltan hangoztatták, hogy szakfelügyeletet kívánnak, mert a királyi tanfelügyelők által gyakorolt felügyeletet elégtelennek, illetéktelennek és szakszerűtlennek tartják.

A tanügyi kormány késlekedett a kérdés gyökeres megoldásával. Nem tudott, vagy nem akart határozni. Egyrészt fönn akarta tartani a királyi tanfelügyelők tekintélyét, másrészt nem tudott kitérni a képzőintézeti tanárság sürgetése és azon argumentumok súlya elől, amelyet a szakfelügyelet mellett fölhoztak. *Berzeviczy* Albert teljesen határozatlan és ingatag magatartását a képviselőházhoz betejesztett új népiskolai javaslata mutatja, amelyben mellőzte a tanároktól sürgetett szakfelügyeletet és inkább a királyi tanfelügyelők befolyását igyekezett szilárdítani. Ennek nyomán széleskörű, nagy hullámokat vert és csaknem szenvedélyessé fajult hírlapi vita keletkezett a királyi tanfelügyelők és állami képzőintézeti tanárok között, amelynek — úgy látszott — egyelőre nem lesz gyakorlati eredménye.

Eközben azonban a miniszter olyan intézkedést tett, amely után lehetetlenné vált a képzőintézeti tanárok kívánsága elől kitérni, ugyanis a múlt évi december hóban kiadott 87.808. számú rendeletével életbe léptette a polgári iskolák szakfelügyeletét. *Ennek az intézkedésnek természetes következménye nem lehetett más, mint a képzőintézeti szakfelügyeletnek a behozatala; mert ha egy nem ssakirányt követő iskolafajt, minő a polgári iskola, szakfelügyeletet nyer, akkor nem nélkülözheti azt a tanítóképzés sem, amelyről maga a tanügyi kormány hirdette hivatalosan az új tanterv*

életbeléptetése alkalmából, hogy szakisolai jellegét „minél határozottabban“ ki kell domborítani. A természetes következmény nem is maradt el, csak-hogy váratlanul és igen sajátságos körülmények között köszöntött be.

A kormány bukása egy teljesen új, előre nem látott helyzetet teremtett; sok miniszteri terv megrekedt; nagy tervek kivitele — ha voltak ilyenek — megakadt; a régi utak, úgy látszik, véget értek, ujakon pedig új emberek fognak járni. Ilyen körülmények között Berzeviczynek, az ambiciózus miniszternek, nem volt mivel nevét megörökítenie; (? Szerk.) pozitív alkotásai nincsenek, csak tervek maradnának utána; a tervek azonban igen sokszor nem olyan testet öltenek, amint alkotójuk kigondolt. Kellett tehát valamit tenni, amihez a miniszter neve fűződjék. Erre volt jó a képzőintézeti szakfelügyelet kérdésének a megoldása, amelynek révén Berzeviczy miniszter nevéhez és működéséhez is fűződik valami érdem, mert hisz a miniszter maga is hirdeti rendeletében, hogy a tanítóképzés intézményéhez „messzire kiható és nagy horderejű kulturális és nemzeti érdekek“ kapcsolódnak, aki tehát ezen intézmény fejlődését új és szerencsés irányba tereli, annak neve nem tűnhetik el nyomtalanul a magyar tanügy történetéből.

Ebből magyarázom én azt a lázas, szinte kapkodó sietséget, amelylyel a miniszter e fontos kérdést egy befejezetlen és szerencsétlen megoldással a tanügyi közvélemény piacára dobta.

Előttünk áll tehát a tény. A miniszter élt törvényadta jogával és megvalósította a magyar tanítóképzők szakfelügyeletét. Azt a kérdést, vajjon politikai tekintetben ildomos és igazolható-e ilyen fontos újításnak olyan miniszterium részéről való életbeléptetése, amelynek lemondása már elfogadtatott, figyelmen kívül hagyom s csak magát a befejezett tényt vizsgálom, vajjon jogos, szükséges és méltányos-e?

A miniszteri rendelet az 1876. évi XXVIII. t.-cikk 3. §-a alapján most 29 év után szervezi a képzőintézeti szakfelügyeletet, miután azt szörványosan eddig is alkalmazta az állami képzőkben és a 4. §. alapján kiterjeszti a felekezeti képzőkre is. Az említett törvény erre vonatkozólag így szól:

3. §. „A vallás- és közoktatásügyi miniszter, ha a tankerület területének és népességének nagyságánál fogva a teendőik halmozottsága igényli, állandó szakértő segédet, avagy segédeket nevezhet a tanfelügyelő mellé, ugyszintén szükség esetében egyes szakértőket az iskolák szakszerű vizsgálatával bízhat meg... ezenfelül ideiglenesen megbízhat ahhoz értő és önként vállalkozó egyéneket az iskolalátogatásokban való segédkezéssel“... 4. §. „A hitfelekezeti iskolák fölött az állami főfelügyeletet a vallás- és közoktatásügyi miniszter a 3. § ban említett közegei által gyakorolja a fennálló törvények értelmében“.

Ezekre hivatkozva mondja rendeletében a miniszter:

„A királyi tanfelügyelők hatáskörének érintetlenül hagyása mellett az 1876. évi XXVIII. t.-cikk 3. és 4. §§-aiban gyökerező jogomnál fogva, a tanítóképzőintézetek tanulmányi ügyeinek ellenőrzésére és irányítására szakfelügyelőket is fogok alkalmazni“.

Világos tehát, hogy a törvény megengedi egyes szakértők alkalmazását szükség esetében és így a miniszter megbízhat egyes szakfel-

ügyelőket, de — véleményem szerint — nem állandósíthatja ezen törvény alapján a külön szakfelügyelői intézményt, mert az idézett törvény szerint a tanügyi kormány a nevelési intézetekben a királyi tanfelügyelők útján gyakorolja jogait; amire pedig a törvény csak kivételesen, szükség esetében ad fölhatalmazást, azt azon törvény alapján általánosítani és állandósítani nem lehet.

Ugy látszik, maga a miniszter is ezt a fölfogást vallja, mert az őt szakfelügyelőt „ideiglenes minőségben és jelenlegi állásaikban való meghagyás mellett“ alkalmazza. Ezzel azonban intézkedésének fontosságát önmaga csökkenti és amit egyik kezével épít, azt a másikkal lerontja, mert *a fejlődés által követelt szakszerűség elvét csonkán, tökéletlenül való-sítja meg.* A tanügyi kormány a királyi tanfelügyelőket a felügyelet szakszerű foganatosítására akár hivatali elfoglaltságuk, akár képzettségük hiánya miatt, akár más okból, tényleg alkalmatlanoknak tekinti, különben nincs értelme a szakfelügyelők kinevezésének, de azért eddigi hatáskörükben meghagyja, mert a szakfelügyelőket „a királyi tanfelügyelők hatáskörének érintetlenül hagyása mellett“ nevezi ki. Két különböző természetű és fölfogású közege ruház egyforma feladatot.

Ez a tény előreláthatólag igen fonák helyzetet fog teremteni. Meglehet, hogy a szakfelügyelő is, a királyi tanfelügyelő is más szempontból nézi és vizsgálja a képzők oktató munkáját; amit az egyik fontosnak tart, azt a másik leszólhatja, amit az egyik a haladás vívmányaként üdvözöl, azt a másik kárhoztatja, az egyik tisztán szakiskolai jellege szerint vizsgálja a képző munkáját, a másik pedig a népiskola föladataira való tekintettel stb. Mindez haladás és eredmény helyett zavart és eredménytelenséget szül. Ez okból a miniszteri rendelet elhamarkodottnak és hibázott dolognak kell tartanom, mint amelynek gyakorlati haszna nem sokat fog érni: mert ez a kettős felügyelet sem a tanítóképzés szellemi szintjének emelésére nem lesz alkalmas, sem irányt nem fog szabni, sem a kellő mértéket meg nem állapítja, sem „az egyes intézeteknek a helyi viszonyok által indokolt sajátos alakulásait“ elő nem mozdítja, bármilyen vérmes reményeket táplál is papíron a miniszteri rendelet.

De nem szerencsés a miniszteri intézkedés személyi része sem, amelyet a katolikus tanférfiak általános megütközéssel és felháborodással fogadtak, anélkül, hogy szándékukban lett volna bárkit is sérteni. A dolog ugyanis úgy áll, hogy a képzők nem egyrangú felügyelőket nyertek. 26 állami képző felügyelője Sebestyén Gyula kir. tanácsos, a közoktatásügyi tanács titkára lett, a két protestáns felekezet 11 fi- és nőképzőjét dr. Kiss Áron kir. tanácsos, állami polgári iskolai tanítóképző igazgatója nyerte, a kath. képzőket az oláh, szerb nemzetiségi képzőkkel és a zsidó képzővel egybegyurva, egy kalap alá fogva és következőképp egyforma szempont szerint megítélve, Láng Mihálynak, a pápai állami tanítóképző igazgatójának juttatták, számszerint 21 intézetet, míg a 21 nőképzőt Scherer Sándor, a bajai állami tanítóképző igazgatója kapta, valameny-nyien „jelenlegi állomásaikban való meghagyás mellett“.

Igy tehát a kath. képzők nem annyira szakfelügyelet alá kerültek, mint inkább tényleges szolgálatban hagyott állami tanárok — véletlenül igazgatók — helyezettek föléjük, még pedig olyan igazgatók, akik inté-

zeteik révén maguk is szakfelügyeletnek vannak alávetve. A kath. képzők szakfelügyelői tehát másodrendű szakfelügyelők, akik az ezen minőségben teljesítendő hivatali eljárásukat szabályozó, jelenleg munka alatt lévő „Utasítás“ alapján az „irányítást“ az állami képzők szakfelügyelőjétől „veendik“.

Ez célzatos és fölháborító eljárás! A katolikus képzők mindenkor tiltakoztak, hogy a felekezeti jelző címén egy kalap alá vétessenek a hazafiatlan nemzeti képzőkkel és íme maga a tanügyi kormány akarja most őket megbélyegezni azzal, hogy míg a 11 (9 fi és 2 nő) protestáns képzőnek külön szakfelügyelőt rendel, aki más felügyelőnek nincs alárendelve, addig 11 kath. képző, 5 gör. kath., 4 gör. kel., és 1 zsidó képző, továbbá 19 r. kath., 1 gör. kath. és 1 gör. kel. nőképző fölé olyan állami alkalmazottak tételnek szakfelügyelők gyanánt, akik maguk is állásuknál fogva szakfelügyelet alatt állanak.

Méltán tiltakozunk tehát az ilyen sértő és lealacsonyító eljárás ellen. Mert vagy tudja a tanügyi kormány, hogy mit csinál, vagy nem. Ha tudja, akkor az ott uralkodó s kifejezésre jutott szellemet nem engedjük fölénk kerekedni, ha pedig nem tudja, akkor nem engedjük magunkat a jelentéktelen és kifogás alá eső nemzeti képzők színvonálára lesüllyesztetni.

Célzatosságot ok nélkül nem keresünk, személyek ellen — ha ok nincs — nem harcolunk, de erőnk és érdemeink tudatában igazságot és egyenlő bánásmódot követelünk; azért a még meg sem született, de máris elhibázott szakfelügyelet orvoslását követeljük.

Guzsvenitz Vilmos.

Megjegyzések Guzsvenitz cikkére.

Az „Egyházi Közlöny“ f. é. 11-dik számából (március 17.) vettük át a fenti cikket, mint a róm. kath. tanítóképző tanárság egyik igen érdemes tagjának véleményét a tanítóképző-intézetek szakfelügyeletéről.

Tisztelt kartársunk habár igen élesen, de animozítás nélkül bírálja a miniszter rendeletét a képzők szakfelügyeletéről. Kifogásolja, hogy a miniszter a kath. képzők felügyelőjéül olyan egyént nevezett ki, aki maga is egy másik képző-intézeti szakfelügyelő felügyelete alá tartozik. Tudják azt az illetékesek is, hogy ebben az intézkedésben van valami visszás. Azonban ez a visszásság a szervezés ideiglenes voltából folyik s habár talán szelídített formában, de mindaddig fenn fog állani, míg a képző-intézeti felügyelőséget önálló hivatalokként nem szervezik. Ez pedig alig lehetséges, mert amint cikkirő is véli, „a miniszter a törvény alapján nem állandósíthatja ezen intézményt“. Véleményünk szerint a miniszter nem tehetett mást, mint amit tett. Mert ha csupa tanítóképző vagy egyetemi tanárokat nevezett volna ki szakfelügyelőkké, akkor kárt tett volna a „szak“-felügyeletben s igen megsértette, lekicsinyelte volna az elemi tanítóképző tanárságot.

Tisztelt kartársunk azonban abban látja a fő sérelmet, hogy a

katholikus képzők, mint hazafias képzők egy kalap alá vonattak az u. n. nemzetiségi képzőkkel. Ezt a kifogást ugyan a protestánsok is emelhetnék, mert ilyenképpen ők is együvé kerültek egy nem magyar tannyelvű képzővel. Mindazonáltal méltányoljuk kifakadását, mert az tiszta, nemes, hazafias okból származik. Legyen szabad mégis a fölmerült kíváncságra megjegyeznünk, hogy nem tartjuk sem politikai, sem pedagógiai szempontból elfogadhatónak, hogy a nem magyar ajku, u. n. nemzetiségi képzők, mint külön test, külön felügyelet alá kerüljenek. Ez rossz nemzetiségi politika lenne. Azt az elhibázott szervezetet, hogy a képző-intézetek felügyeletét az iskolafentartó hatóságok szerint tagolták, nem tovább fejleszteni, hanem megszüntetni kell. A mai hibás szervezet tovább fejlesztése örökre meggyilkolná azt az eszmét, amiért a képzők egységes szakfelügyelete tulajdonképpen szerveztetett, t. i. *a tanítóképzés egységét*. Nemcsak a felekezetek, hanem a nemzetiségek szerint is szétagolná tanítóképzésünket.

Habár tisztelt kartársunk eme megjegyzéseit nem kicsinyeljük, sőt a gyakorlati kivitelre nézve fontosaknak tartjuk, mégis a mai helyzet szempontjából azt tartjuk legnevezetesebbnek, hogy tisztelt kartársunk, mint legnagyobb felekezetünk egyik intézetének vezetője, a képzőintézetek külön szakfelügyeletét elvileg nem itéli el, sőt a képzés érdekében hasznosnak és szükségesnek nyilvánítja. Elismeri azt is, hogy a miniszter intézkedése a fennálló törvényeken alapul, jogos és elfogadható. Csak a kivitel módja ellen van kifogása. Az ő fejtegetéseiből határozottan kitűnik, hogy a lényegben, a célban valamennyien egyetértünk. Minthogy a közös eívi alapot megtaláltuk, semmi kétség sem fér hozzá, hogy a kivitel részletkérdéseiben előbb-utóbb meg fogunk egyezni.

A választmány a szakfelügyeletet a május 28-án tartandó rendkívüli közgyűlésünk tárgyaül kitűzte. Hisszük, hogy ott egyetértő megállapodásokra fogunk jutni. Nézetünk szerint a következők lehetnének a mai ideiglenes szakfelügyelet további szervezésének elvei:

1. A tanítóképző-intézetek egységes szakfelügyelete törvényhozás útján véglegesítendő.

2. A szakfelügyelet szervezése a területi rendszer alapján viendő keresztül.

3. A szakfelügyelői állások önálló hivatalokként szervezendők.

Azt hiszem, ezek a tételek helyesen jelölik meg a mai ideiglenes szakfelügyelet tovább fejlesztésének módját. És oly alapot jelölnek meg, amelyben a különféle tényezők egyetérthetnek.

Szerkesztő.

A segédtanárok ügye.

Félve szólamllok meg...

Oly sokszor és annyiféle formában volt már feltárlva állami tanítóképzésünk ezen nyomorusága: a segédtanárok igaztalan, méltánytalan helyzete, hogy — hogyha a nyomoruság az ember intelligenciáját nem deformálná — mi segédtanárok tartanók rossz ízlésű embernek azt, ki e dologgal még elő mer hozakodni a nyilvánosság előtt.

Valami újat felhozni már, az u. n. *segéd*tanárok nyomasztó helyzetéről, igazán alig lehetséges. Félő is előnozkodni ezzel, ha a multra tekintünk vissza. Emlékezzünk csak vissza arra az időre, mikor a *hazai tanítóképzés színvonalának emelése* általános jelszóvá vált a hatóságok után az egész országban. A jelszót nyomon követte a segédtanári intézménynek, nem a megszüntetése, a többi iskola-fajokéhoz hasonlóan, hanem *tovább fejlesztése a túltengésig*. A visszafejlesztés nyilvánvaló volta megszólaltatta az érdekelteket s magát az egész tenítőképzőintézeti tanárságot.

A «Tanítóképző» tanúsága szerint az elmúlt évtizedben a gyűlésezesek, a memorandumok és hirlapi cikkek egymást érték e tárgyban s a legelső eredmény abban nyilvánult meg, hogy behozták az u. n. *megbízott tanári intézményt*. Addig 5—6 évig várt a segédtanár az előlépésre, ezután ezt az időt megtoldották 1—2 évvel még, hogy a kinevezést megelőző 1—2 évi megbízotti idő fel se tűnjék. Az 1893-iki fizetésrendezéstől kezdve eltelt már 12 év és azalatt — szinte hihetetlen — haladtunk *visszafelé*, még gyorsabb tempóban mint azelőtt. Az 1893-iki fizetésrendező törvény szerint az egyes fizetési osztályok beosztása ez volt az 1904. dec. 31-iki állapotokkal összehasonlítva:

Megbízott volt akkor. . . .	— . . .	ma	5
A XI. fiz. oszt. volt akkor	62*	. . .	„ 19
„ X. „ „ „ „	30	. . .	„ 83, közte 23. gyak. isk. tanító.
„ IX. „ „ „ „	69	. . .	„ 43
„ VIII. „ „ „ „	48	. . .	„ 68
„ VII. „ „ „ „	3	. . .	„ 12

Kitűnik a kimutatásból, hogy a XI. és a IX. fiz. osztályba sorozottak száma lényegesen megapadt, míg a többiekben a szám megnövekedett.

Az a sokat hangoztatott paritás is furcsán néz ki a valóságban. Míg az *áll. középiskolák rangsora* szerint a *VIII. osztályban 391 és a IX. osztályban 392* (minő lelkiismeretes pontosság!) tanár foglal helyet, addig a középiskolákkal egyenlő rangú** *tanítóképzőkben* ugyanazon évben (1904-ben) a *VIII. osztályba 68 és a IX. osztályba 43 tanár* (tanítónő) volt sorozva; a hiányzó 25 tanár pedig, ha a megbízotti évek után tudott várni 4—5—6 évet mint u. n. segédtanár, miért ne várhatna még néhány évig?!

A felsőbb leányiskolák rangsora is előnyösebben van egybeállítva, mert ott is a VIII. és IX. fiz. osztályban egyenlő számmal (34—35) vannak elhelyezve a tanárok.

Jellemző továbbá a mi státusunk állapotára az is, hogy amíg a

* Itt voltak akkor a gyakorló iskolai tanítók is.

** Az 1890. áll. költségvetés közoktatásügyi részének indokolása ezt mondja: A tanítóképezdek a középiskolákkal *egyenlő rangú* intézetek, a bennök működő tanárok legalább is akkora munkát végeznek, mint a középiskolaiak: tehát méltányos, hogy a fizetés között eddig fennállott nagy különbség megszűnjék.

X. f. osztályban 1893-ban 30-an voltak, ma 60-an vannak s a gyak. iskolai tanítókkal 83-an.

Érdekes a kinevezéseknél követett eljárás is. 1904-ben kineveztek u. n. segédtanárnak 6-ot, a létszám $15\frac{0}{10}$ -át; ugyanekkor kineveztek r. tanárnak 7-et, a létszám $6\cdot2\frac{0}{10}$ -át. 1903-ban csak egy s.-tanár nevezetett ki, míg közülök *egy se lépett elő r. tanárnak*, hanem egy mintaóvót szűrtak be a r. tanárok közé. 1902-ben már 12-en léptek elő r. tanárnak, de azonnal 16 új segédtanárt neveztek ki; 1901-ben előlépett 6 s.-tanár és kineveztek 9-et. Ugy hogy az utolsó 4 év alatt 35 új segédtanárt neveztek ki, de rendes tanárrá csak 25 lépett elő!

Lelkesítés céljából ide iktatom a polgári- és középiskolák tanárainak pár adatát, az új kinevezéseket illetőleg. Kineveztek:

Polgári iskola.		Középiskola.	
1904-ben s. tanítónak 21, r. tan. 103 . . .	r. tanárnak: 63, a státus $8\frac{0}{10}$.		
1903-ban „ „ 2, „ „ 7 . . .	„ „ 44, „ „ $5\cdot8\frac{0}{10}$.		
1902-ben „ „ 7, „ „ 64 . . .	„ 48-at.		
1901-ben „ „ 14, „ „ 54 . . .	„ 33-at.		

Az egyenlő elbánást továbbá szépen illusztrálja az, hogy míg a középiskolák tanári testületének tagjai 3 fizetési osztályba tartoznak, a polgári iskolaiaké pedig 2 fizetési osztályba, addig a tanítóképző intézetek tanári testületeinek egyöntetűsége céljából a testület tagjai öt — s ha a megbizottakat is idesszámítjuk, hat fizetési osztályba tartoznak.

Míg a polgári iskolánál az egész státusnak csak $15\frac{0}{10}$ -a a segéd-tanító, addig ugyanazon évben (1904-ben) a tanítóképzőknél az egész státus $30\frac{0}{10}$ -a segédtanár és s.-tanítónő. A státus jelenlegi megoszlása ilyen:

igazgató	26	26
rendes tanár	87	
„ tanítónő	38	125
segédtanár	55	
megbizott s.-tanár	5	
„ tanítónő	15	75
tanító	4	

Összesen: 230

A haladás szempontjából érdekes összehasonlítani még az 1893-iki és 1904-iki státusunk beosztását.

Be volt osztva a VII., VIII., IX. f. osztályokba:

1893-ban 120 tanár, a státus $56\cdot6\frac{0}{10}$ -a,

1904-ben 123 „ „ „ $54\cdot1\frac{0}{10}$ -a.

A X. és XI. fizetési osztályokba:

1903-ban voltak 92-en, a státus $43\cdot4\frac{0}{10}$ -a,

1904-ben „ 107-en, „ „ $45\cdot9\frac{0}{10}$ -a.

Lássunk még egy összehasonlítást a 6 év előtti állapotokkal, hadd legyen egy újabb adat kéznél a haladásról, a segédtanárok öröme (?)!

	1899-ben.	1904-ben.
a VIII. f. oszt.-ban volt r. tanár	19	50
r.-tanítónő	—	4
a IX. „ „ „ r. tanár	63	37
r. tanítónő	3	6
a X. „ „ „ s.-tanár	33	39
r. tanítónő	9	21

Más szóval az a sok deputációzás, memorándumozás, kérvényezés és cikkezésnek a segédtanárok ügyében az volt az *eredménye* az utolsó 6 év alatt, hogy 31-el több rendes tanár neveztetett ki a VIII. f. osztályba és 11-el növekedett a rendes tanítónők száma; továbbá az, hogy a gyakorlóiskolai tanítók a X. f. osztályba kerültek mindnyájan, — végül még az: hogy a *segédtanárok száma, nemhogy apadt volna, hanem ellenkezőleg növekedett hattal!*

Az eredménnyel valóban meg lehetünk elégedve!

Ennyi statisztika legyen egyelőre elég annak igazolására, hogy az utolsó 10 év alatt a középiskolai, felsőbb leányiskolai, polgári iskolai és felsőkereskedelmi iskolai tanárok a mieinkhez hasonló sérelmeiket mind orvosoltatni tudták, míg a tanítóképzők tanárainak sérelme úgy orvosoltatott, hogy az még fájóbbá tétetett.

Egyet kellene legelőször is tisztázni a törvénytervezőkkel. Mit értenek ott „segédtanár“ elnevezés alatt. Talán csak nem így fogják fel: X. Y. a természettudományi tárgyak *segéd*tanára? Vagy pedig: Z. V. a magyarnyelv- és történelem (a zene- és ének; a számtan és mértan; a németnyelv és földrajz) *segéd*tanára? Fel kell világosítani mindenkit, hogyha így értelmezik a segédtanár fogalmát, borzasztóan tévednek, mert azok a jó emberek 6—8 éven át senkinek sem segédei, sem embernek sem tudomány ágának, sőt annyira nem, hogy az illető tanszakokra rajtuk kívül más szakember nincs is ugyanazon intézetnél.

Mivel pedig valójában nincs a tanítóképzőknél segédtanár, ne legyenek olyan kishitűek, ne bélyegezzenek meg érdemes uri embereket ilyen értelmetlen, félreérthető jelzővel: kinek mi haszna van belőle? A törvény fogalomzavart állandósított, a szegény úgynevezett *segéd*tanár pedig szégyenkezik miatta s lépten-nyomon fel kell világosítania a laikusokat — a saját személyéről. A világ a lakatos-, a cipész- stb. segéd analogiájára magyarázza a segédtanárt is, már pedig — ugy-e nem analog a kettő?

Egy iskolafajnál sincs már — segédtanár, csak nálunk. Mindenikből ki tudták küszöbölni, sőt a polgári iskoláknál is végkép kiveszőben van, miért ápolják és fejlesztik csak nálunk?

Miféle gyönyörűsége lehet a hatóságoknak abban, hogy 30—40 éves, tisztességben és munkában meggörnyedő és öszülő embereket segédeknek bélyegez a világ szeme előtt, különben pedig önálló munkát követel tőlük?

Már ha nyomoruságban tartanak, melyet sokan 5—6-od magunkkal szenvedünk, miért sértik önérzetünket is, miért állítanak pellengérré a világ előtt idétlen, hazugságot mondó címezésekkel?!

Mi magyar tanítóság úgynevezett *segéd*tanítói esdve kérjük az illetékéseket, főleg a családok, hogy adjanak munkánk szerinti bért, megillető kenyeret nekünk és gyermekeinknek s ha ezt sem adnak, legalább önérzetünket ne fokozzák le, mert bár pályánk iránti szeretetünket ez nem fogja csökkenteni, de kedvünket, energiánkat mégis csak megőrli s nem marad abból semmi *rendes* tanár korunkra — ha elérjük is valamikor a 40. és 50. év között.

Több kenyeret, kevesebb címet!

Egy 36 éves „segéd”tanár.

ELMÉLET.

Az 1806-iki Ratio Educationis 100 éves jubileuma.

Az 1790—92. évi országgyűlés munkaprogramjában az iskolaügy előkelő helyet foglalt el. Ez iktatta törvénybe amagyar nyelvnek kötelező tanítását, ezen időtől kezdve lett az autonom felekezeteknek általános iskolaállítási joguk; ezen országgyűlés küldött ki egy országos bizottságot is, mely hivatva volt az 1777-iki Ratiót revideálni és a *jövő országgyűlésnek* javaslatot tenni. Ezen bizottság *Ürményi Főzsef*, a magyar udvari kancellária tanácsosának, az első Ratio szerzőjének elnöklete alatt munkáját 1791. évi augusztus 12-én kiadta és 43 ülésben tárgyalta az összes iskolaügyi kérdéseket. Amennyiben utolsó ülését 1793. évi február 12-én tartotta, munkálatával a kiküldő országgyűlés elé már nem járulhatott. A későbbi országgyűlések legfőbb teendője a veradó megszavazása volt és mivel a háborus idők általában kulturális alkotásokra nem alkalmasak, a törvényhozás a regnikolaris bizottság javaslatára ki nem tért, hanem ennek egyes nagyon aktualis részeit rendeletekkel emelték érvényre. A javaslatnak többszöri módosítása után végre *Szerdahelyi György* kanonok, a tanulmányi bizottság tagja az egész művet újra szövegezte. Ezen szöveg nyert *1805. évi augusztus 30-iki kellezéssel királyi jóváhagyást.*

Ez tehát a 2-ik Ratio születési ideje!

Egy évnél hosszabb idő telt el, míg a helytartó tanács a szervezetet kinyomatta, mert csak az 1806. évi november hó 4-én tartott üléséből küldte szét végrehajtás végett a törvényhatóságoknak, a róm. kath. és protestans egyházi főhatóságoknak és tankerületi főigazgatóknak.

Látni való, hogy bár az iskolaügy szervezése a törvényhozás jogát képezte, most is, mint az első Ratio megalkotása idején; a nemzet ezen jogát megint megkerülték és a 2-ik Ratiót is pátens alakjában életbe léptették.

A nemzet ébredező öntudata, a depresszió megszűnése ezen Ratióon kétségtelenül meglátszik. Szerdahelyi Györgynek pedig nemcsak az az elvitázhatlan érdeme, hogy munkáját tömören és szabatosan megfogal-

mazta, hogy a dispositio megváltoztatásával a tantervet a módszeres utasításoktól szembeötlően elkülönítette, hanem magát a rendszert a tényleges állapotokhoz mérte és pedagógiai tekintetben oly keretet létesített, melyet a valóságban meg is lehetett volna valósítani; ha a keresztülviteléhez — az elemi oktatást illetően — anyagi eszközeink lettek volna.

Ha ezen iskolai szervezetet a 20-ik század elejéről nézzük és az általa nyert vívmányokat kellő tárgyilagossággal mérlegelve jelenlegi iskolaügyi törvényeinkkel összehasonlítjuk, be fogjuk vallani, hogy az 1806-iki Ratio, mely a hazai közoktatásnak félszázadon át irányt szabott és további fejlődésünknek útját egyengette, az 1868. évi 38-ik, az 1875. évi 32-ik és az 1883. évi 30-ik törvénycikk rendelkezéseiben a közszükségletnek megfelelően megjavított, tökéletesített alakban, megifjodottan feltámadt.

Ezen alapvető alkotás életbeléptetésének 100-ik évfordulóját illő és tartozó kegyelettel vélem azáltal megülni, ha a Rationak, minket leginkább érdeklő, az elemi oktatásra vonatkozó rendelkezéseit főbb vonásokban bemutatom, majd szabadon fordított szövegét is közlöm.

Ezen szervezet 315 oldalra terjed és függelékül az összes iskolanemek órarendjét is tartalmazza. Bevezető részében az iskolaügyet politikumnak minősíti és hivatkozással a felségjogra és az 1791-iki országgyűlés által kiküldött bizottság utasításaira, ezen szervezetet, mint általában kötelezően irányadót, életbe lépteti. A munka 3 részre oszlik. Az I-ső rész megrajzolja a közoktatás strukturáját, megállapítja a tanterveket és fűz hozzájuk módszeres utasításokat. A II-ik rész az admisztrációról szól. A III-ik rész az iskolák jövedelmeiről intézkedik és a nyugdíjügyet rendezi.

Az elemi iskolák fokozata és tanterve.

A polgári erények ápolásának egyöntetűvé tétele okából a hazát lakó 7 nemzetiség, 5-féle felekezet és a különböző élethivatások érdekeinek szem előtt tartásával az elemi iskolai tanítás az illető nemzetiség nyelvén folyik, de minden tanító kell hogy a magyar nyelvet annyira tudja, hogy ezen tanítani képes legyen. Senkinek hitbéli meggyőződése a közös iskolákban ne veszélyeztessék. A tanítási anyag megválasztásánál az *utilitáris* szempont döntsön, amennyiben a gyermekek csak olyan ismereteket gyűjtsenek, melyeknek későbbben hasznát veszik. Az *iskolázási kényszer* annyiban érvényesül, hogy a szülő büntetés terhe alatt köteles gyermekét hitoktatásra jártni.

Az elemi iskola fajtái:

1. *Az egytanítós falusi iskola.* Itt minden gyermek saját lelkészétől tanulja a hittant; a tanító a lelkésznek csak mint korepetitor lehet segítségére.

Minden gyermek tanulja:

a) a nyomtatott és írt szöveg olvasását;

b) a helyes- és szépirást;

c) az elemi számvetést;

d) az alkotmánytant (inkább a jobbágyok kötelességeit) és illem-tudást.

Latint csak a nemesek és a jobb eszű parasztyermekek tanulnak.

A szorgalmi időt — a lakosok foglalkozására való tekintettel — a helyi hatóság állapítja meg. A falusi iskola tanítási anyaga 3 évre szól; de óhajtandó, hogy a gyermekek 6—12 éves korukig iskolába járjanak. Hitoktatásra a gyermek 12-ik éveig köteles járni. Zsufolt iskolákban, hol *segédtanító* nincs, félnapos is lehet az iskolázás.

A falusi iskola kézikönyvei:

a) Katekizmus;

b) A-B-C-és könyv, melynek szövege anyanyelven és magyarul van szedve és erkölcsi példabeszédekkel megtoldva;

c) szépírási minták;

d) enciklopedikus olvasókönyvek, megtoldva latin olvasmányokkal.

2. *A mezővárosi és kisvárosi iskoláknak* 2 osztályuk és 2 tanítójuk van.

A hittant a lelkész és segédje osztályösszevonás nélkül tanítja.

A tanulmányok ugyanazok, mint a falusi iskolában. Ezekon kívül minden gyermek tanul:

a) számolást, tekintettel a hármasszabályra;

b) közéleti fogalmazványokat;

c) erkölccsant;

d) bibliai történetet;

e) rajzot, (ha lehet).

Latint olvasni és írni csak azok tanulnak, kik a grammatikai iskolába készülnek.

Kézikönyvek:

A falusi iskolákban használtakon felül

a) nagyobb katekizmus;

b) bibliai történet;

c) számolókönyv;

d) latin olvasókönyv;

e) geometria.

3. *A városi elemi iskolák 3 tanítósak ugyanannyi* osztállyal és hitoktatóval.

A falusi iskola anyagán felül tanulnak:

a) számolást, tekintettel a kereskedői gyakorlatra;

b) mezőgazdaságot, illetve háztartást;

c) a latin iskolákba készülők tanulnak latint;

d) akik mesterségre mennek vagy gazdálkodni fognak, gyakoroltnak a polgári ügyiratok szerkesztésében; megtanulják a számolásnak különböző gyakorlati alkalmazását; megismerik az építészetre alkalmazott geometriát; természetrajzot, kereskedelmi földrajzt, ipari és kereskedelmi technológiát.

A megfelelő könyveket az egyetemi nyomda fogja kiadni.

A tanítókat az osztályokba az előjárók osztják be. A napi foglalkozás naponta 5 óráig tart.

4. *A primárius vagy normális iskolák.*

Az elemi iskoláknak ezen fajtája tanfelügyelőszékhelyeken és nagy városokban található. Szintén 3 osztályu, 3 tanítóval bíró iskolák,

melyekkel azonban egy rajz- és zeneiskola — külön tanítókkal — szerves kapcsolatban van. Kitérésképen megjegyzem, hogy az 1777-iki szervezet szerint a primárius iskola szintén 3 osztályu, 4 osztályuvá az 1778-iki „Projektum Budense“ (a királyi tanfelügyelők országos értekezletének elvi megállapodása) tette, 1806-tól kezdve némely városban a primárius iskola visszafejlődött 3 osztályuvá és az elemi iskolák későbbi rendezéséig, vagyis 1845-ig ilyennek maradt.

A primárius iskola tanterve terjedelmesebb a 3 osztályu városi iskoláénál. A rajz, zene, mechanika, hazai történelem azon növendékekre kötelező studium, akik gyakorlati pályákra lépnek. Az iparostanulókra kötelező a rajziskolának folytatólagos látogatása is és ennek igazolása nélkül az inasságból fel nem szabadulhatnak. A primárius iskola legfelsőbb osztályában a magyar és német nyelvtan kötelező tárgy. A napi foglalkozás 5 órára van felosztva.

A felsorolt kézikönyveken kívül itt még a következők használndók:

a) a II-ik osztályosok részére magyar és német nyelvtan, egészségügyi kitérésekkel;

b) a III-ik osztály számára közéleti fogalmazványokat tartalmazó példatár megpótolva magyar-német szótárral;

c) az alkalmazott geometria kézikönyve;

d) ipari mechanika;

e) Magyarország története.

A tanítóképzők.

A tanítóképzőket ezen Ratio is csak érinti. A jelöltekről csak annyit mond, hogy a grammatikai osztályokat végzettek legyenek és a képzőben azon ismeretek birtokába jussanak, amelyekre az elemi iskolában majdan szükségük lesz. Külön tanítandók a helyes- és szépirásra, a fogalmazásra, rajzra, fizikára és orgonálásra. A szerzett nevelés-tani és módszertani ismereteket folytonos gyakorlással fejlesszék készséggé. Bár egységes tanítóképzésről azon időben szó nem lehetett (sajnos, ma sem), mert a királyi tanfelügyelő, mint a tanítóképzőnek közvetlen vezérlője, a maga kerületének kulturális állapotaihoz mérten igyekezett a tanítóképzést irányítani és fejleszteni. Annyit mondhatunk, hogy 1806-tól 1842-ig a tanítóképzői folyam 1 évig tartott és 2 félévre oszlott. Az évvégi bizonyítvány egyidejűleg képesítő okmány is volt. Külön képesítő-vizsgálatokat (a magánúton készülöket nem számítva) csak az 1868. évi 38-ik t.-c. honosított meg.

Tanítónőképzőkről is tesz említést a Ratio. Ezek a királyi akadémiák székhelyein szervezendők.

A nőnevelést illetőleg az a rendelkezése, hogy a leányok a fiuktól lehetőleg elkülönítve tanítandók. A leányiskolákban mindkétnemű tanítók alkalmazhatók. A tanterv csak annyiban módosul, hogy a kézimunka tanítását is elrendeli. Az előkelő leányok, kik a zárdában neveltetnek, a magyar, német és francia nyelvet is tanulják. A zárdák előljárói különösen figyelmeztetnek, hogy iskoláikban nemcsak képzett tanítónőket alkalmazzanak, de az apácajelöltektől a magyar nyelv tudását is követeljék.

Az elemi iskolák felügyelete és igazgatása.

A királyi tanfelügyelő a tankerületi főigazgatónak alárendeltje. A felsőbb parancsokat a főigazgató útján kapja s hetenkint referál. Kötelessége a tanítás egységessé tételére törekedni. Azért legfőbb kötelessége a tanítóképzők működését ellenőrizni és fejleszteni. Ügyel az iskolai épületek jókarban tartására, felszerelésére, a tanítói jövedelmek pontos kiszolgáltatására, az érdemesebb tanítóknak jövedelmezőbb állásokba leendő előléptetésére. A nagyobb városi iskolákat 2 évenként egyszer meglátogatja és félévi jelentéseit a főigazgatóhoz beterjeszti. A tanítók fegyelmi ügyeiben a vizsgálatot vezeti és büntet. A tanfelügyelőt, a primárius iskola igazgatóját és hitoktatóját a Felső az országos tanulmányi alap terhére nevezi ki. A falusi, mezővárosi, városi és primárius iskola tanítóit a tanfelügyelő nevezi ki, a főigazgató a kinevezést megerősíti. Ezek fizetésüket a községtől esetleg kegyúrtól kapják. Az iskolafenntartó községnek befolyása a tanítói állások betöltésénél csak a jelölésre szorítkozik. Általában a község fegyelmi és tanítási kérdésekbe nem avatkozhatik. Több tanítós elemi iskola élén az igazgató áll, ki az egyöntetű munkát vezeti, ellenőrzi, a tanfelügyelő rendelkezéseit foganatosítja. A falusi iskola igazgatója a lelkész.

Az iskolák fenntartása és a nyugdíjügy.

Az elemi iskolák fenntartásáról a községek és földesurak gondoskodnak; segélyeket azonban az országos tanulmányi alap a jövőben is juttat egyes iskoláknak. Mindenki, ki nyilvános iskolában tanított, nyugdíjra igényt szerzett. A nyugdíjat az iskolafenntartó köteles viselni. A teljes nyugdíj 30 szolgálati évhez van kötve. Az özvegyi ellátás a férj fizetésének $\frac{1}{3}$ -át teszi.

Ezen vázlatban mutattam be a Ratióknak az elemi iskolázásra vonatkozó rendelkezéseit.

Hogy az érdeklődőknek a Ratio ezen részét kényelmes alakban megközelíthetővé tegyem, alábbiakban közlöm magát a szöveget, melyet az elemi iskolák órarendje kiegészít. A szabadon fordított szöveget azon jegyzeteim alapján készítettem, melyeket 1902. év nyarán Oppitz Sándor volt kollegámnak, nagymihályi plébánosnak vendégszerető házában, Korponay István kartársamnak (jelenleg gyulai gimnáziumi tanár) hármashán összeállítottunk.

Fogadja a kedves olvasó törekvésemet szívesen! (Folyt. köv.)

Hegedüs János.

A gyermeknyelv hangtana.

Bevezetés.

A gyermek- és dajkanyelvet gyakran emlegetik a baka-, diák- s tolvajnyelvvél. A baka-, diák- s tolvajnyelvek: osztálynyelvek.¹⁾ A társadalom minden rétegében lassankint kialakul egy sajátos szógyűjtemény.

¹⁾ Wundt „Sondersprache“-nak nevezi az osztálynyelveket (Völkerpsychologie I. 569.).

mény, melynek segítségével azután az illető körök megalkotják a maguk nyelvét; ez az osztálynyelv.

A gyermek- s dajkanyelv számára külön helyet kell keresnünk. Ezek nem osztálynyelvek. Itt nem lehet szó társadalmi osztályról, mert csak 8—10 ember, tehát csak egy kis csoport érti ezt a nyelvet: a kiseded dajkája, anyja, atyja s testvérei.

A gyermek- s dajkanyelvet *csoportnyelveknek*¹⁾ nevezzük el. A gyermeknyelv egyik legjellemzőbb vonása: rövid élete. A gyermeknyelv ugyanis az artikulálatlan hangok korával kezdődik s tart mindaddig, míg a gyermek beszéde — kisebb eltéréseket ide nem számítva — a felnőttekével meg nem egyezik. Ezt a köznyelvvvel való megegyezést a 6—8. évben tapasztalhatjuk.

A nyelv egyik legelemibb alkotórésze a hang. A hangot beszélszervünk hozza létre. Ahol ezek a szervek teljesen kifejlődtek, ott a legtöbb esetben a hangképzés is helyes. A gyermek nyelvében éppen ez a tökéletlen hangképzés ötlük a vizsgáló szemébe. Minden gyermek más és más hibákat ejt s talán két gyermeket sem lehetne találni, kiknél csak két-három egyező hangtani sajátóságot is meg tudnánk állapítani. (Természetesen itt csecsemőkről s kisededekről szólunk.) A gyermekpsychologia mindeddig csak az *egy* gyermeken észlelt megfigyeléseket használta fel a gyermek nyelvének megírására. (Preyer és Balassa.) Ezekben a munkákban pontosan leírták a hangok fellépésének sorrendjét, fejlődését s egyéb idevágó megfigyelt jelenséget.

Mostanában különösen az *összehasonlító* gyermeknyelvnek sok a híve. Ennek az összehasonlító módszernek az a célja, hogy a több gyermeken észlelt megfigyelések között valami kapcsolatot, összefüggést keressünk s így esetleg valami következtetést vonhassunk a gyermeknyelvre vagy akár a nyelv fejlődésére is.

A gyermeknyelv hangtanát nem lehet olyan részletességgel és minden apró-cseprő jelenségre kiterjedő figyelemmel megírni, mint pl. a magyar nyelvét vagy pedig valamely nyelvjárást. A gyermeknyelv részletes hangtana azt követelné, hogy igen sok gyermeket figyeljünk meg (így sem lenne pontos a munka), de ez lehetetlen dolog. Ha meggondoljuk azt, hogy egy gyermeknek a megfigyelése sem végezhető el teljes pontossággal, miképpen képzelhetnők el sok gyermeknek pontos megfigyelését?

1) *Dobos Károly* (A magyar diáknyelv és szótára. Budapest, 1898. Először a „Tanulók Lapja”-ban jelent meg, azután külön is) használja először e terminus technikust, de az osztálynyelveket érti alatta.

Mert a gyermeknyelv mindig csak egy gyermek nyelve s nem összes gyermekeké. Ezért nem lehet megírni a gyermeknyelv általános hangtanát, mely az összes kisdedekre vonatkoznék, ezért nem állíthatunk fel hangtani szabályokat, melyeket minden gyermekkel szemben vég-
 érvényeseknek tekinthetnénk.

Jelen munka, amennyire lehetséges, bemutatja az összes hangtani jelenségeket, melyek a gyermek nyelvén észrevehetőek.

Olyan gyermek, melyen az itt felsorolt hangtani jelenségek megfigyelhetők volnának — nincs. De vagy ezt a beszédhibát vagy azt az érdekes jelenséget észrevehetjük vagy egyik vagy másik gyermekén.

A gyermeknyelv hangtana tulajdonkép a szervi eredetű beszédhibákkal foglalkozik. Ismerteti az egyes hangok fejlődését egész addig, míg a gyermek is megtanulja a köznyelvben használatos hangokat.¹⁾

A hang létrehozásának legfőbb tényezője — mint már említettük — a beszélő szerv. A gyermek öröklí a „fiziológiai apparatust“.²⁾ Ez az örökölt fiziológiai apparatus sokkal hajlékonyabb, tevékenyebb, mint a felnőtté, de még nem állapodott meg kifejlődésében. Az egyes hangok képzéséhez még nem szokott hozzá s így lehetséges azután az, hogy a gyermek számtalan olyan hangot is alkot, mely a mi nyelvünkben nem használatos. Megfigyelték, hogy európai hittérítők gyermekei igen könnyen tanultak meg olyan hangokat, melyeket szüleik nem tudtak kiejteni, így pl. a hottentották csettentő hangjait.³⁾

A környezetnek a gyermeknyelvre igen nagy hatása van. A vak vagy süket gyermek sokkal későbbben tanul meg beszélni, mint az ép, egészséges. A vak gyermek nem kísérheti figyelemmel a száj állását és működését, mi tudvalevőleg igen fontos mozzanata a beszéd elsajátításának. A süketen született gyermek néma marad, mivel nem hall hangot, arról képzete sincsen s így azt utánozni sem tudja. Dadogó szülők gyermeke pedig a legtöbb esetben dadog. (V. ö. 302. 1.)

1) Egyszerűség okáért azokat a fogyatkozásokat, amelyek a beszélőszerv hibájából erednek, *beszédhibáknak* nevezzük; ezzel ellentétben szólunk majd *nyelvbibákról* is, melyek nagy számával különösen a szó- és mondatban találkozunk, tehát ott, hol az értelemé a főszerep. *Balassa József* (Magyar Fonétika, 2. kiad. 154. l.) selypítőnek, selypes beszédűnek nevezi el azt, aki az egyes hangokat nem képezi helyesen s azokat vagy rosszul ejti, vagy pedig más hanggal pótolja; pl. *ő* helyett *ó*-t ejt. Ez a terminus technikus könnyen félrevezet bennünket, mert selypítés alatt egészen mást értünk. V. ö. 293. l.

2) *Tracy*: Psychologie der Kindheit. Eine Gesamtdarstellung der Kinderpsychologie. Angolból fordította: *Stimpfl József*. 1899. 98. l.

3) *Wundt* ezt írja: Dass das menschliche Kind schon in sehr früher Zeit über ein so reiches Register von Lautreactionen verfügt, die nach ihrer psychischen Bedeutung schwerlich in gleichem Grade nuancirt sind, dies kann aber nur auf einer vererbten physiologischen Anlage beruhen. (Völkerps. I. köt. 420. l.)

*Wundt*¹⁾ — normális gyermeket tartva szem előtt — a hangképzés három stádiumát különbözteti meg. Az első rendszerint a hatodik hét végéig tart; ez az artikulálatlan hangok kora. (Wundt a Schreilaut elnevezést használja.) A második kor a hetedik héttől az első, gyakran — normális gyermekeknél is — a második év végéig tart. Ilyenkor az értelem nélküli artikulált hangokat hallatja a kised. A harmadik kor: az értelemmel járó artikulált hangok kora. Itt az a fontos, hogy a hangokhoz már a célzatos megnevezés, vagyis az értelemadás is járul. Ez a valóságos nyelvalkotás. (Das Stadium der eigentlichen Sprachbildung.)

S ezzel eljutottunk a szóig, mely a gyermeknyelv nyelvтанát két részre osztja: hangtanra és szótanra. A szó előtti korban, mint láttuk, vannak artikulálatlan és artikulált hangok. Megjegyezzük azonban, hogy ez a felosztás tisztán elméleti, mert igen gyakori eset, hogy egy hangnak is már szó értéke van.²⁾

I. A hangok fellépésének sorrendje.

*P. Thewrewk Emil*³⁾ azt mondja, hogy a gyermeknyelv hangtana azt fogja tárgyalni, mily rendben keletkeznek a gyermekhangok egymásután. Igen fontos fiziológiai kérdésnek tartja azt, „mellyel eddig tüzetesen senki sem foglalkozott“. *P. Thewrewk* azt mondja, hogy „a gyermek nem azokat a hangokat ejti legelőször, amelyeket hall, hanem melyek fiziológiailag legkönnyebbek“.

*Schultze*⁴⁾ is azt írja, hogy „hangok sorrendje a fiziológiailag legkevesebb megerőltetéssel járó hangokkal kezdődik s lassanként megy át a fiziológiailag legnagyobb megerőltetéssel járó hangokba“. E „törvényt“ *Schultze* kilenc évvel később mondotta ki, mint *P. Thewrewk* s éppen olyan formában, mint ő. Ezt csak azért jegyezzük fel, mert *Schultze* állítása minden gyermekpsychologiai munkában helyet foglal.⁵⁾ Nem akarjuk a *Schultze* dicsőségét megbolygatni, de szívesen írjuk meg, hogy a magyar nyelvészet jóval előbb jutott a fiziológiai megerőltetés gondolatára, mint a német.

A fiziológiai megerőltetés feltevésének legegyszerűbb hive *Gutzmann*. Ez a feltevés tarthatatlan. A hangok fellépésének sorrendjét nem lehet megállapítani, mert a nyelv hangjainak elsajátítása igen egyéni dolog. Ha a fiziológiai megerőltetés igaz, akkor a legtöbb gyermeknél

1) Völkerps. I. köt. 267. 1.

2) Mikor szó a hang? V. ö. e dolgozat szótani részével. (Sajtó alatt.)

3) A gyermeknyelvről. Pest, 1871. 3. 1.

4) I. m.

5) Balassa is csak *Schultzer*ről emlékezik meg, *Thewrewk* munkájáról nem szól.

nagyjából egyforma volna a hangok fellépésének sorrendje. De a tapasztalás éppenséggel nem ezt mutatja. Sok gyermek előbb a nehezebb hangokat képezi s csak azután a kisebb fiziológiai megerősítéssel járókat.

Schultze szerint a hangok a következő sorrendben lépnek fel:

Magánhangzók: *é, a, u, o, é, i, ö, ű.*

Mássalhangzók: *p, b, f, w, d, n, l, sz, ch, j, s, ng, k, g.*

Tehát először az ajakhangzók, azután a fog-, majd végül a torokhangok lépnek fel. Tény, hogy az ajakhangok az elsők, de ezek között is csak a *b* és a *p* állapíthatók meg teljes határozottsággal. Az *f* és a *v* már jóval később lépnek fel. A fog- és torokhangok fellépésének határvonalát nem lehet megállapítani; ezek már váltakozva, minden szabályosság nélkül jelennek meg. *Balassa, Oltuszevski, Preyer* és saját megfigyeléseim tanuskodnak erről s azért nem helyes *Nagy Márton*nak az a megjegyzése, hogy a „hangképzés legtöbbszörre ajkakon kezdődik e betűkkel (talán hangokkal?): *b, p, m, v*; azután a nyelv végére nyomul, mint e betűknél: *d, t, l, n*; fogakra: *f, s, c* betűkkel s csak később veszik igénybe a szájürnek hátsó részét *g, k, ch, r* betűknél.“¹⁾

Nagy Márton tehát nagyjából ugyanazt mondja, mint *Schultze* és *Gutzmann*.

De *Gutzmann*²⁾ még tovább megy. Azt mondja, hogy a száj mélyében fekvő részeiben az izmok nem fejlődtek ki olyan erősen, mint az elülső részben.

Ez nem helyes. Igaz, hogy a gyermek a nyelv elejét sokkal könnyebben mozgatja, mint a nyelv középső részét,³⁾ de figyelembe kell vennünk, hogy nemcsak a nyelv az egyedüli beszélőszervünk. Az uvularis *g*-et is a száj hátsó részében alkotja a gyermek és pedig sokkal előbb, mint az alveolaris *r*-et, melyet pedig a nyelv elejével kell képeznie. A nyelv elejével képezett *r*-ről pedig tudjuk, hogy azt sokkal nehezebb kimondani, mint az uvularis *g*-et.

A gyermeknyelv hangjainak föllépési sorrendje a beszélő szervek kifejlődésének sorrendjétől függ. Mindegyik hang csak a neki megfelelő beszélő szervek segítségével ejthető ki. A beszélő szervek fontos része a két fogsor. Itt képezzük a foghangokat. A foghangokhoz tartoznak az alveolarisok is. A gyermeknyelv éles különbséget tesz a foghang és az alveolaris hang között.⁴⁾ Az alveolarisokat a kised fogak nélkül is képez-

1) *Nagy Márton*: A gyermek fokozatos fejlődése. Pest, 1868. 15. 1.

2) I. m. 35. old.

3) V. ö. 30. old.

4) V. ö. 27. old.

heti, de a dentipalatalisokat már nem. Tehát a Schultze-Gutzmann rendszert már a foghangok is megbolygatják.

A torokhangok sem a gyermeknyelv legutolsó hangjai. Hisz tudjuk, hogy a gyermek már a 2—4. hónapban hallat torokhangokat.¹⁾

A hangok fellépésének sorrendjét semmiféle kategóriába nem lehet beleszorítani.

*Baldwin*²⁾ a hangok fellépését tárgyalva sensori-motorikus képzet-társulásról beszél. Szerinte a kiseded egyes hangokat jobban megfigyel s így ezek iránt nagyobb a fogékonyága, érzékenységének intenzitása. A felfogott szó a motorikus központ felé törekszik s eközben a sensoriumra is hat s ott társul. Így magyarázható meg *Baldwin* szerint az a jelenség, hogy a nehezebben képezhető hangokat előbb képezi a gyermek, mint a könnyebbeket.

Baldwin felfogását az újabb gyermekpsychologia kétkedéssel fogadja; hiszen a gyermek képzet-társulási folyamatával sem vagyunk tisztában, semmi biztosat erről még nem tudunk, tehát igen merész vállalkozás erre az ingatag alapra való építés.

A magánhangzók fellépésének sorrendjéről még annyi biztosat sem mondhatunk, mint a mássalhangzókéről. *Löbisch*³⁾ az *i*-t tartja az utolsó magánhangzónak. *Schultze* már az *ü*-t helyezi erre a helyre, *Balassa* megfigyelése szerint pedig az *ö* a legkésőbbben képezett magánhangzó.

II. A gyermeknyelv hangjai.

A) Magánhangzók.

A magánhangzókat nem lehet pontosan megfigyelni. A gyermek első heteiben a hangárnyalatok egész tömegét használja. Mindjárt születésekor hallatja hangját, de az első napokban *ö* maga még nem hall, mert a dobhártya előtti rész folyadékkal van tele, mely csak többszöri fűrésztés után válik ki onnan. Az akusztikai benyomások iránt az 1—8-dik hét között lesz fogékonyá. Tehát a hangképzés első föltétele: az akusztikai benyomás. Ilyenkor hallja csak a kiseded saját hangját és a másokét.

A sírás, nyöszörgés, csattogás, egyszóval az artikulálatlan hangok egész özönével találkozik ilyenkor a megfigyelő. Az artikulált hangok később jelennek meg s ezek már az érzés kifejezői. Az artikulált hangokat a motorikus központ kifejlődése előtt nem képezheti a gyermek.

1) V. ö. 30—31. old.

2) Die Entwicklung des Geistes beim Kinde oldal.

3) Entwicklungsgeschichte der Seele des Kindes. 1851. 68. oldal.

Balassa,¹⁾ *Preyer*,²⁾ *Simonyi*³⁾ s a magam megfigyelései bizonyítják, hogy a gyermek első hangja kettős magánhangzó: *oá, oá*, (*Balassa*), *uä, uä* (*Preyer*), *eö, eö*, (*Simonyi*) vagy *ua, ua*.

A többi hang azután különböző sorrendben lép fel. A magánhangzók megtanulása különben korántsem oly nehéz, mint a mássalhangzóké. A magánhangzók hangerőssége sokkal nagyobb s így ritkán téveszthető el. A gyermek a magánhangzókat mindig jobban utánozza⁴⁾. A magyar gyermeknyelvre helyes e megjegyzés, de a német gyermeknyelvre már nem fogadhatjuk el. A magyar minden szó magánhangzóját tisztán mondja ki; a német sok esetben (szótagképző liquidák és nasalisok) elharapja a szó végét pl. *leben*—*leb̄m*, *Knödel*—*Knödl*. *Ament*⁵⁾ adatai bizonyítják, hogy a német gyermeknyelvben a vocalismus nem oly sértetlen, mint a magyarban. Pl. *Knödel*—*Knedi*, *Schlüssel*—*slissi*, *binden*—*benden*. *Ament* közlése szerint. Szándékosan választottam ki éppen ezt a három szót, mert ezekben még a hangsúlyos szótag magánhangzója is megváltozott (a legtöbb esetben valóban változatlan).

1. Magas hangok.

ê. A gyermeknyelvnek igen sok esetben ez az első hangja. Sok gyermek e hanggal (*eö, uä*) jő a világra. Ez a sírás hangja. Egy külső inger: a tüdőbe hirtelen betóduló levegő hozza létre e hangot. Ha a gyermek fájdalmat érez, a sírás, a kiabálás szakadatlan és hangja magasabb, mint rendes körülmények között. A hangot alsó nyelvállással, ajakműködés nélkül, majdem egész nyitott szájjal képezi a kised. Hosszan ejti, olyanformán, mint a nép a *mère, emén* alakokban az *ê-t*. Síráskor folytonosan hallatja s lélekzetvételkor, mikor a beszélőszervek új helyzetbe kerülnek, hangszinbeli különbség vagy egész új hang jő létre (gyakori az *á, oá* és *uä*).

A hangszalagok megfeszítésekor a torokhanghoz hasonló *ê-t* hallunk.

é. Ez a későbbben fellépő hangok közül való. A gyakran képzett *é* háttérbe szorítja az *ê-t*, mivel a nyelv megszokta már az *é* képzési helyét. Magyar gyermektől csak 7—8. hónapban halljuk az *é-t*. E hangot a nyelv középső állásával ajakműködés nélkül, valamivel csukottabb

¹⁾ *Balassa József*: A gyermek nyelvének fejlődése. Különnyomat a „Nyelvtudományi Közlemények“-ből 1893. XXIII. 5. 1. Hivatkozásnál a különnyomat értendő.

²⁾ *W. Preyer*: Die Seele des Kindes. Leipzig. 1900. 5., 302. 1.

³⁾ Szíves szóbeli közlés.

⁴⁾ *Balassa Gyny.* 21. 1.

⁵⁾ *Wilhelm Ament*: Die Entwicklung von Sprechen und Denken beim Kinde. Leipzig 1899. 45. 1.

szájjal képezi, mint az *é*-t. Tehát majdnem olyan képzésű, mint a felnőttek *é*-je.

Az *e* hangok különbözőségéről azt mondhatjuk, hogy a száj és nyelv állása, valamint a szomszédos hangok mindig más s más *e* hangot hoznak létre.

i. E hangot mint tudjuk a nyelv felső állásával képezzük. A gyermek felső nyelvállással nehezen tud hangot alkotni. Magánosan, mint pl. az *é*-t vagy *á*-t nem is használja. *Preyer*¹⁾ fia, ki különben a kevésbé tehetséges gyermekek közül való, már a 3. hónapban, *Balassa*²⁾ fia pedig, ki elég gyorsan tanult meg beszélni, csak a 14. hónapban hallatta az *i* hangot.

*Sigismund*³⁾ is észreveszi az *i* kései fellépését, s azt mondja, hogy a tisztán hangzó *i*-t a gyermek legkésőbbben képezi s helyette egy *é* (német *e*) és *i* közt lebegő hangot használ. Ennek magyarázatát abban látjuk, hogy ezt a hangot széles ajaknyílással kell képezni; az ajak pedig ilyen működést még eddig nem végzett s így a száj inkább a régebbi artikuláció alakját (az *é*-nek megfelelő állást) veszi fel. (A szopás alkalmával a száj összecsucsorodik.)

í. Az *i* szűkejtésű; ezt gyakrabban képezi a gyermek. Az *i*-ből ajakgömbölyítéssel *ü*-t hoz létre a kised, még pedig nagy könnyűséggel, mert a száj összecsucsorítását már megszokta a szopás alkalmával. De azért nem szabad azt a tételt felállítani, hogy az ajakgömbölyítéssel képzett hangokat a gyermek előbb képezi, mint az ajak gömbölyítés nélkülieket. A hosszú *i*-t az öröm kifejezésére használja a kised.

ö. E hang azok közül való, melyek legkésőbbben lépnek fel. Ezt igazolják a különböző megfigyelések. Sok gyermek nem ejti tisztán, más meg *o*-val vagy *e*-vel helyettesíti.

ő. Ez a hang is későn lép fel. *Balassa*⁴⁾ fia a 16. hónapban ejt először, *Preyer*⁵⁾ pedig a második hónapban (?); utóbbi adatról nem tudjuk bizonyosan vajjon hosszú vagy rövid *ő*-ről van-e szó s vajjon nem tévesztette-e össze a jeles megfigyelő valamilyen *e*-féle hanggal az általa feljegyzett *ő*-t. *Józsi*⁶⁾ a 14. hónapban hallatta az *ő* hangot.

ü. Az ajakgömbölyítéssel képzett *ü* az önkénytelen gagyogás alkal-

1) *Preyer* I. m. 297. l.

2) *Balassa* Gyny. 20. l.

3) *Berthold Sigismund*: Kind und Welt. 1897.² 103. l.

4) *Balassa* Gyny. 20. l.

5) *Preyer* I. m. 297. l.

6) *Szűsz József*, az általam megfigyelt gyermek: szül. 1901. november 27-én.
Rövidítve: *Józsi*.

mával jó létre. E hangot a gyermek eleinte nem ejti ki tisztán s gyakran *ú*-val vagy *í*-vel helyettesíti.

ű. Az *ű* szűkejtésű (ebben különbözik az *ü*-től) s a száj artikulációja majdnem olyan, mint amikor füttyülünk. Az *ű* folytonos hangoztatásakor megtörténik, hogy néha egy-egy fütty kiszalad a kised száján.

Végül még megemlítjük azokat az átmeneti hangokat, melyek két vocális között lebegnek; ezek artikulátlan hangok.

2. Mély hangok.

a. Ez a hang a gyakori *pappa*, *mamma* szavakban fordul elő. Ha a kised figyelni kezd valamire, akkor is rövid *a*-t hallat s ilyenkor mutatóujját feltartva inti csendre környezetét.

â. E hang csak az *oâ*, *uâ* hangcsoportban fordul elő. Ezeket a gyermek leginkább síráskor használja (*â* = hosszú *a*).

â. Beteg gyermektől hallhatjuk e hangot, különösen akkor, midőn hűlés következtében lélekezése nem rendes. Rövid időközökben nyögdecselve ejti ki az *â-â-â* hangokat, melyekhez egy alig észrevehető hehezetes elem is járul.

â. 8—10 hónapos gyermekek a csodálkozás kifejezésére használják az *â* hangot. A gyermek csodálkozik s míg az illető jelenség figyelmét leköti, addig lélekezete is lassabb lesz, sőt egy-egy pillanatra meg is akad. A visszatartott lélekezet hirtelen kitörésének eredménye ez az *â*.

o. Az *o* a könnyebben képzett hangok közül való. A legtöbb gyermek az első vagy második hónapban ki tudja ejteni az *o*-t, de mindig valamely más magánhangzóval kapcsolatosan. Különösen gyakori ez az *o* az *oâ* hangkapcsolatban. Egyedül csak később (6—10. hónapban) fordul elő.

ô. Ezt különösen az *oô*, s a német *au*-hoz hasonló hangcsoportban figyelhetjük meg. Néha a csodálkozás kifejezésére az *â* helyett az *ô*-t is használják.

u. A rövid hangok közül azért érdekes az *u*, mert a kised magányosan is használja. A 10—14 hónapos gyermek, ha ránk akar ijeszteni, akkor ilyen *u*-t kiált felénk. Ezt a hangot néha taglejtés is kíséri.

3. Diftongusok.

Említettük már az *au*-féle diftongust. A többi diftongus mind *j*-vel kapcsolt; ezek leginkább a 6—8. hónap között lépnek fel. Józsi, kinek tót dajkája volt, korán ejtette ki az *áj* diftongust. (A tót *áj* (is) hatása.)

B) *Mássalhangzók.*¹⁾1. *Zöngé hangok.*

a) Orrhangú mássalhangzók.

Az orrhangú mássalhangzók közül a gyermek legelőször az **m**-et képezi. Az *m* bilabiális orrhang; a labiálisokat a gyermek korán megtanulja.²⁾ *Balassa*³⁾ a 4. hónapban, *Preyer*⁴⁾ pedig a 2. hónapban jegyzi fel az *m*-et. Normális gyermek az *m*-et minden nehézség nélkül ki tudja ejteni.

n. Az alveoláris *n*-et előbb képezi a gyermek, mint az interdentalist; utóbbi fiatalabb korában nem képezheti, mert még nincs foga. A gutturalis *n* sem fordul elő, mert az ennek képzésére szükséges hangcsoportokat még nem tudja kiejteni a kiseded. Az *n*-et a gyermek úgy képezi, hogy a nyelv hegyét a foghúshoz tolja.

*Franke*⁵⁾ szerint az *n* a kedvtelenség kifejezője. Ezt abból következteti, hogy a kiseded már az első hónapokban nyelve hegyét arra használja fel, hogy a neki nem tetsző tárgyakat (így pl. a tejes üveget, miután jóllakott) eltolja szájától. Az *ny* rendszerint az első év eltelte után lép föl. *Balassa*⁶⁾ megfigyelése szerint e hang az alveoláris és palatális képzés közt ingadozik.

b) Folyékony mássalhangzók.

α) Az *l* hangok. *l.* Az alveoláris *l* képzése nem okoz a gyermeknek nehézséget s a legtöbb már a 3—4. hónapban ki tudja ejteni. Később, a 2. és 3. évben nagy szerepe van az *l*-nek, mert ez helyettesíti az *r* hangot. Ezt az *l*-et csak *a*, *é* magánhangzókkal kapcsolatosan mondja ki a gyermek; a 8—10. hónap után már más kapcsolatokban is használja.

l'. A magyar gyermeknyelvben megfigyelhetünk egy palatális *l'*-et, melyet a nyelv hátával képez a gyermek. Ez a hang nagyon hasonlít a palóc *ly*-hez. Az *l'* hangot szívesen dúdolja egy folytában (pl. *l'-l'-l'-l'-l'*), de szótagban nem használja.

1) A mássalhangzók felosztását *Balassától* (Magyar Fonétika. 87—98. l.) vettem át.

2) V. ö. 13. és 25—6.

3) *Balassa* Gyny. 20. l.

4) *Preyer* I. m. 303. l.

5) *Dr. Franke K.*: Sprachentwicklung der Kinder und der Menschheit, (Különnyomat *Rein*: „Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik“ c. művéből). Langensalza 1899. 5. old.

6) *Balassa* Gyny. 7. old.

β) Az *r* hangok. A gyermeknek az *r* hanggal van a legtöbb baja. Igen későn, sokszor sohasem tanulja meg s ilyenkor aztán valamilyen újfajta *r*-et mond. De nemcsak a kisdedtől és egyes emberektől hallhatunk másfajta *r* hangokat, hanem egész nemzetektől is. Elegendő, ha az angol, francia¹⁾, német, cseh és lengyel *r*-ekre mutatunk.

Az alveolaris *r*-et a magyar nyelv épségben tartotta.

r. Az alveolaris *r* a gyermeknyelv legnehezebb hangja. Utoljára lép föl a hangok sorában, jóllehet első nyomait már igen korán észrevehetjük. A kisdéd a negyedik hét vége felé hortyogni is szokott; ilyenkor a nyelvcsap rezgése létrehoz egy gyengén képezett, alig hallható *r*-et. Ha az *r*-féle hang alveolaris *r*-ré fejlődik, akkor már — legtöbb esetben — 8 hónapos korában hallatja azt a kisdéd, de ilyenkor önkéntelenül képezi. 2¹/₂—3 éves korában a legtöbb gyermek (nem mind!) már tisztán képezi az *r*-et. E hangnál sokkal előbb ejti ki a gyermek az *q*-et.

q. Az uvularis *q* már a 3—5. hónap között jelenik meg.²⁾ Hangkapcsolatokban is használja, de csak ritkább esetekben. A hortyogás alkalmával ezt az uvularis *q*-et halljuk. Ennek az *q*-nek folytonos hangoztatása ártalmára lehet a gégének.³⁾

ψ. Igen gyakori a bilabialis *r*. Ez a könnyen képezhető hangok közül való, melyet a két ajak rezgése hoz létre. A *ψ*-et csak néha hallatja a kisdéd.

Ez *r*-féle hangok, mint láttuk, nem lépnek fel sorjában, meghatározott időrendben.

E sorok írója az *r* hangot nem tudja tisztán kiejteni, hanem helyette *ψ*-et mond, mi felnőtteknél igen ritkán fordul elő. Hogy magyarázzuk meg e jelen esetet?

A *ψ* képzésének rendes folyamata a következő: A kisdéd 3—5 hónapos korában önkéntelenül képezi a *ψ*-et s azután lassankint leszokik róla. 2—3 hétnél tovább nem hallatja s később, hónapok múltán csak véletlenül, akaratan kívül csúszik ki a száján a *ψ*.

Jelen esetben a *ψ* 3—5 hónap múlva nem tűnt el, hanem ellenkezőleg, oly mélyen gyökeret vert, hogy a fiziológiai apparatus alkalmatlan volt minden másfajta *r* képzésére.

Ha a gyermek az *r*-et megtanulta, akkor már nem esik vissza az

1) „Majdnem minden párisi törí az *r* betűt (talán hangot?); a marseille-iek valószínű példányképei az *r* törésnek.“ (*Legouvé*: Az olvasás művészete. 1904. 50. 1. Fordította: *Feleki József*.)

2) V. ö. 21.

3) *Dr. Berg W.*: Die Erziehung zum Sprechen. Hildebrand Lyon: Zeitschrift für den Unterricht. Leipzig. 1903. 17. évf. 3. és 4. kettős füzet. 172. 1.

uvularis és bilabialis *r*-ek hibás képzésébe. Az itt fellépő mozgási érzetek oly intenzívek, hogy a gyermek ezek képzése mellett megmarad.¹⁾

Liebmann²⁾ egy 12 éves, szellemi fejlődésében hátramaradt fiút, ki csak 11 éves korában kezdett beszélni, érdekes módon tanított meg az *r* betű kimondására.

„Az *r* a betegnek igen nehezőre esett. Úgy tanítottam meg rá, hogy kimondattam vele a *ra* (rá) szótagot s ezalatt a nyak és iny találkozó pontjánál rezgő nyomást végeztem fölfelé és hátrafelé. De mihelyt az *r*-et segítség nélkül kellett volna kimondania, mindannyiszor egy hátsó inyhang *ch* hangot tett az *r* elébe; tehát „chrabe“ (rabe). Körülbelül tíz hét után mondotta ki tisztán az *r* hangot“. Az *r*-nek mássalhangzó csoportokban való előfordulásakor is úgy járt el Liebmann, hogy az első mássalhangzó és az *r* között szünetet tartott; pl. *b-ro-t*, *p-rä-ge* stb.

2. Zöngés és zöngétlen mássalhangzók.

a) Pillanatnyi mássalhangzók.

α) **Ajakhangok.** Az ajakhangok igen korán lépnek föl. A szopás-
kor az ajkak megerősödnek, hozzászoknak különféle alakulásokhoz (össze-
csucsorítás); ezek az ajakmozgások előkészítői az ajakhangoknak.

A gyermek igen figyelmesen néz a szájra s kíváncsi, hogy honnan
jő a hang. A folytonos szemlélés által is észreveszi az egyes beszélő
szervek, különösen az ajkak működését. A vak gyermek sokkal később
képezi az ajakhangokat, mint a normális gyermek.

Bilabialisok. Az *m*-ről és az ψ -ről már a zöngé hangok csoport-
jánál szólottunk. A *b* és *p* hangokról nincs megjegyezni valónk: a gyer-
mek igen könnyen képezi ezeket.

β) **Foghangok.** Itt két osztályt különböztetünk meg. Először
azokról a hangokról beszélünk, melyeket a fogak segítségével alkot a
kisdéd, másodsor azokról, melyeket a foghúson képez a gyermek.
Ezeket a hangokat nem szabad összetéveszteni a fonétikában ismeret-
es alveolárisokkal; ezek nem egyebek, mint a *foghangok helyettesei*.

Mikor a kisdéd megszületik, a fogak fejlődése még nem fejeződött
be. A fogzománc a foghús alatt van még s csak a 6. hónapban tűnik
elő. Tehát a *c* hang a 6. hónap előtt mint foghang semmiesetre sem
jelenhetik meg. (*Balassa* fia a 8. hónapban mondotta először a *c*-t.)

¹⁾ Dr. phil. *Rzesnitzek Emil*: Zur Frage der psychischen Entwicklung der Kinder-
sprache. Breslau, 1899. 27. 1.

²⁾ Liebmann i. m. 19. 1.

A gyermek ezeket a fogak helyén képzett hangokat nem a foghús belső falán képezi, mint pl. a felnőtt a *t* vagy *d* hangokat, hanem a két fogsor helyén vagy a felső foghúson vagy a két foghús között; ezek tehát az *interalveolaris* hangok, melyeket igen öreg, fogatlan emberektől is hallhatunk.

A *t* és *d* korán jelentkezik és pedig leginkább mint alveoláris vagy interalveoláris; utóbbit gyakran megfigyeltem *Fózsindál*.

c. Ez a hang a gyermeknyelvben ritkán fordul elő, mivel könnyen helyettesíthető az *sz*-szel.

γ) **Inyhangok.** 1. A *coronalis ds* és *cs* hangok csak a későbbi korban, az első év eltelte után lépnek fel, míg 2. a *dorsalis gy* és *ty* hangok kiejtése semmi nehézségbe sem ütközik.

δ) **Hátsó inyhangok.** A torokhangok későn jelentkeznek. *Schulze*¹⁾ és *Gutzmann*²⁾ azt mondják, hogy a *k* és a *g* az utolsó artikuláció sorba (Artikulations-System) tartoznak. Vagyis másképpen mondva: ide azokat a hangokat sorozzák, melyeket a hátsó iny táján képez a kised. Ezek — szerintök — a legnehezebben képezhető hangok s azért jelentkeznek legkésőbbben. *Gutzmann* azt mondja, hogy a gyermek először a könnyű, azután a nehezebb s végül a legnehezebb hangokat tanulja meg, vagyis először azokat, melyeket minden megerőltetés nélkül tud kiejteni, azután azokat, hol már beszélő szerveit meg kell erőltetnie stb.

A hátsó inyhangok kései fellépését nem a fiziológia megerőltetésben kell keresnünk, hanem más élettani működés akadályozásában.

A gyermek az *l* folytonos hangoztatásakor s a szopás alkalmával igen erősíti a nyelv izmait, kiváltképpen pedig a nyelv elején levő izmokat. A nyelv hegye tehát igen ruganyos s mozgékony lesz, úgy annyira, hogy néha az alveoláris *r*-et is ki tudja ejteni. De ezzel szemben a nyelv közepén s hátulján levő idegek nem fejlődnek ki s a nyelv közepével a gyermek egyáltalán nem tud hangot képezni. Ha a gyermeket elválasztják dajkájától, akkor a nyelv közepén levő idegek is fejlődésnek indulnak, a nyelv eleje pedig, mivel már nem használja szopásra, rugékonyságából veszít.

Úgy látszik, mintha *Balassa* és *Preyer* megfigyelései éppenséggel nem bizonyítanak állításunk mellett, mert *Balassa* a *g* hangot a 4., a *k* hangot meg az 5—6. hónapban jegyzi fel, *Preyer* pedig a *g*-t a 2., a *k*-t pedig az 5. hónapban vette észre. De *Balassa* maga is megjegyzi, hogy fia ugyan korán képezte mind a két hangot, mégis igen gyakran

¹⁾ Die Sprache des Kindes 1880.

²⁾ *Gutzmann H.*: Die Sprachlaute des Kindes und der Naturvölker. Zeitschrift für pädag. Psychologie 1899. I. évf. 28. 1.

t hangot ejtett a *k* helyett s csak két éves kora után használta a *k* hangot következetesen.

Tehát látjuk, hogy feltevésünket ezek a ritkán s kivételesen fellépő esetek sem cáfolják meg. Az a korai *k* és *g*, melyről *Balassa* és *Preyer* írt, ilyen önkéntelenül, véletlenül képezett hangok, melyek csak később, az elválasztás ideje után lépnek fel.

b) Folytonos mássalhangzók.

α) **Ajakhangok.** *Dentilabialisok.* E hangokat csak akkor képezheti a kiseded, ha már a felső fogsor helyén megjelennek az első fogak. Ebből magyarázható meg az a jelenség, hogy a *v* és az *f* oly későn lépnek fel. *Balassa*¹⁾ a *v*-ét a 7. hónapban, *Oltuszewski*²⁾ az *f*-et a 22-ik s a *w*-t csak a 24. hónapban, *Preyer*³⁾ pedig az *f*-et a 16. hónapban vette észre. Utóbbi ugyan azt a megjegyzést fűzi e hanghoz, hogy ezt fia már valószínűleg korábban is képezte, de ő bizonyára nem vette észre.

β) **Foghangok.** Ezeket, mint már említettük, csak a fogak kifejlődése után képezheti a kiseded. *Balassa* az *sz* hangot a 14., a *s* hangot a 15. hónapban vette észre, *Preyer* az *sz*-et a 13. hónapban. A fognak fontos szerepét nem kell bővebben magyaráznunk. Ha a hamisfogu ember kiveszi fogsorát, akkor a *s*, *sz* hangokat nem tudja tisztán kimondani. A hangokat ilyenkor sziszegő elem kíséri, mely legismertebb a botnyelvű *sz*-ből. Ezt a sziszegést (*Dyslalia dentalis*) vagy a fogak közt levő hézagok idézik elő vagy a nyelv érintkezése a felső fogsorral.⁴⁾

A köznyelvben *selypítésnek* nevezzük ezt a beszédhibát s igen helyesen fordítja *Feleki Fózsef*⁵⁾ ezzel a szóval: „Selypíteni annyi, mint az *s* betűt (talán hangot?) *sz* betűnek ejteni ki, vagyis rossz szokásból vagy organumbeli hibából megengedni, hogy a nyelv hegye az *s* kiejtésékor a fogak felett a szájpadrást érintse. ...Érdemes ebből a hibából megszabadulni akarni. És ez könnyű dolog. Gyakoroljuk sokáig folytonosan úgy ejteni ki az *s* betűt, hogy nyelvünk hegye az első fogak belső oldalát érintse; ez a gyakorlat hozzászoktatja a nyelvet, hogy rendes mozgási körét túl ne lépje és ez a szokás kigyógyít a selypítés hibájából.“

γ) **Inyhangok.** A *zs* és *s* spiránsokat előbb használja a kiseded,

1) I. m.

2) *D. W. Oltuszewski*: Die geistige und sprachliche Entwicklung des Kindes. Berlin, 1897.

3) I. m. 303. old.

4) *Dr. Berg W.* i. m.

5) I. m. 49. old.

mint a megfelelő explozívákat. A spiránsokat gyakrabban hallja; pl. az elaltatáskor a folytonos *s-s-ss-s-s* hangokat.

A *j* hang a gyermeknyelv legkorábbi hangjai közül való s mint az *l* és *r* helyettesítője ismeretes.

δ) **Gégehang.** *h*. E hang a gégében keletkezik. A nevetés a *h* képzésének előkészítője. A nevetés a 23. és 119. nap között jelentkezik.¹⁾ A nehezen léleklző gyermek (leginkább hűlés következménye) szintén hallat gyengén képezett *h* hangot.²⁾ E hang azonban nem halad akadálytalanul a szájüregen keresztül, hanem a képzésére szolgáló levegő egy része az orrüregen megy át. A későbbi korban a rendesen képezett *h* hangot halljuk.

c) A gyermeknyelv sajátos hangjai.

Most azokat a hangokat ismertetjük, melyek csak a gyermeknyelvben találhatóak fel; a modern nyelvekben ezek nem fordulnak elő.

1. Csettentő hangok.

Mint tudjuk, e hangok csak némely vad nép nyelvében fordulnak elő. Ez a hang az explozívához hasonlít.

Minden csettentő hangnak van megfelelő explozívája. A gyermeknyelvben gyakoriak a csettentő hangok. A kised korán csettent s ebben örömet leli.

A gyermeknyelvben két csettentő hang van. Az egyik a *dentalis explosivának* megfelelő csettentő hang, mely úgy jön létre, hogy a nyelv eleje a szájpadlás valamely részéhez tapad; ha a gyermek nyelvét hirtelen elrántja, akkor halljuk a csettentő hangot.

A másik csettentő hang a *bilabialis explosivának* felel meg. Ezt a hangot a kised igen gyakran képezi, kiváltképpen a szopás alkalmával, mikor éhes és siet, hogy éhségét csillapítsa. Ehhez hasonló az a bilabialis csettentő hang, amelyet a gyermek ajkainak behuzásakor és azután való hirtelen kinyitásakor képez.

g-nek megfelelő csettentő hangot nem figyeltem meg. *Gutzmann*³⁾ két csettentő hangról beszél: az egyik képzési helye a nyelv és a kemény iny eleje, a másiké a nyelv s a kemény iny közepe.

Az *sz* és *c* között foglal helyet az a csettentő hang, melyet a felső fogsor s a nyelv elejével képezünk. Különösen csodálkozás kifejezésére használják.

¹⁾ Francke I. m. 4. 1.

²⁾ V. ö. 15. 1.

³⁾ I. m. 9. old.

Labiolingualis explosivát említ Preyer¹⁾, melyet a kisdéd az ajkak közé illesztett nyelvvel képez, még pedig akképpen, hogy a kilehelés alkalmával a zárat megnyitja, a nyelvet gyorsan visszahuzza, mikor is az explozió megtörténik. Ezt a *p*, *b* és *t*, *d* között lebegő artikulátlan hangot szívesen képezi a gyermek.

2. *Vomitív hangok*,

A vomitív hangokhoz (Kussmaul elnevezése) tartozik egy *g*, mely a torokban képződik és hirtelen pattan ki. Hasonlít a héber gutturálishez

III. **Minőségi változások.**

E cím alatt tulajdonképpen a beszédhibákról fogunk szólni. Már korán, az első napokban észrevehetünk minőségi különbségeket a gyermek hangjában. Más a gyermek hangja, ha azt akarja jelezni, hogy éhes, más ha azt adja tudtunkra, hogy szomjas. A gyermek abban a bizarr helyzetben van, jegyzi meg elmésen Rzesnitsek²⁾, hogy használ egy nyelvet, amelyről magának sem tud számot adni, de amelyet azok, akiknek szól, mégis megértenek.

A gyermek a második hónapban már figyelmes lesz a hangok iránt s észreveszi magasságukat vagy mélységüket. A kisdéd eleinte még nem tud minden hangot helyesen képezni s így ezeket másokkal helyettesíti (*paralalia*). A hangképzés akadályai, mint láttuk, a beszélő szervek hiánya (pl. fogak) vagy fejletlensége. Ez tehát *expresszív* beszédhiba.

A minőségi változás oka még a ki nem fejlett hallásban is keresendő. Az egymáshoz hasonló hangok között a gyermek nem fedezi fel a különbséget s így összetéveszti őket. Ez az *impresszió* beszédhiba.

A gyermek néha még azokat a szavakat vagy hangkapcsolatokat sem tudja utánunk mondani, melyeket már azelőtt ki tudott ejteni. Ennek magyarázata az, hogy a más hangja és a gyermek hangja között hangszínbeli különbség van, éppugy mint pl. a zongora és a hegedű *á*-ja között. Ez a hangszínbeli különbség téveszti meg a gyermeket. Feltevé-sünk helyességét bizonyítja az a tapasztalati tény, hogy a kisdéd a nálánál nem sokkal idősebb gyermekektől (pl. testvéreitől) sokkal gyorsabban s könnyebben tanulja meg a beszédet, mint a felnőttektől. Mindkettőnek (a gyermeknek és kis tanítójának) beszélő szervei még fejletlenek, hangszalagjaik rövidek s így hangjuk magassága (hangszíne) is majdnem egyenlő. (A család első szülöttje később tanul meg beszélni, mint fiata-

1) I. m. 1882. 266. old.

2) I. m. 3. old.

labb testvérei; annak nincs magához való környezete, míg ezek már meglelelik játszótársukat).

*Lindner*¹⁾ megfigyelése is megerősíti állításunkat, ki azt írja, hogy egy gyermek az anyja és a testvére által előmondott hangokat utánozta, de az atyjától előmondott ugyanazon hangokat már nem tudta ismételni.

Schultze a minőségi változásnál szabályszerűséget akar megállapítani. Azt mondja u. i. hogy a gyermek a nehéz hang helyett mindig e legközelebb eső legkönnyebb hangot képezi; ha ezt sem tudja kimondani, akkor kihagyja. Nagyjából igaz ez a szabály, de számtalan eset ellene szól Schultze feltevésének. Balassa fia az *r*-et például már a 4. hónapban kimondta, de még a 28. hónapban is *j*-nek ejti: pl. *azéj mej.*²⁾

1. Magánhangzók minőségi változásai.

Itt alig látunk változásokat. Csak az ajakgömbölyítéssel képezett *ü* és *ö*-t szokták a gyermekek más hanggal helyettesíteni.

a) *Hátsó hang elülső helyett. ö: o.* Öcsém, ki korához képest elég értelmes fiú, egész hat éves koráig nem tudta az *ö* hangot kimondani.

Otos, kettő, a legjellemzőbbek, melyekre még emlékezem. Az *Odon* (Ödön) szóban már az *ö* is jelentkezett kis mértékben.

Józsitól a következő szavakat hallottam. *Botta* = Böske; ebből lett később *Bötte*, majd *Böske*. *Nem tő* = nem köll.

ü: u. *Szűsz Fótota* (Szűsz Józsi) mondta a gyermek 22 hónapos korában, ha nevét kérdezték. *Ul le* = ül le; *émenunk, ures* s még számos szó.

b) *Nem ajakhangzó ajakhangzó helyett. ü: i tiz* (tűz), *ül* (ül).

2. Mássalhangzók minőségi változásai.

a) *Inyhang alveolaris hang helyett. r: j.* Ez igen gyakori. A két éves Rotter Olgától ezeket a szavakat hallottam: *vacofa, tejt* (kert), *méjnöt ü* (mérnök úr), *ötőj, számáj*. Józsitól: *Majista*, de sokszor *Manyista is*; *öjdöd* (ördög), *uttoj: ostor*. Egy másik gyermek (Laci) a Margit helyett mindig *Majdit*-ot mondott; *Renée* helyett *Fenit* s *Rezsín* helyett *Fezsin*-t.

l: j. Kis nővérem, Julis, igen sok szóban használta a *j* hangot az *l* helyett; pl. *ejment, méjdes, Baji* (Vali), *tanáj* (kanál). Rotter Laci: *Facita* (Lacika), *Fatosz ú* (Lakos úr), stb.

b) *Foghang torokhang helyett.*

1) Aus dem Naturgarten.

2) I. m. 14. l.

g: *d*. Józsi: *Dutti* (Guszti), *vilád* (virág), *edéj* (egér), *mednéz*, *medáj*, *nem idâ* (nem igaz).

k: *t*. Józsi: *patitás* (patikás), *Mitta báci* (Miska bácsi) *Uncita* (Uncika, Juliska becéző neve.) *Bottá*, *Pajtó*, *távé*, *tutyus* (kutyus).

Sok gyermek még a harmadik év eltelte után sem tudja a guttúrálisokat helyesen képezni. Rákosi Róbert, ma 14 éves, egészséges s szellemileg is fejlett fiú a *k* és *g* helyett a *t* és *d* foghangokat mondja. A helyes kiejtésre meg akartam tanítani és a *Liebmann*-féle fogást ki is próbáltam rajta. Liebmann a pofacsontok között levő arcbőrrel leszorítja a nyelvet, úgy hogy az nem emelkedhetik a felső fogsorig, a száypadlásig. Ha a nyelvet így leszorítottuk, akkor a *d* hang kimondására szólítjuk fel a gyermeket; ezt természetesen nem tudja kiejteni, mert nyelvét nem emelheti föl. A nyelv olyan helyzetben van, hogy a gyermek kénytelen *g*-t mondani.¹⁾ E fogást Róberton is kipróbáltam, de tiszta *g*-t még máig sem sikerült elérnem. A hang *g* és *d* között lebeg A *k* hang helyes kiejtésére szintén ily módon oktadjuk a gyermeket.

c) *Alveoláris hangok egymás helyett.*

r: *l*. G. Olga 26 hónapos korában azt kérdezte tőlem: *Itt maladolol ebédle?* (ekkor a dadogás átmeneti korszakában volt a gyermek.) Hasonló hangváltozások *mêle* (merre), *lendesz* (rendes), *Gelö* (Gerő, a kis lány neve.) Józsi: *Petle*, *Pette!* (ha Pestre akart menni, így kiáltott fel).

d) *Foghang inyhang helyett.*

cs: *c*. Pál öcsém: *pecét*, *báci*, *Dunci* (Druncsi becéző név) stb.

e) *Ajakhangok egymás helyett.*

v: *b*. Balassa fia: *bica* (vica), *bize* (vize), *batta* (vatta), *bacsota* (vacSORA), *ébette* (elvette), *ébitte* (elvitte), *lebëszü*, *bijá* (virág), *óbas* (olvas), *básájja* (vásárra), *bigyázzon*, *bonat*. Józsi: *Baji* (Vali).

f: *p*. Balassa fia: *páj*, *puj* (fuj), *pindza* (findsa), *pázik*; Balassa megfigyelései.

3. *Egyéb minőségi változások.*

Ide azokat a minőségi változásokat soroljuk, melyek nem vehetők észre minden gyermekben.

Róbert: *f*: *c*. *cilú* (fiú), *cázit* (fázik).

Palkó: *gy*: *ds*. *dserek* (gyerek), *medsek* (megyek).

Balassa: *zs*: *dz*. *dedző* (Dezső), *pindza* (findsa).

j: *gy*. *Gyózi* (Józsi).

Józsi: *r*: *c*. *MóciC* (Móric); itt valószínűleg a második *c* hatott az *r*-re.

¹⁾ Dr. Med. Liebmann Alb.: Die Sprachstörungen zurückgebliebener Kinder. Berlin 1901. 15. old.

4. *Hangátvetés.*

a) Magánhangzók felcserélése: Julis: *lali* (lila).

b) Mássalhangzók felcserélése: Balassa fia: *talá* (kanál; a szóvégi *n* elmaradt).

Józsi: *tucoj* (cutoj = cukor.) Abt Rudolf: *télibakát* (télikabát).

5. *Asszimiláció.*

A hasonlás, kiváltképpen a hátraható illeszkedés nemcsak a magánhangzókra, hanem a mássalhangzókra is vonatkozik.

A gyermeknyelvben az előre- és hátraható asszimilációra majdnem egyenlő számban találunk adatokat.

a) Magánhangzók asszimilációja.

Előreható. Józsi: *Nána* (Nándor), *Lótota* (Józsika).

Hátraható. Józsi: *Zsissin* (Rezsín), *Ditti* (Gusztí).

b) Mássalhangzók asszimilációja.

Előreható. Józsi: *tötötő* (töszönöm = köszönöm), *Nána* (Nándor); a *d* hangot már ki tudja mondani s mégis az *n*-et használja. *Antunta* (anyuska); itt két mássalhangzót ismétel a gyermek. Az előreható asszimilációnak egyik fő oka az, hogy könnyebb ugyanazt a nyelvállást megtartani, mint folyton változtatni az artikuláció helyét; erről különben meggyőző bennünket az a tapasztalati tény, hogy a gyermek nagy kedvét leli egy szónak vagy hangkapcsolatnak gyakori ismétlésében.

Hátraható. Józsi: *Zsissin*, *pappan* (szappan), *Taltó* (Palkó) Palkóból.

Balassa fia: *pámpa* (lámpa), *memmi* (semmi), *mámli* (sámli).

Részbéli hasonulás ritka. A gyermek ilyenkor leginkább kihagyja a nehéz hangot. Ha hallunk is néha alakokat, úgy az leginkább a köznyelvi alakokkal egyezik meg.

A teljes hasonulás igen gyakori; pl. Józsi: *Mitta báci* (Miska bácsi), *Bottá* (Böske), *Ditti* (Gusztí).

IV. *Mennyiségi változások.*1. *Időmértéki változások.*

A gyermek 10–12 hónapos koráig a magánhangzókat vagy nagyon röviden vagy nagyon hosszan ejti ki.

Hosszú hangok.

ê. Folytonos hangoztatását a siráskor vehetjük észre; ez a hang

ilyenkor majd erősödik, majd gyengül. Az *el* igekötőnél az *l*-et elhagyja s ennek következtében pótlónyujtással meghosszabbodik az *e*; Józsi: *ême* (elmén).

â. A csodálkozás kifejezésére használja, épp úgy, mint a nagyok, de hosszabban ejti ki.

î-î-î az öröm kifejezője. Józsi igen kedveli, más gyermekeken is észrevettem.

û-û-û; e hangot folytonosan mondja, különösen akkor, mikor szalad; lélekzetvételtkor, egy-egy pillanatra abbahagyja.

Rövid hangok.

Az igen rövid hangok ritkábbak; ezek közül Józsin az egész rövid *u*-t figyeltem meg, melyet a kis fiu „ijeszgetésre“ használt.

2. Szorosan vett mennyiségi változások.

a) **Mássalhangzó hiánya (mogylalia).** A gyermek, mivel beszélő szervei még nem fejlődtek ki teljesen, nem tud még minden hangot képezni; ilyenkor úgy segít magán, hogy az illető hangot kihagyja. A leggyakoribb esetek a következők.

α) *Gammacismus.* A kised a *k* és *g* hangokat — sokszor még 3—4 éves korában sem tudja helyesen képezni s azért kihagyja azokat.

Gerő Olga a nevét mindig *Omba*-nak mondotta. A *g* és *k* elhagyásakor az ezek mellett álló mássalhangzók meghosszabbodnak, módosulnak.

Balassa fia: *ánnes* (Ágnes), *aptyána* (aptyának).

β) *Rhotacismus.* Az *r*-et is sokszor kihagyja a gyermek.

Józsi: *Nána* (Nándor), *Ózsita* (Rózsika).

Balassa fia: *látya* (kártya).

γ) *Lambdacismus.* Sok gyermek az *l* hangot hagyja ki. A kihagyott *l* sok esetben megnyújtja az előtte levő hangzót.

Balassa fia: *acita* (Lacika), *óbas* (olvas), *étöjte*.

δ) *Sigmatismus.* A kései korban jelentkező *sz* és *s* hangok maradnak ki.

Józsi: *Mitta báci*, *Bottá*, *Ditti*, *Etti* (Eszti), *uttoj* (ostor), *utamé* (sütemény).

Egy $2\frac{1}{2}$ esztendőes gyermektől megkérdeztem, hogy mi a neve.

— *Mocáji*, — felelte a kis fiu.

Később azonban megtudtam, hogy a kis fiu igazi neve *Siegescu*, de mivel ezt a nevet nem tudja kiejteni, hát úgy segít magán, hogy a — nagyanyja nevét mondja. Ugyanez a kis fiu alászolgája helyet azt mondta, hogy *ajájája*.

Gerő Olga tészta helyett *téta*-t mond, zsemle helyett *emle*-t.

ε) A *h* azon hangok közül való, melyeknek legkisebb a hang-erősségük. A gyermek a *h*-t nem hallja mindig és ezért gyakran kihagyja.

Józsi: *ándlé* (handlé).

Balassa fia: *ol* (hol), *ámmá* (hamar).

Végül még megemlítjük, hogy a gyermek sohasem mond a szó elején két mássalhangzót. Olga: *léta* (kréta), *lumpi* (krumpli), *tajcáj* (krajcár).

b) **Bővült alakok.** Sok gyermek a *t* elé *n*-net illeszt. Itt az *n* valószínűleg nyugvó állapot azon az uton, melyet a nyelv megtesz a hátsó hang képzési helyétől az elülső hangok képzési helyéig.

Józsi: *antunta*, *a*-tól *t*-ig.

Balassa fia: *mancsenta* (manzsetta), (*a-e*; *e-a*), *tantonda* (katoná).

c) **Csonkult alakok.** A gyermek eleinte (10—12 hónapos koráig) leginkább csak a szavak első szótagát mondja utánunk; ennek okát az akusztikai benyomás erősségében látjuk. A kised u. i. mindig csak azt a szótagot mondja utánunk, melyen legerősebb a hangsúly. Ismeretes, hogy a kérdésben a hangsúly nem marad az első szótagon, és ilyenkor a gyermek is a hangsúlyos szótag iránt lesz figyelmes. Ennek a föltevésnek a megvilágítására egy érdekes adatunk van.¹⁾ Egy kis gyermektől a lámpára rámutatva, megkérdezték tőle, hogy mi ez? *Lámpa*?

A kis gyermek ráhagyta, hogy *pa*.

Az első, helyesebben a hangsúlyos szótag ismétlése minden gyermekben megfigyelhető. A *pa*, *ma*, *da*, *te* szótagok igen gyakoriak s később, kettőztetve, igen nagy szerepük van a gyermek nyelvében.

A 3—4 szótagu szavaknak csak az első szótagját mondja utánunk a kised, a többi szótagot csak magában mormogja (még két éves korában is).

Igen érdekes jelenség, hogy a gyermek 1—1½ éves koráig csak olyan szókat ejt ki, melyekben csak *egyforma* mássalhangzók vannak. Ezt bizonyítják *Balassa*, *Beyer*, *Oltuszewski* és az én adataim.

Józsi: tötötö (köszönöm), Nána stb. A többi szótagot nem mondja ki, hanem az elsőt ismétli helyettük.

A későbbi korban már megjelenik a második mássalhangzó is. Józsi: *Lótóta* (Józsika), *Nánus* a korábbi *Nána* szóból (Nándor).

¹ Simonyi Zsigmond szives közlése.

V. Hangsúly.

Némely gyermek sokkal fogékonyabb a zenei hang iránt, mint bármi más hang iránt. *Sigismund*¹⁾ két éves fiának elénekelt egy népdalt, mely *f-c*-vel, tehát egy ereszkedő quarttal kezdődik. A gyermek a dal elejét utána énekelte, sőt néhány nap mulva egyedül is belekezdett a dal eléneklésébe.

Főzsi folyton nógatta környezetét, hogy énekeljék el neki a *lad-lad-lad* nótát. Mihelyest belekezdtek abba az énekbe, azonnal csöndes lett a fiú (akkor $1\frac{1}{2}$ esztendő volt).

Ebből azonban éppenséggel nem szabad azt a következtetést levonnunk, hogy a jó hallású gyermek hamarosan tanul majd meg beszélni.

Az a gyermek, ki esetleg igen fogékony a zene iránt, sokkal később tanul meg beszélni, mint más rendes hallású gyermek, mert a szóközéppont és a zenei hang középpontja független egymástól.

A zenei hangnak a kisdéd életében igen fontos szerepe van. A gyermek csak a hangról (a zenei hangról), a hang magasságáról ismeri meg anyját, dajkáját s környezetét. Az arcvonások csak másodrendű tényezői a megismerésnek, miről különben könnyen meggyőződhetünk. Ha a kisdéd anyja vagy dajkája elbujik s rejtekhelyéről szól neki, a gyermek azonnal felismeri a hangot s vidáman gagyog s tapsikol örömben. Ez a gúnnyögés, gagyogás az öröm önkéntelen kitörése, mely inkább hasonlít az énekhez, mint az artikulált beszédhez.²⁾

A hangsúlyozást a kisdéd nem véti el.

VI. Szótag.

A gyermek nyelvében, míg a szóig eljut, igen nagy szerepe van a kiabálásnak s a gagyogásnak. Az előbbivel kellemetlen, az utóbbival kellemes állapotát jelzi.

1. *Gagyogáson* az egyhangú s egyforma szótagoknak egyenlő időközökben való ismétlődését értjük. A gyermek gagyogáskor vagy nyelvet, vagy ajkait használja. Nyelvével a folytonos *l-l-l-l-l* vagy a palóc *ly-hey* hasonló *ly-ly-ly-ly-ly* hangokat képezi. Két ajkával nagy kedvvel képezi a bilabiális ψ -et.

A gyermek, míg a gagyogásig eljutott, minden akusztikai benyomást felfogott; ő maga is hallat hangot, de anélkül, hogy ez öntudatába, mint a gondolat kifejezője, visszatérne.

¹⁾ I. m. 88—9.

²⁾ Compayré: Die Entwicklung der Kinderseele. Németre fordította *Ufer Ker.* 1900. Megjelent mint az „Internationale Bibliothek für Pädagogik“ első kötete. 128. l.

A gagyogáskor a kiejtett s hallott hanggal egy időben már a gondolkodás középpontja, a sensorium is megkezdí működését.

A gagyogás leginkább olyan szótagok egymásutánja, melyek első hangja többnyire mássalhangzó (ajak- vagy nyelvhang), a második pedig — leggyakrabban — *a* vagy *e*.

2. *A visszhangos beszéd* (echolalia) közeli rokonságban van a gagyogással. Ha a gyermek a hallott szavakat, mondatokat önkéntelenül utánunk mondja, ez a visszhangos beszéd. Sokszor a gyermek nem emlékszik az egész szóra vagy mondatra, ilyenkor csak azok utolsó szótagját mondja ki.

A visszhangos beszéd előkészítője a tulajdonképpeni nyelvnek.¹⁾

A gyermek már érti beszédünket, de nyelvünket még nem tudja használni. A kised az egyszer hallott hangkapcsolatokat utánozni akarja, de ilyenkor összeütközésbe kerül egymással élénk beszélő kedve és ügyetlen beszélő tehetsége.²⁾ Ennek az összeütközésnek dadogás a következménye.

3. *A dadogás.* Némelyik gyermek a szót vagy szótagot csak kisebb-nagyobb megerőltetéssel tudja elkezdni. Dadogó szülők gyermeke, mint a tapasztalat bizonyítja, szintén dadogósan *kesd* beszélni. Idő folytán vagy magától vagy tanítás által leszokik e beszédhibáról. (Ez különben azt is bizonyítja, hogy itt nem öröklött bajjal állunk szemben, hanem a környezet hatásával!) A dadogás különben a gyermeknyelvben gyakori jelenség. A nyelv megakad s képtelen az artikulációra.

A beidegzés helytelen; a gyermek nem tudja a hang létrehozására szükséges tényezőket olyaténképpen egyesíteni, hogy azok a helyes eredményt (resultans), a tisztán kiejtett hangot létrehozzák.

Ez az egyik magyarázat, melyet Balassa is elfogad.

Szerintünk a beszélőkedv és a beszélőképesség kifejeletlensége összeütközésbe került egymással. Ennek az összeütközésnek az oka két ellentétes artikuláció találkozása. A dadogó pl. a *p*-t akarja kimondani, tehát egy exploziv hangot. S mit látunk? A száj az explozivának megfelelő spirans artikulációját veszi fel. A dadogó tehát, mondhatnók, egy *exploziv-spirans* hangot hallat, egy spirans-féle *p*-t.

A dadogó gyermek nem buta, sőt sokszor éppen ez a dadogás előidézője annak, hogy a gondolatok szinte kergetik egymást és a gyermek nem tudja, hogy melyik gondolatát közölje előbb környezetével. A dadogás legtöbbször, mint átmeneti folyamat szerepel a gyermek nyelvében: átmenet a gagyogásról a rendes beszédhez.

¹⁾ Wundt i. m. I. köt. 291. l.

²⁾ Rzesnitsek i. m. 26. old.

A dadogással szorosan összefügg a *félénkbeszédűség*. Ha a dadogó gyermeket kicsúfolják, akkor a kiseded resteli a szót kimondani s igen tartózkodóvá, félénkké lesz. Helyes *Meumannak*¹⁾ az a megjegyzése, hogy az ilyen szófélénk gyermekben circulus vitiosus áll be; a dadogás u. i. előidézi a szófélénkséget s ez megint a dadogást s. í. t. E bajon úgy lehet segíteni, hogy megszüntetjük a félénkséget és a gyermekben felébresztjük az önbizalmat.

A szótag átmenet a szóhoz, a valóságos nyelvalkotáshoz. A nyelv előkészítő mozzanatai: a visszhangos beszéd és az artikulált szavak megértése.²⁾

A szótan és a hangtan között nem vonhatunk éles határvonalat, mert a hangok maguk is, mint láttuk, érzelmek kifejezői, sokszor pedig nemcsak szót, hanem egész mondatot is pótolnak.

Budapest.

Vértés Fózsef.

Az elemi iskolai rajzoktatás reformja.

— Ötödik közlemény. —

A tulajdonképeni rajzoktatás anyagának osztályonkénti körülírása.

Ötödik osztály.

Az első osztály feladata volt a *tárgyalak* és *körvonalai* iránti figyelem felkeltése, a második osztályé az *alakváltozatoknak* névvel való ellátása és *szabadszemmel* való szemlélete után: *szabadkézzel* való kivitele; a harmadik osztályé a rajzelemeknek *genetikai levezetése*: a *kocka, hasáb, gúla, gömb*, mint törzsalakok rajzaiban, látszattani mutatkozásuk szerinti kifejezése, az *önárnyék* feltüntetése, az elemeknek *sikdiszítványek*ül való egyberakása, a *hasáb* és *hasábos összetételű* tárgyak (ház és részei) *való* tárgyi-minták utáni rajzolása; a negyedik osztályé a *gömb* és fajainak bevezetése után és közben az *ég* és a *föld-felszín* tüneményeinek feltüntetése, *tájképpé* foglalása, a háznak, szobáknak *házi tárgyakkal* való benépesítése s ez év tavaszán a növényfakadás első kezdetétől fogva a *növényrészek* életének, fejlődésének megfigyelés tárgyává tétele. Ezek után az ötödik osztály rajzoktatása ez osztály *természetrajzi oktatásához* csatlakozik s ezek párhuzamosan haladva segítik egymást. A természetrajz adja a *rajzolás anyagát* és a meg-

¹⁾ Dr. Meumann E. F. V.: Die Sprache des Kindes. Zürich. 1903. 80. l.

²⁾ Wundt i. m. I. kötet. 291. l.

figyelés szempontjait, míg a rajz időt és módot nyújt a *megfigyelések nyugodtabb és alaposabb megtételére* s látható kifejezésére. Sok részlet a természetrajzi órán, lévén ennek főleg biológiai feladata, nem volna tárgyalható a fő cél veszélyeztetése nélkül; itt a rajzórán szépen elhelyezkedhetik s megterhelhetés nélkül szolgálhatja a természetrajz leíró irányát.

Az ötödik osztály természetrajzának anyagát, ha logikusan van megállapítva, az *ásványok és növények* teszik. Ezen anyag úgy kell hogy legyen beosztva, hogy az őszi hónapokra, a természet áldásainak learatása idejére, a learatott, leszedett termények legyenek a rajzolás tárgyai, tehát az u. n. termések, első helyen a gyümölcsök. Nemkülönböztetve azon húsos gyökerek és torzsák, gumók, amelyek táplálékul szolgálnak. Első sorban tehát a gyümölcsök (szeptemberben, októberben), másodsorban a télen is eltartható csontár, gyökér, torzsa-termények, az e célra külön szedett és szárítva eltehető jellegzetes gyökerek pedig általában szolgálhatnak az őszi és a téli (november) rajztanításának anyagául, melyek, az utóbbiakat kivéve, érdekes csendéleti képekbe is csoportosíthatók. A sikerült képek azután a szoba vagy ebédlő falainak díszítésére használhatók fel.

Még mielőtt ezeknek egyenkinti felsorolására áttérnék, meg kell említenem, hogy a gyümölcsök fejlődését, növekedését kísérjük figyelemmel a virágzás percétől egész az érett állapot színeződéséig, folyton figyelmeztetve a gyermeket a cukortartalomnak vegyi előállítására és felhalmozódására s a gyümölcscsíznek előállítására. Persze most az a nagy feladat áll előttünk: ezeket a színeket el is találni, azaz először azon ásványi és növényi festékekkel megismerkedni, amelyek a mi iskolai festésünkönél minden nagyobb költség nélkül alkalmazhatók.

Ami a festékek beszerzését illeti, szem előtt kell tartani, hogy a tanítványoknak csak nagyon csekély kiadást szabad okoznunk, sőt arra kell számítanunk, hogy tanítványaink nagyobb részének az iskola költségén kell az anyagokat szolgáltatnunk. Mivel pedig az iskolák, a közösségek, a társadalom, az állam sem győzik már a súlyosodó terheket: gondoskodnunk kell a legegyszerűbb kiviteli eszközökről.

Míg a negyedik osztályig a tömegtanításban a színes irónok is jók, addig e fokon már a nagyobb mennyiségben kapható és könnyen kezelhető porfestékek volnának alkalmazandók, amelyeket a falfestéshez szoktak használni. Ezekből nagy választék van, olcsók, vízben való oldásuk, keverésük egyszerű. A mi kisebb rajzi kiviteleinkhez tulajdonképpen egy-egy kis festékcészére való elegendő, az pedig egy kilogramm festékből alig jelent egy késhegynyit. Ha a keverék nem sikerül, nem nagy a kár, bátran kiönthető. Száradni is gyorsan szárad, az eltörlődés ellen pedig

a hozzákevert enyvesvíz biztosít vagy az utólagos selakkos bepermetezés. Ezzel festhetni vastagabb kékes, szürke, fehér pakkoló papírra vagy vékony falemezre is, mely előbb persze aláfestendő. Ecset háromféle kell: egy vastagabb az alapozásra, középvastagságu és egy finom ecset.

A színek és festékek megismertetése után következik mindenekelőtt az egyes színárnyalatok fokozatainak előállítása. A világosabb színárnyalatokat a fehér szín vagy a víz, a sötétebb árnyalatokat a fekete festék hozzákeverésével állítatjuk elő. Ezeket skálaszerűen egymás mellé állítjuk. Ezen átmeneteket a legsötétebb szintől a leghalványabbig *elmosással* is begyakoroljuk, lépésről-lépésre, rétegről-rétegre egy kevés víznek hozzákeverésével. Ezek a gyakorlatok szabadon egy-egy darab papíron végezhetők és egynek bemutatása után: otthon hajthatók végre szórakoztató munkaképpen, de feladatot is képezve.

Következnék a különböző színkeverékek előállítása. Ezek a különböző tárgyak színeinek eltalálásából állanak. Előre is jelzem, hogy a magyar irodalomban a festésgyakorlatokról két könyv van: *Czike Ferenc* fővárosi tanító írta ezeket s habár sok gunnyal találkozott, mégis mint gyakorlati embernek a színkeverésre jó tanácsai vannak, amelyeket a saját gyakorlatából merített. Van az akvarell festészetről szóló füzetje is s ebben mind a tájképi és akt festésre alkalmas készen kapható festékek vannak felsorolva, mind pedig a közép- és előtér, horizont festésre megkívántató színek, a felhőzet, a háttér színei, a víz, a vegetáció, a fák és lombjaik, ágaik stb. színei vannak közölve. És még behatóbb az olajfestészetről szóló könyve, ahol ábécé sorban vannak egybeállítva a festészetben előforduló mesterséges és természeti tárgyak színei és a festésükre szükséges keverékek. S habár ezek olajfestékekről szólnak, utbaigazításuk mellett nagyon könnyen rájöhetünk a színek eltalálására vízfestékekkel és porfestékekkel is.

Ezek a színkeverő és színeltaláló gyakorlatok csak a festendő tárgy természeti példányának szemléltetése és a nyert színkeverékekből a papírra mázolt színfoltoknak és tárgyaknak egymasmellé állítása útján végzendők. Kiterjed ez a színeltalálás különösen szeptemberben, októberben a levelekre, a viruló viráglevelekre, a gyümölcsökre, melyekre az egyes rajzórák elején utalás történik. Amely levelek, virágok nagyobb mennyiségben megszerezhetők, a tanítványok közt szétosztatnak; az egyes gyümölcsök beszerzésére pedig utaljuk őket, hogy festésükben otthon gyakorolják magukat. Minden következő órára azután elhozzák színgyakorlataikat az illető példánytárggyal együtt, hogy a tanító észrevételeit megtehesse s ítéletet mondhasson. Hogy otthon is végezhessek eme gyakorlataikat, szükséges, hogy legyenek festékeik. Ezeket vagy a

festékkereskedésben esetleg az iskola közvetítésével szerzik be önköltségen vagy a szegények az iskolai készletből ingyen kapják. Csak a kis tégléket szerzik be maguk, valamint a kis fazekas illetőleg porcellán tálcskákat is. Ezek az előgyakorlatai a tavaszi rajzolási-festési feladatoknak, amikor a levelek és virágok fognak a rajztanítás tárgyául szolgálni.

Szeptember-októberben a tulajdonképpeni feladatot a *gyümölcsök* rajzolásai és festései képezik. Ezeknek egymásutánját az alább következő havi felosztásban közöljük.

Eközben mindjárt a tanév első napjaitól szorgalmasan vezessük tanítványainkat iskolai kirándulásokra, melyeknek céljuk itt a természetel, tárgyaival, életével és *háztartásával* való megismerkedés; az őszi flóra példányainak gyűjtése; a szülőföld és haza talajának megismerése, kőzetek, kövek, *földnemek*, s ahol bányák vannak, ásványok, *jegecek* gyűjtése s ez uton a téli hónapok rajztanításához a kellő anyag beszerzése. Ahol bányák nincsenek, ott az ásványgyűjtemények szolgáltatnak anyagot. Az ötödik osztály rajztananyaga ugyanis a téli hónapokban (december, január, február) az ásványok s kiválólag a *jegeceknek* szemlélete s különösen az anyagok különbözősége szerint az *alakgazdagságuk* észrevétele. Közülök egynehányat, a legszebbet és legismertebbet előbb rendes írónnal konturokban lerajzoltatjuk, majd a kristálylapokat egy-egy *tükörként* felfogatjuk és a *jegec-átlátszóság* tüneményének kifejezésére is törekedvén *színesen* feltüntetjük. Itt van az alkalom a szingazdagság és színpompa, színragyogás alaposabb tárgyalására, a színárnyalatok finomabb megkülönböztetésére s mindezeknek lehető, találó kifejezésére, színek, színkeverékek készítésére, annyival inkább, mert az ásványi anyagokból sok-sok festékünk is készül. Az ásványjegecek alakjaiból különösen azokat vesszük, amelyek a drágaköveket jellemzik. A valódiak helyett hű üvegutánzatokat használunk, amelyeket, ha elég darabunk van, szétosztunk a tanítványaink közt, kettőnek-kettőnek juttatva egyet-egyét. A következő alkalomkor kicseréljük a tárgyakat. Ezután következik, különösen a leányoknál, arany és ezüst ékszerek festése a drágakövekkel együtt. Mintapéldányul itt is utánzatok szolgálnak. Ennek méltó befejezéseként a diszmagyar-öltözet öveit, csatjait, forgóit, boglárjait, továbbá a magyar királyok házikoronáit, megyei, városi címereket festjük, melyeknek betetőzése legyen a *magyar királyi korona* és a *koronázási jelvények* lefestése. (Kapcsolat az alkotmánytan tanítása és a leányok kézimunka tanítása között.)

Közben a tél folyamán a száraz mezei kórók érdekesebb példányai, a bokrok és fák kopasz ágrendszere s folytatólagosan a száraz

toktermések érdekes alakjai s tavasz felé a magvak is szolgálhatnak a rajzolás-festés tárgyául mindaddig, míg a tavasz el nem jön, amikor az élőnövényzet felé fordul teljes figyelmünk, miután már a télen is figyelemmel kísértük az élő növények téli rügyeit.

Már március elejével üvegcserepek oldalai mentén a megtöltött földbe vetünk különböző magokat s a meleg szobában, vagy borszeszlánggal melegíthető hajtató készüléken tartva napról-napra figyeljük a magvak fakadásait. A legérdekesebb s legszemléltetőbb a *lóbab* hajtása, amelyet a gyermekek maguk is otthon beültetnek és hajtásra bírnak. Miután a gyökérke és a sziklevelek, valamint a szár és első valódi levelei kibontakoztak, ezt lerajzoltatjuk. Nagyon instructív és mégis könnyű lesz ezen első rajz kivitele, mely egyszerűsége mellett a növényfejlődés további momentumait teljesen magába foglalja. Ez a kifejlődés adja az összes növényfejlődés prototypjét s ez az előfok könnyen felfoghatóvá s rajzbelileg követhetővé teszi a fejlettebb növények bonyolultabb részleteit.

Most azután az élő növények rügyeinek duzzadását figyeljük meg. Az iskola-kertből vagy a *cserépkulturából* (nem zárva ki még a gyümölcs- és más fák cserépkulturáját sem) szedegetjük a képződő csúcs oldal- és hónaljrügyek példányait. Ezeket mindig egy kis darab szárral rajzoltatjuk le. Azután rajzoltatjuk a fakadást is, amint a levelek egymásra vannak borulva s a türemlést is, a bontakozó rügyben jelentkező első levél gyűrődöttséget.

Következik a rügyekből előálló *levelek* rajzolása, összes természetrajzi változataik és minőségük szerint.

A levél érdekességéhez és szépségéhez tartoznak a közös — a levélnyélből — behatoló edénynyalábok, amelyek a levéllemezen erezetet képeznek. Itt megkülönböztetünk *főeret*, *mellékereket* és *oldalereket*, mely utóbbiakból eredhetnek másodrendű oldalerek, emezekből ismét harmadrendű oldalerek. Ezek eme futásukban különböző, hol szabályos, hol szabálytalan terecskékre osztják a levéllemezt, mely terecskék hol behorpadó, hol kidomborodó felületecskék — s ezen alakjukban változatos fény- és árnyelosztást idéznek elő, ami színes foltokban kifejezve — a leveleknek változatos plasticitást ad. E szempontból más-más képet nyerünk, amint a levél színét vagy fonákját vesszük. A levélerezetnek a csúcson való összeérése, a levél széle felé való haladása és el nemérése, vagy ezzel való összeérése, az eleinte divergáló, majd párhuzamban futó s ismét csúcs felé divergálás, a mellékerek íves haladása, vagy ezeknek a közepén a főér mellett való sorakozása egyuttal a csúcs felé való széttávolodása vagy szoros párhuzamosságban való haladás szerint

az erek közt más-más szigetek, sávok és hosszbordázatok jutnak kifejezésre.

A levelek s a többi növényi részek is lehetőleg természetes voltukban mutatandók be. De ha így nem állnának rendelkezésre s ilyenképpen mintául nem szolgálhatnának, akkor úgy az egyes növényrészek, mint az egész növény tejszinü vagy kék üveglemezekre felerősítve s formolba eltéve teljes épségében megőrizhető s így alkalmasnak marad természetes mintául. A szárított és lepréselt növények és növényrészek nem egészen alkalmasak, mert ellapítottván eredeti hullámos hajlásaikat elvesztik s eltorzulnak. De modellül szolgálhatnak még mind a levelek, mind egyéb növényrészek, kiváltképpen pedig a virágzatok számára a hű utánzatú művirágok. Ezek így egyes szálakban lévén felhasználhatók, ebben az alakban olcsóbban szerezhetőek be és annyi példányban, amennyi a tanulók száma.

A levelek rajzolása után áttérünk a *szárra*. Észrevétetjük a szártagokat és pedig úgy a *nyult*, valamint a *törpe* szártagot. Először vesszük az oly szárat, amely el nem ágazó s azt külső alakja, keresztmetszete szerint a leveleknek a szár oldalain való elhelyezésére nézve tárgyaljuk illetőleg rajzoljuk. Itt figyeltetjük meg az egyes levelek tövében megjelenő mellékleveleket, az u. n. pálhákat, melyek szintén a szárhoz való viszonyuk feltüntetése szerint rajzolandók.

Következnek ezután az elágazó szárú növények és az elágazás érdekes sokféleségei, melyeknek kiindulási pontjuk mindig a levelek töve, hónalja.

Eleinte az egyszerűbb elágazású növényiszárat vesszük, azután a bonyolultabbakat, amelyekről az elágazás bonyolultságának áttekinthetősége céljából a leveleket le is szedhetjük, hogy figyelmünkkel jól követhessük az elágazást, nem mintegy megszakitva, hanem csak az ágbogazat lássék magában, egészében és folytonosságában. Különösen kívánatos ez az egyes virágok kocsányainak s még inkább az egyszerű- és összetett-virágzatok elágazásainak érthető feltüntetésére.

Amikor a fák törzseinek és ágazatainak (eleinte lombtalan állapotban rajzolgatva a természetben, felkeresve késő ősszel, télen, kora tavasszal) rajzolásával készen lettünk, a tavaszi virágzás beálltával különösen a virágzati ágrendszer fellépését és kifejlődését kísérik figyelemmel s ennek rajzolásában, festésében gyakoroltatjuk az osztályt.

Ezek után következik a szár ágaival és *leveleivel* együtt, amelyeket most úgy rajzoltatunk, amint látszanak, s amint az egyes részek eltakarják egymást a levelek a szár némely részét s a levelek egymást.

Igy jutunk lassankint a fák lombjához, feladatunk egyik legnehe-

zebb, de mindenesetre legérdemesebb részéhez! A fáknek nemcsak levélalakjuk, hanem a levelek elhelyezése, csoportosítása az ágakon nagyon jellegzetes. Ezt is szemlélődésünk körébe kell vonnunk és igyekeznünk *rajzbelileg* kifejezni. A fát először tavaszi ritka lombzatával (és virágzatával is) kapatjuk le, amint az bizonyos távoból szinfoltokban mutatkozik. A hova-tovább lombosodó fából most egy szép ágat állítunk a tanulók felé s közlőről lerajzoltatjuk, amint a levélalak, a különböző profilja, de különösen a leveleknek a száron való nyeles vagy nyeletlen elhelyezése következtében különböző lombcsoportok, lombgömbök keletkeznek és ezeket grafikai vagy színbeli kivitel tárgyává tesszük. Ezek a lombgömbök adják a fa lombjának jellegzetes alakját, *körvonalait*, melyről már messziről fel lehet ismerni az illető fát. *Ezt a jellemzetes, a fát karakterizáló vonást kell felfedeznünk és a tanítványainkkal elsajátíttatnunk.* Lehet azt csupán egy pár vonással is kifejeznünk, csak meg legyen bennük a jellegzetes vonás.

A fák lombjának felfogatása és rajzolgatása után a tehetségesebbekkel meg lehet próbálni a különféle fakat felfogatni s lefestetni a távlat ködében mutatkozó körvonalait, gomolyagjaik szerint, valamint az alkony homályában és e fák csoportosulásaiból alakuló erdők homogen színtónusait.

Budinszky Károly.

Felelet a Peres Sándor észrevételeire.

Arra a bírálatomra, amely folyóiratunk idei 3. számában a *Peres Sándor neveléstanáról* megjelent, a 4-ik füzetben Peres Sándor megtette észrevételeit. Ezek az észrevételek nem nagyon ártalmasok bírálatom állításaira nézve, s ha személyem ellen irányzott mondások is nem fordulnának elő bennök, minden további megjegyzés nélkül is rábizhatnám az olvasókra annak az eldöntését: mennyire volt igazam bírálatomban s mennyire tévedtem, ha tévedtem?

A benne előforduló személyes élű állítások miatt azonban kénytelen vagyok felelni az észrevételekre és pedig fel fogom tüntetni először is az észrevételek kevés tárgyi igazságát, aztán, minden személyeskedés nélkül, elhárítom magamról a személyem leszólására irányuló állításokat.

1. Az észrevételekben az első tárgyi megjegyzés az, hogy én elismerem, hogy *az óvás nem ráhatás*, mégis a nevelés fogalmának meghatározásában jobbnak tartom a ráhatás szót a *munka* szónál. Én nem ezt mondtam bírálatomban, hanem azt, hogy az *ápolás közvetlen ráhatás, az óvás meg közvetett ráhatás*, tehát *szintén ráhatás*. Így az észrevétel mást cáfol, mint amit én mondtam.

2. Én azt nem mondtam, hogy a nevelés meghatározásában helyesebb a *fejlesztés* szó használata az *alakítás* használatánál. Megengedtem azonban,

hogy kissé átvitt értelemben ez is használható s használták eddig is, használják most is mások is többen. Tehát csak az ellen szóltam, hogy az *alakítás* volna találébb és helyesebb kifejezés és az ellen, hogy a bírált neveléstan ezt mondja egyedül helyesnek és használhatónak, pedig később benne is előfordul helyett a *fejlesztés* szó nem egyszer. E felkapott szavának alkalmasabb voltát azzal az újabb bizonyítékkal igyekszik igazolni, hogy a lugas és a diszfa alakítását, a ló idomítását azonos műveletnek mondja az emberneveléssel. Ha ez a szerencsétlen bizonyíték megdöntheti az én véleményem helyességét, akkor szívesen megnyugszom abban, hogy az észrevételeknek van igaza, de ez aligha megtörténhet. Különben is ezek mind igen kevésbé fontos dolgok, s én csak azért mutattam rá ezeknek és más szóknak a hasonló szokatlan használatára, mert az ilyenek zavarják a könyv olvasását és megértését.

3. A következő megjegyzés már lényegesebb dologról szól. Hibáztattam először a meghatározásnál, hogy abból az *egyéni természet* számbavételét kihagyta, másodszer az általános megjegyzések között azért, hogy egész nevelési rendszerében igen kevésbé veszi számba a nevelendők *egyéniességét*.

Az elsőre azt mondja: nem érti, mit akarok én ezzel? Azt hiszem, hogy a mai időben, mikor oly nagy mértékű az egyéniséghez való alkalmazkodás sürgetése éppen a magukat legmodernebbeknek tekintő pedagógusok körében, ez a megjegyzés kissé különös. Sőt annyira különös, hogy nehezen tehető fel az észrevételek t. írójáról is, hogy ne gondolná, ne találná, ki mit akarok kifejezni vele.

A másik kifogásomra azt mondja, hogy nem akarja az egyént elnyomni, mint én állítom. Azonban ez az állítás ellentéte annak a szellemnek, amit nevelési rendszere feltüntet.

4. Kifogásolja, hogy nem vallottam szintt arranézve, hogy tudományok tartom-e a neveléstant vagy nem. Amit én erre nézve mondtam, abból eléggé világos, hogy én *önálló tudományok* a neveléstant nem tartom, hanem a *nevelésre vonatkozó gyakorlati ismeretek rendszeres összefoglalásának* vélem, melyeknek tudományos alapjait egyes önálló tudományok igazságai képezik. Egyébként ennek a neveléstan lényegére nézve semmi különösebb fontossága sincs. S én csak azt vontam kétségbe, hogy olyan bizonyos volna, mint Peres mondja, hogy a neveléstan tényleg önálló tudomány.

Látható ezekből, hogy az észrevételek rendesen félremagyarázzák előbb az én állításaimat s aztán annak vitatják az ellenkezőjét, amit én voltakép nem is mondtam. És így foly ez tovább is jó hosszasan, úgy hogy jóval kevesebb az olyan hely, ahol félre nem magyarázott alakjukban veszi bírálat alá kifogásaimat.

Pl. azt mondja, hogy én azt állítom, hogy a *jelbeszéd nem tanítási alak*. Pedig én csak azt mondom; *nem önálló tanítási alak*, hanem csak a beszéd kísérője; azt írtam, hogy *mielőtt a célról beszélne, azelőtt belefoglalja azt is a nevelés meghatározásába* és amikor részletesen beszél e célról, akkor fejtegetése hiányos, mert elmulasztja ezen kifejezés megokolását: „a nemzeti társadalom tagjává.“ Ő helyett is egészen más állítást vesz cáfolás alá, stb. stb.

Amikor aztán egy-egy tételmet a maga valóságában veszi vizsgálat alá, akkor sem mond semmi olyant, ami az én bizonyítékaim megdöntésére alkalmas volna. Pl. az anyag és tényező azonossága ellen tett kifogásom ellen így argumentál: „S ha már most meggondolom, hogy a *nevelés eredménye a nevelt ember (?)* s hogy ennek az eredménynek létrehozásában nem a holt, hanem csakis az eleven, az alkalmazásra mindig készen álló tananyag vesz tevőleg részt (?!): akkor joggal csodálkozhatom azon, hogy t. bírálóm a képzeteket, gondolatokat, elveket, az érzelmeket, az irányzott akaratot nem *tényezőnek* tartja, hanem csak olyan anyagnak, mint a vasat...“

A mondat első feléből nem értem, mikép lehet maga a nevelt ember eredménye a nevelésnek. Talán helyesen az ember *neveltsége* mondható ilyen eredménynek? Azt sem értem, hogy miféle tevőleges hatása van a tanítás anyagát tevő érzelmeknek, gondolatoknak stb. a tanításban, mikor a tanításnak nevezett nevelői működés célja főképpen az, hogy bizonyos képzeteket, érzelmeket stb. a tanulók lelkében megalakulni segítsen. Ebből kifolyólag a gondolatok s a többiek a nevelői működés eredményei és nem tényezői. Akkor pedig, mikor a tanító készülvén, kijelöli a tanítandó képzeteket, gondolatokat, ezek a kijelöltek megint nem tényezőkül szerepelnek, hanem a tanítás anyagául.

Különös egyébként az is, hogy a Peres neveléstana a tanítás anyagát rendesen anyag néven említi s ő mégis oly fontosnak tartja, hogy az anyag is tényező legyen.

Nem folytatom az észrevételeknek ezen szempontból való további vizsgálatát, nem elvi jelentőségű dolgok megvitatására nyújtanak alkalmat azok, hanem ilyen kevésbé fontos dolgokról való felelésre. Az ilyen vita érdektelen.

Nem volna képes e vitát érdekessé tenni az észrevételek személyemet támadó részeivel való bővebb foglalkozás sem. Nem is említeném meg ezeket, ha az önvédelem kötelességemmé nem tenné azt.

Az ilyen személyemre irányzott mondasok egyike az, hogy engem az az *indulat késztetett* bírálatom megírására, *melynélfogva szeretem lerántogatni azt, amit mások dicsérnek.*

Minden megokolás nélkül, tehát alaptalanulilyent mondani rólam, mikor az én bírálatom nyugodt tárgyilagossággal, mindent bizonyítva, hangjában minden érzelmi színezettől menten sorolja fel a tartalmát képező állításokat, még sem valami ildomos eljárás. Ha én erre hasonló hangon felelnék, akkor a vitánkkal okozhatnék mulatságot a szenzációkedvelő olvasóknak, de hasznot sem ellenfelemnek, sem magamnak, sem a neveléstan ügyének nem.

A másik titulus, amellyel tisztelt ellenfelem, szintén díjmentesen, felruházni sziveskedett a *maradiság*, a harmadik: a *mindenáron való hibakeresés*. Ezeket a címeteket a következő szavakkal ruházza rám:

„Ebben a nem csekély és üttörő munkában itt-ott hibázhatik, de sohasem annyit, mint a kritikus, aki *ellenszenvében az újítás iránt és megkövesedve a ma elterjedt rendszer és felfogás szemléletében, nem tesz egyebet, mint hibát keres. Hibát, csak hibát, melyet tetemesen*

megnagyobbítván, nyugodtan hiszi, hogy a könyvben jó már el se férheteg.”

Máshelyt: „Egy-két új szó s a még ritkábban előforduló hosszabb mondatok még nem teszik nehezen érthetővé könyvemet. Nem. Nehezen érthetővé teszi *az újabb felfogással szemben álló elfogultság.*“

Amit bírálatomban hibáztattam, azoknak helyes voltát az észrevételek seholsem bizonyították be kétségtelenül, tehát azok a hibák benne vannak a könyvben s én, mikor e könyvvel foglalkoztam, ráakadtam benne azokra, éppen úgy mint a jó dolgokra, miknek a felsorolását szintén nem mulasztottam el. Ennélfogva a *hibakeresés* vádja is bebizonyíthatlan és bebizonyíthatlan.

Ami *az újításoktól való idegenkedésemet* illeti, annak is éppen az ellenkezője tűnik fel igaznak, ha a dolgokat tárgyilagosan vizsgáljuk. Lássuk tehát ezeket is:

A tőlem nem méltányolt új felfogások jókora része abból áll, hogy egyes közismeretű tényeket és felfogásokat, új nyelvbeli formában fejez ki, amit én azért hiháztattam, hogy ezek zavarba hozzák az olvasót, mert csak némi tünődés után juthat rá, hogy voltaképp régi, ismerős tartalommal van dolga, csak a forma új és szokatlan s nem egyszer homályos is. Ezek elítélésével tehát nem szegültem ellene semmi *hasznos újításnak.*

A másik fajta kifogásolt újítás rendszerbeli, amely miatt a könyvnek egy oly része van (társadalmulástan), ami ilyenképpen az eddigi neveléstanokban nem fordul elé. Ezt a kifogásolt újítást azzal védi, hogy ismétli a könyv azon állítását, mely szerint önmagára külön is fejlődik az ember társadalmi taggá, s a nevelés hatására is és ez a fejlődés más és más. És azért volt szükség ezen megkülönböztetésre, hogy a szervezeten is szerves egészként beleilleszkedjék a neveléstan rendszerébe. Nem látom ezzel megcáfolva az ez ellen felhozott azon kifogásomat, hogy az egyén fejlődésében elkülöníteni azt a fejlődést, amit a véletlen hatások és a tervszerűek idéznek elő. Bármifélek is a hatások, ha egyezők, akkor növelik egymásnak az erejét és így együtt ugyanazt az eredményt nagyobb mértékben idézik elő. Ha ellentétesek a hatások, akkor részben vagy egészen megsemmisítik egymást és így kisebb lesz a közös eredmény, de külön eredmény egyik esetben sem lesz, tehát külön fejlődés sincs, csupán egyféle ez egyénben. Ezért nem látom én megokoltnak a külön társadalmulástan bevetelét a rendszerbe, aminek hiánya nem tudom, miért akadályozná meg a szervezeten beillesztését a neveléstan rendszerébe.

Nem hiszem, hogy ezen kifogásom miatt is oka és joga lehetne valakinek engemet az új felfogások ellenzőjének tekinteni, mikor inkább zavaró, mint hasznos az az új felfogás.

A legnagyobb újítást, az iskolarendszert sem azért nem mondtam megvalósíthatlannak mert új s mert olyan iskolát elképzelni nem tudnék, ha nem azért, mert azt a célt és azokat a módokat, melyekről ezen iskolai nevelésben szó van, az emberi természettel ellenkezőnek mutattam ki.

Maradiságomnak egyetlen egy kétségtelen, sőt valószínű bizonyítékára sem tudott sem a fentebb tárgyaltakban, sem egyéb részeiben

rámutatni Peres Sándor, de ha bírálatomat jobban megvizsgálta volna, bizonyára látta volna, hogy éppen dicsérőleg említem fel, hogy nevelés-tana alkalmazkodik a pedagógia legújabb vívmányainak legtöbbjéhez s éppen azért róvom meg, hogy ezek közül az egyik legfontosabbat: az egyéniség kellő számbavételét elmulasztja. Kifogást tettem az ellen is, hogy erkölcsi világnézete nem felel meg a mai korénak. Kinek lehet ezek szerint elmaradott felfogást, ha erről szó lehet, a szemére vetni: nekem-e, avagy Peres Sándornak?

Az egész dologból nem az látszik, hogy én a régi, már idejét mult felfogások híve vagyok, hanem az, hogy mielőtt valamely újítást helyeselnék, megvizsgálom: megvan-e benne a valónak megfelelő tartalom, az igazság, meg lehet-e az adott körülmények között valószínű és megvalósítva lenne-e jó eredménye. Szóval hogy a felfogásom reális és korszerű, tehát az igazi haladásnak, de csak ennek vagyok híve, a messze jövő ábrándjait annak tekintem, amik, t. i. képzelt dolgoknak.

Nekem úgy látszik, hogy Peres nagy újítási kedvében mindent hibáztat, lenézi mint ósdiságot, ami nem szokatlanul újszerű, s ez a szokása támogatva azon felindulástól, melyet bírálatomnak fellengős dicséretnek hijával való volta benne az első percben felkeltett, megakadályozta őt abban, hogy teljesen felfogja bírálatom célját és tartalmát. Innen eredhet az is, hogy mondásaimat félreértve mást cáfolgat, mint amiket én mondok s csupán elítélésnek véli bírálatomat, holott nem az. Innen vannak talán a személyem ellen irányzott leszólásai is, melyek inkább visszafelé sülték el.

Az elmondottakkal én Peres Sándorral szemben ez ügyben a vitát a magam részéről teljesen befejezettnek tekintem.

Kolumbán Samu.

I R O D A L O M.

Könyvismertetések.

Beszédek és tanulmányok. Irta: *Berzeviczy Albert.* Budapest, 1905. Singer és Wolfner kiadása. I—II. kötet. 484 + 534 l. Ára 12 kor.

Legkiválóbb kulturpolitikusaink egyikének, Berzeviczy Albertnek beszédeiből és tanulmányaiból két vaskos kötetre valót adott ki Singer és Wolfner. A két kötet beosztása ez: az első kötet 7—274 lapig terjedő részét a parlamentben mondott beszédek töltik ki, a második részben gyűléseken és ünnepélyeken elmondott beszédek foglalnak helyet; a második, vaskosabb kötetnek hármassal a beosztása: 5—158 l. emlékbeszédek, visszaemlékezések, 159—206 l. kisebb alkalmi beszédek, 207—532 l. tanulmányok és értekezések. Első pillanatra talán úgy tetszik, meglehetősen heterogén anyag gyűlt itt össze, de van kapocs, amely összetartja, egy nagy, szent érzés, amely végig vonul beszéden, tanulmányon, értekezésen;

amely, hogy úgy mondjuk, alapszínezete mindennek, ami e két könyvben foglaltatik: a magyar kultúrának lelkesült szeretete.

Ma minden józan kulturpolitikus vallja, hogy a heterogén elemekből álló nemzetet csak az uralkodó nemzetiség irodalmának és tudományának, tehát kultúrájának felsőbbségével és a legszélesebb rétegekben való elterjesztésével lehet egy egységes nemzeti köztudatba egyesíteni; nem erőszakos újításokkal, nem presszióval, nem physikai, de szellemi erővel, a nemzeti kultúrának a nemzetiségi területekre való lassu, egyenletes beszivárgásával. Berzeviczy e két könyvében benne van a magyar kultúra s ennek révén a magyar faj suprematiája tervszerű és öntudatos megalapításának egész programja.

Terünk és erőnk nem engedi, hogy e két vastok kötetben foglalt beszédek és értekezések mindenikével méltóképen foglalkozunk. Minden művelt ember, aki a nemzeti művelődés haladása és fejlődése iránt érdeklődik, haszonnal és élvezettel forgathatja e könyveket s annál inkább azok, akik a kulturális munka folyamatában hivatásszerűen és active részt vesznek. Főleg paedagogiai szempontból fogjuk méltani és ismertetni e könyveket, de itt is csak egyes nagyobb és fontosabb szempontok és gondolatok kidomborítására és méltatására szorítkozunk.

Ilyen fontosabb szempont mindjárt az *állam viszonya a nemzetiségekhez és a felekezetekhez*. Magyar nemzeti jellemű műveltség megteremtéséről van szó, ami első sorban olyan közoktatástól remélhető, amelyet minden ízében áthat az egységes nemzeti eszme. E két kérdéssel foglalkozik Berzeviczy azon beszédeinek nagy részében, melyeket a közokt. tárca költségvetésének tárgyalásaikor és azokban is, melyeket az 1883-iki középisk. és az 1891-iki kisdedovásról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor a parlamentben mondott. Magyar kultúrát csak magyar nyelvű oktatás által lehet teremteni és ez az a pont, ahol a nemzetiségek a legnagyobb sérelmet látnak. A külföldi sajtóban gyakran panaszkodnak elnyomatásról, erőszakos magyarosításról. Senkitől semmit elvenni nem akarunk, de igenis, adni szellemi kincseket a szűkölködőknek oktatás, nevelés, ismeretterjesztés által. A nemzetiségeket nyelvük és kultúrájuk szabad fejlesztésében és művelésében akadályozni nem akarjuk. De a kormánynak minden, a rendelkezésére adott eszközzel, arra kell törekednie, hogy a magyar nyelv ismerete maguknak az állampolgároknak az érdekében minél jobban elterjedjen. Senkit elnyomni nem törekszünk, sőt ellenkezőleg, magunkhoz fölemelni akarunk. A nemzetiségeket testvéreinknek tekintjük. A testvérviszonynak pedig legelső kelléke, hogy a testvérek kölcsönösen megértsék egymást. Közös nyelvre van szükségünk, mely hogy Magyarországon nem lehet más mint a magyar, az csak nem szorul bizonyításra! Magyarországon a kultura csak egy faj típusát viselheti magán és ez a magyar. A magyaron kívül minden népfaj a maga kulturális súlypontját más országban találja föl. Ami kultúrát a magyarországi román vagy szerb produkál, csak halvány visszfénye annak, amely Romániában, Szerbiában honos, de a magyar nemzeti kultura az egyetlen, melynek léte vagy nemléte ennek az országnak a létehez van kötve. — Ami a felekezeteket illeti, ezekkel szemben a lehető legliberálisabb Berzeviczy. Hazai közoktatásunkban, a közművelődés

emelésében az egyházak nagy érdemeket szereztek, melyeket a történelem mindenkor méltatni fog. A felekezeteket a közoktatás területéről leszorítani nemcsak nem volna méltányos, de össze sem egyeztethető egy alkotmányos állam karakterével. A művelődés terjesztéséből monopóliumot csinálni nem lehet. A népoktatás reformja nem is egyenlő annak teljes államosításával. Az államnak kötelessége a népoktatásról gondoskodni mindenütt, ahol arról kellőleg gondoskodva nincs. De hogy az állam kizárólag a maga kezébe vegye az egész népoktatást, ez már nemcsak elvi, de pénzügyi szempontból is lehetetlen. Egy fontos joga és kötelessége van az államnak: ellenőrizni azt, hogy az iskolák hazafiás irányban működjenek és hogy fegyelmi és tanulmányi tekintetben kellő színvonalon álljanak. Az alkotmányos viszonyoknak kritériuma, hogy minden nyilvános, eredményében többekre, a társadalomra kiható funkció ellenőriztessék. Az iskola tehát épenséggel nem lehet kivétel és az államnak kötelessége a felekezeti intézeteket ellenőrizni. Ez ellenőrzés és az állam által fentartott intézetekkel való természetes verseny fogja eredményezni azt, hogy azok az intézetek, melyek a szükséges színvonalat nem érik el, önmaguktól meg fognak szűnni. Itt is az fog történni, ami az organikus világban, az alkalmazkodni nem tudók elpusztulnak. Bizonyos természetes nivellálódás fog beállani a közoktatás terén. Nem a képzés, de a képesítés az, melyet az államnak különösen kell ellenőriznie. A képesítés által valaki jogot nyer az állam keretén belől valamely állás betöltésére, már most az államnak csak jogában áll gondoskodnia arról, hogy csak olyanok nyerjék el a képesítést, akik az illető hivatás betöltésére úgy tanulmányi tekintetben, mint nemzeti szempontból alkalmasok. Képezni, tanítani joga van mindenkinek, aki arra képesítéssel bír, de képesíteni csak az állam ellenőrzése mellett lehessen. Több helyütt, de az 1896-ban lefolyt II. országos és egyetemes tanügyi kongresszuson tartott beszédében is (*egységes nemzeti közoktatás*) kimondja, hogy a képesítés megadása az összes képzőkre nézve állami bizottságra volna bízandó. Általában az egész közoktatás reformálásának kérdése annak nem annyira paedagogiai, mint inkább administratív részére vonatkozik. Az állam befolyásának hatályosabb biztosítása, az államellenes iskolai üzelmek sikeresebb megakadályozása, a tanító-képesítés allamosítása, a tankötelezettség intenzívebb és extenzívebb végrehajtása stb. stb. mind olyan dolgok, amelyek inkább az administratio körébe tartoznak.

Olvasván történeti rendjük szerint e beszédeket, észrevesszük mint fejlődnek, érnek a közoktatás egész körét illető gondolatai, melyeknek tényleges megvalósítását az új közoktatási törvényjavaslat célozza. Egy nagyszabású, a jelen viszonyokba és a történeti fejlődésbe kitűnően beilleszthető rendszerről van szó amelyben mindenki: egyesek, felekezetek, községek stb. közreműködhetnek, de a célok és módok szigorúan körvonalazva vannak. Az egész közoktatás felett az egységesség és egységesítés gondolata uralkodik. Nálunk ez nem baj, mint Franciaországban, de az egyedül helyes út. Hazánk sok nyelvű és felekezeti ország és ha egységes kulturát akarunk teremteni, azt csak egységes közoktatás révén tehetjük.

Másik fontos kérdés, mellyel Berzeviczy több beszédjében is

foglalkozik, a *túlterhelés* kérdése. A művelődési anyag köre és tartalma igen megnövekedett. Azzal, hogy a tantárgyak számát és anyagát apasztjuk, nem szüntettük meg a túlterhelést, csak későbbi korra toltuk ki. Az élet ma már sokat követel mindenkitől és amit az iskolában elmulasztottunk, azt később kell kipótolnunk. A túlterhelés okai nem a tanrendszerben rejlenek. A tanár és tanító egyéniségében, képzettségében, a módszerben és a helyes igazgatásban kell keresni a baj orvoslását. A túlterhelés kérdése tehát nagyrészt a jó tanító- és tanárképzés kérdése. A hiányos képzettségű tanár a legnagyobb oka a túlterhelésnek. Igazán ide vág, amit egy francia tanfőúr, *Octave Gréard* mond: *Il faut savoir beaucoup pour enseigner peu de choses en perfection.* Jól tanítani keveset is csak az képes, aki azon tantárgy felett teljesen uralkodik, mert csak az képes a valóban lényegest a lényegtelenről megkülönböztetni. De a túlterhelés nem tisztán iskolai kérdés. Mélyebben rejlő gyökerei vannak. Ez egyuttal társadalmi problema. Az emberiség már roskadozni kezd a szellemi feladatok nagy súlya alatt. Pathologiai megfigyelések mutatják, hogy a túlságos szellemi munka folytán megbomlott a harmónia a test és szellem között. A ránk váró nagy szellemi munkát csak testi erőink conserválása és fejlesztése révén fogjuk tudni elvégezni. És itt eljutottunk egy másik nagy kérdéshez, a testi nevelés kérdéséhez.

Berzeviczy négy beszédjében tisztán a *testi nevelés* kérdésével foglalkozik, melyek közül különösen szép és tartalmas az, melyet az 1894-ben tartott közegészségügyi és demographiai kongresszus iskolaegészségügyi szakosztályán francia nyelven adott elő. A régi iskolákban a testi nevelés nagyon el volt hanyagolva. Nagy elméknek, mint J. Locke, Rousseau, Basedow stb., a testi nevelésre vonatkozó elvei nem mentek át a köztudatba. Az iskola nagyrészt csak a régi csapásokon maradt. Az általános védelmi kötelezettség behozatala adta meg az első lökést az e téren ma mutatkozó mozgalomra. A nemzeti védőképesség fokozása érdekében célszerűnek látszott a katonai gyakorlatok elemeit már az iskolába bevinni. Franciaországban behozták a bataillons scolaires intézményét. Nálunk is törvényjavaslat készült 1871—73-ban a tanuló ifjúság katonai- és fegyvergyakorlatairól, de nem lett belőle törvény. De nem is ez a helyes testi nevelés. Ennek célja nem lehet csupán csak a katonai szolgálatra való előkészítés. A testi nevelésnek sokkal általánosabb céljai és feladatai vannak. A szellemi téren ránk váró feladatokat, sőt az iskolai idő alatt, az iskolában megkívánt szellem munkát is csak akkor tudjuk elvégezni, ha testünket gyakoroljuk és edzzük. A testi nevelés terén a múlt század 80-as éveitől kezd helyesebb és egészségesebb irány uralkodó lenni. A szerekkel való tornázás mindjobban háttérbe szorul és a testedző játékok és sportok kezdenek tért foglalni. A testi nevelés e módja Angliából indult ki és lassankint az egész művelt Európát meghódította. Még Németország, a szertornázás hazája is a játékoknak ad mindinkább elsőséget. Csak azt ne higyük, hogyha a testi nevelésről az iskolában gondoskodtunk, a dolognak mindenben eleget tettünk. A testi nevelés szükségességének át kell menni a köztudatba. Meg kell nyerni az iskolából kinőtt társadalmat is. Ez nemzeti érdek. Annak oka, hogy az angol művelt osztály élethosszra, a testi erők

rugalmasságának megőrzése tekintetében a continens minden népén tútesz, nagyrészt az angolok testedző játékaiban, sportkedvelésben keresendő. Az ó kor népeinél is a testgyakorlás különböző nemének kultiválása egybeesett azon népek virágzása korával s a játékok és versenyek elhanyagolása e népek hanyatlását is jelezte.

Nemzeti műveltségünk egyoldalú volna, ha hiányoznék belőle az aesthetikai elem. Sőt mivel nyelviileg elszigetelt nemzet vagyunk, ránk nézve a művészet az a nyelv, amelyen szólva, szellemünk nyilvánulását minden nemzet megérti. Teremtünk kell nemzeti művészetet. Nem elég csak az, hogy nagy, kiváló művészeink legyenek, de hogy a közönség meg tudja érteni és élvezni alkotásainkat, mert csak így nemesedik szellemi életünk. A művészetek legnagyobb virágzása korában a műpártoló közönség eszméivel, hajlamaival, izlésével hatást gyakorolt a művészetek fejlődésére. Művészetünk akkor lesz igazán nemzeti, ha a művészek alkotó szelleme minel nagyobb felületen érintkezik a nemzeti szellemmel, tehát minél inkább az egész nemzet teremtő szellemének kifejezője és képviselője. A közönségnek is mintegy részt kell venni a művészi alkotásokban. A közönséget előbb nevelni kell műzlésre és a művészet szeretetére. Ennek a nevelésnek már az iskolában meg kell kezdődnie. A művészeti kérdésekkel foglalkozik a *Képzőművészeti viszonyaink és teendőink* c. beszédeben, amely egyike a legértelmesebbeknek.

Eljutottunk ismertetésünknek socialpaedagogiai részéhez t. i. azon munkásság méltatásához, melyet a közműveltség emelésében a társadalom kifejt és egyuttal azon feladatok megjelöléséhez, amelyek e téren a társadalomra hárulnak. Berzeviczy számos beszédeben és értekezésében foglalkozik a társadalom ezen munkásságával. Ilyenek: *Társadalmi munkásság és nemzeti közművelődés; A nemzeti szellem és a társadalmi tevékenység fejlődése közművelődésünkben; A nyilvános felolvasásokról és közművelődési egyesületekről; Társadalom és iskola; Az ismeretterjesztés eszközei az iskolán kívül.* A gondolatok meglepő bősége tárul itt elénk, melyeket hacsak a legnagyobb vázlatossággal akarnánk is reprodukálni, ismertetésünk nagyon hosszúra nyúlnék. Érdekesen fejtegeti az állam és társadalom szerepét a közművelődésben; elmondja, hogy a társadalom részvétele e tekintetben az európai államokban különböző, hogy a társadalom a kulturális munkában megelőzte az államot. Szól szellemi életünk centralisatiójáról, irodalmi állapotaink egyes bajairól, amilyen pl. a napi sajtó túltengése a könyvirodalom felett. Meggyőzően fejtegeti, hogy tudományunk és irodalmunk akkor lesz fejlett, ha a tudományt nem tekintjük majd pusztán hivatalra képesítő eszköznek, de ha majd a tudományt önmagáért fogjuk művelni. Ismerteti azon egyesületeket, amelyek a közműveltség emelését tűzték ki célul. Rámutat a könyvtárak, muzeumok, kiállítások, gyűjtemények, állatkertek szerepére az ismeretek terjesztésében. Kiemeli a színházak szerepét a tudomány népszerűsítése körül (Uránia-színház). Behatóan fejtegeti azon intézményeket, melyek a felnőttek oktatására törekszenek. Mint a közművelődés hathatós eszközeit méltatja a népszerű nyilvános felolvasásokat, melyek már egész rendszeres és iskolaszerű jellegét vesznek fel az University Extension intézményében. Ennek mintájára nálunk 1903-ban megalakult a „Népszerű főiskolai

tanfolyam“, mely már nem is elégszik meg az ismeretek pusztán szóbeli közlésével, hanem azok maradandóvá tételére is törekszik, midőn egyes előadásokat könyvalakban is kiad.* Egyike a legbecsesebb e könyvekben foglalt dolgozatoknak az, mely a harmadik egyetem kérdésével foglalkozik (*Közművelődésünk és a harmadik egyetem*) s amely 1894 ben könyvalakban is megjelent. A harmadik egyetemet már csak azért is fel kell állítani, mert a világ kulturánkat aszerint becsüli meg, amennyit tudunk a tudomány terén önállóan produkálni, erre nézve pedig a legnagyobb lendületet egyetemeink szaporításától várhatjuk. A harmadik egyetem helyéül Pozsonyt jelöli meg, Szegeden pedig egy második mű-egyetem volna állítandó.

Ime ezekben óhajtottuk, hacsak részben és nagy vonásokban is, vázolni azt, ami e két könyvben foglaltatik. Aki Magyarország közoktatása történetének legutóbbi évtizedeit meg akarja írni, annak ezeket a könyveket forgatnia kell. Minden, úgy a tanügypolitikai, mint a társadalmi téren felmerült jelentősebb mozzanatról világos képet fog nyerni. De nemcsak tárgyi ismeretet fog meríthetni, de ki fog bontakozni előtte egy férfias, nemes egyéniség és érezni fogja azt a benső örömet, amellyel a kiváló szellemek műveinek olvasása jár. Azon beszédeken és értekezéseken kívül, melyeket fentebbi sorainkban érintettünk, vannak nagy számmal még mások is, melyek más térre tartoznak. Ilyenek pl. *Mignet és Thiers emlékesete, Trefort Ágostonról, Egy német diplomata a forradalom alatt, Vitsthum gróf emlékiratai, Tompa Mihályról, Petőfi emlékesete* stb. Valamennyit a tartalom mélysége és a forma tökéletessége jellemzi. Maradandó becsü irások ezek, melyek nyomot hagynak irodalmunkban.

Ismertetésünk hiányos volna, ha néhány szóval meg nem emlékeznénk Berzeviczy stílusáról. A jó és művészi stílushoz nemcsak beható tanulmány, kiváló formaérzék, de szív és lelkesedés is kell. Úgy írni, ahogy Berzeviczy ír, csak fehkölt lelkű, nemes gondolkodású ember tudhat, aki, ha nem is rajongással, de legalább is szeretettel dolgozik eszméinek alakba formálásán. Őt nagy, általános, egy egész nemzetet atólelő eszmények hevítik. És ha azt mondjuk, hogy nála a gondolat és az alak, a forma a legteltesebb harmóniában van, stílusáról a legnagyobb dicséretet mondtuk, melyet író elnyerhet. Soha sem mond többet, mint amennyi egy gondolat tökéletes kifejezéséhez szükséges. Mindenben, amit ír, mély meggyőződés, férfias komolyság vonul végig. Beszédei, főképp azok, amelyeket egyes ünnepélyes alkalmakkor mondott, megragadnak remek konstrukciójukkal. Főeszméjének mindig megveti az erős, széles alapot és aztán hatalmas logikával építi tovább, hogy végre egy-egy megkapó csattanóval befejezze. És ami a fő, érezzük, hogy mindenütt a szíve szól hozzánk, lelkesít és meggyőz; érezzük, hogy amit mond, azt valóban érzi és tenni is tudná. És talán ez a legszebb és legbecsesebb vonása, mert szép frázisokat betanulni és elmondani akárki tudna, de szívből és szívhez szólani, ehhez csak kevesen értenek.

Budapest.

Moitnár Oszkár.

* Ép a napokban került ki első ízben a sajtó alól két ilyen előadás: *Salgó Jakab*: A szellemi élet hygienája és *Marczali Henrik*: Nemzetiségek történetbölcséleti szempontból.

Elméleti és gyakorlati zeneiskola mint zenei nevelési eszköz, kezdők számára írta *Chován Kálmán*, op. 21. Rozsnyai Károly. Budapest. Ára 6 korona.

Egy kevésbé ismert és kevésbé elterjedt módszer alapján írt mű, mely hivatva van arra, hogy a zongorajáték tanítását észszerű, természetes és nagy sikerrel kecsegtető útra terelje. Más a kiindulási pontja, mint az eddigi zongoraiskoláknak, eszközei pedig kiválóan helyesek. Kiindulási pontja az emberben meglévő hang, mely valamennyi zenélésnek, történjék az bármely alakban, ősforrása s ezzel kapcsolatban a zenei hallás képzése, mely feltétele a gyakorlati zenélésnek. Megérteti a kezelő növendékkel, hogy melyek a zenélés céljai, eszközei, fokozatosan vezetett, hallási gyakorlatokkal igyekszik némi támpontot szerezni, mielőtt a gyakorlati játékhoz kezdene, megmagyarázza a gyermek felfogási képességének megfelelően a ritmus, időmérték, ütem fontosságát, ráirányítja úgy a természeti jelenségekben, mint az életben előforduló mozgásokban jelentkező szabályszerűségekre, felfoghatóvá teszi előtte a ritmus fontosságát a zenében s amikor már a növendék a legszükségesebb dolgokkal tisztában van, fog hozzá a hangjegyek ismétléséhez, a hangjegyek ismertetéséhez, a hangjegyolvasáshoz, a játszáshoz. Mindezt pedig folytonos kapcsolatban a hallás továbbképzésével; főcélja a növendéket tudatos munkához szoktatni, képessé tenni arra, hogy mindennek, amit tesz, okát tudja adni, ez a helyes eljárás, nem pedig a még szél-tében divatozó idomítás, dressura, mely a legszükségesebb elméleti tudnivalókról sem világosítja fel a növendéket.

Mindennap előforduló eset, hogy a növendék már évek óta tanul zongorázni, vagy bármely más hangszert s fogalma sincs a skálaképzés törvényéről, a hármashangzatok felépítéséről, a hangközök stb. mibenlétéről.

Hogy mi értéke van az ilyen tanításnak és tudásnak, azt nem szükséges bővebben magyarázni; nem egyéb ez a sötétben tetova való tapogatózásnál, melynél az esetleg elfogadhatót, csupán a növendékben netalán meglévő helyes, ösztönszerű zenei érzék számlájára kell írni, mely helyes, tervszerű vezetés mellett, bizonyára külön eredményt ért volna el. Tudom, lesznek majd, kiknek nem fog tetszeni ez a módszer, mert rendszeren minden újítás ellenzőkre talál a maradiak táborában, ha még oly helyes is az újítás, kiket a megszokott, kényelmes sablon nem enged letérni útjokról.

Ez a módszer átment már a kipróbáláson, mert a zeneakadémián már tizenöt év óta tanítanak a tanárjelöltek, eszerint a gyakorló-iskolában bebizonyult, hogy ennek segítségével olyan alapot lehet teremteni, melyre biztosan fel lehet építeni úgy az általános zenei, mint a speciális zongoratudás fényes épületét.

Nagy érdeme Chovánnak, hogy a módszert meghonosította, illetőleg kifejlesztette nálunk s így zenei oktatásunkat helyes és észszerű alapra fektette. Természetesen a tanár belátásának tág tere nyílik, hogy a növendék egyéniségét számba véve, mely különösen a zenetanításnál rendkívül fontos, minthogy a sikeres tanítás csakis individuális lehet, mennyit és hogyan adjon a terjedelmes anyagból. A gyakorlati rész

részint mechanikus, részint dallamos gyakorlatokból áll, melyek tetszetőségek, csinosak s hogy a kezdő játékos érdeklődését ébren tartsa s képzeletét működtesse, címekkel vannak ellátva; függelékül négykezes darabok is vannak felvéve. Csak az sajnálatos, hogy a magyar zene majdnem teljesen kimaradt belőle, melyet a szerzőtől, kit jó magyar embernek ismerek s kinek igen szép és becses magyar irányú művei vannak, csodálok. No de egy későbbi kiadásnál, mely remélhetőleg hamar be fog következni, lehet majd segíteni e hiányon. Őszintén örvendek zongorapedagógiai irodalmunk e gyarapodásán, mert meggyőződésem, hogy ki fogja szorítani az eddig használt idegen munkákat, s ajánlom a képzőintézetek tisztelt zenetanárainak is figyelmébe, mint oly művet, mely a tanulást könnyebbé, észszerűbbé, természetesebbé, a haladást gyorsabbá, a tudást biztosabbá és alaposabbá fogja tenni.

Budapest, 1905. április.

Szente Pál.

„**A selyemtenyésztés 25 éves eredményei**“ című füzetkésben számol be az országos iparegyesületi igazgatóság által kiküldött szakbizottság, a hazai selyemtenyésztési ügy terén elért eredményekről.

A szakbizottság jelentésében összefoglalja egyrészt ama intézkedések ismertetését, melyek ezen tenyésztési ág föllendítése érdekében tettek, másrészt rámutat azon jövőbeli teendőkre, amelyek e megteremtett tenyésztési ág virágzását biztosítják.

A jelentés szerint az állami tevékenység körébe vont petetermelés, — e petéknek, valamint a lombnyerés céljából szükségelt szederfa csemetéknek ingyenes kiosztása, — a tenyésztők kioktatása és folytonos felügyelete a tenyésztési évadban, mint olyan intézkedések említettek, amelyek e tenyésztés egyszerű vitelét biztosítják.

Az elismerés teljes mértékével adatik a jelentés az előállított gubók földolgozására szolgáló fonódákról, amelyek állami költségen építtetnek ugyan, de az ott alkalmazott munkaerők kioktatása után egyes vállalkozóknak adatnak bérbe.

Bizonyos, hogy mindaddig, míg a selyemhernyó-tenyésztés kellő elterjedést nem nyert s illetve szélesebb néprétegeket meg nem hódított, a magán tevékenység e téren nem láthatott biztosítékot tőkájének ezen termelési ág körében való érvényesülésére s így állami befektetéssel kellett a gubók földolgozását végző fonódákat fölépíteni. Ma azonban midőn már a selyemhernyó-tenyésztés folyton folyvást szélesebb körökben karoltatik föl, a magánvállalkozó is hajlandóságot mutat tőkájének ezen termelési ág körében való érvényesítésére. Ennek bizonyítékát képezi a jelentés közlése szerint ama körülmény, hogy ezen fonódák bérlői közül már is volt olyan, aki késznek nyilatkozott annak örökáron való megvételére. Előrelátható — miként az a bizottság jelentéséből is kitűnik, — hogy itt a magán-tevékenységnek rövid időn belül egy új tért fog megnyitni.

A gubótermelésnek fokozatos fölkarolását igazolják a jelentésnek következő adatai: A gubótermelés 1879-ben 2507 kgot tett ki, míg

1905-ben 1.633,452 kg. volt. Az ezzel járó kereset 1879-ben 7400 korona, — míg 1904-ben 4.509,945 korona volt.

Ezzel azonban még távol állunk azon összeztől, amelyet ezen tenyészág népünknek juttathatna, de hát az érdeklődés csak fokról-fokra hódíthat népünk körében. És ez annál nagyobb nehézségekbe ütközik, mert az ügy propagálására hivatott hatóságok nem egy esetben a leg-ridegebb módon elzárkóznak előle.

Mint a selyemipar jövőjének föltétele említettük: a szederfáknak nagy arányu szaporítása. Ezzel kapcsolatban rámutat a jelentés a köz-utak és köztereknek szederfákkal leendő beültetésének nagy fontosságára. Ez a körülmény teszi lehetővé nemcsak ezen termelési ág meghonosulását, hanem a kellő minőségű selyemfonál nyerését is. Biztos tudomásunk van arról, hogy a selyemtenyésztési felügyelőség e téren már is megtett minden tőle telhetőt, s hogy szederfák nincsenek elegendő számban, az csakis a hatósági közöny következménye. A selyemipar jövőjének második föltételeként említi: fonódáknak megfelelő számban való föállítását.

A jelentés többi része megemlékszik a Szegszárdon berendezett görcsövező telep, — az állami kezelésbe visszatartott tolnai fonódáról, — a hazai és külföldi gubótermelés viszonyairól s egyéb ezen terlemési ágat érdeklő mozzanatról.

A jelentés az országos iparegyesület kiadásában jelent meg.

Végezetül nem zárkozhatunk el ama kötelesség elől, hogy teljes elismeréssel ne adózzunk Bezerédj Pál negyedszázados működésének, mert hisz a selyemtenyésztés terén elért eredmények az ő odaadó tevékenységének kizárólagos érdemei.

Gyakorlatok a helyesírás és fogalmazás tanításához. Az elemi iskola összes osztályai számára külön-külön csoportosítva összeállította és módszertani utasításokkal ellátta *Velösy Lipót* székesfővárosi iskolaigazgató.

Szíves örömmel veszünk tudomást Velösy Lipótnak ügyes és gyakorlatias nyelvi kézikönyvéről, mely a nyelvtanítás legujabb irányzatának szolgálatába szegődve, a nyelv, nem pedig a nyelvtani szabályok tanítását tartja helyesnek s a népiskola céljaihoz illőnek. Az író, ezen mindgyere erősbödő irányzatnak egyre szaporodó niveivel tartva, régi bajnak orvoslását tűzi ki célul s jól esik a léleknek belémerülni okos észrevételeinek s fejtegetéseinek eszmekörébe, melyben a magyar nyelv tanításának új módszertani alapokra fektetésével, az érvek logikai és meggyőző erejével száll síkra az elemi iskolai tanulóra nyüggént nehezedő, a polgári életre haszonnal nem járó nyelvtanítás és az ezt szolgáló fogalmazási gyakorlatok irrationális iránya és módszere ellen.

Az újabb iskola hívei szerint — a nyelvtanítás keretében — a nyelvtannak, mint tárgynak tanítása csak másodrendű célt szolgál, a főszűly az élőnyelv tanítására helyezendő. A nyelvet tanítsuk és nem a nyelvtant. Ez munkájának vezérgondolata s ebben domborodik ki az a törekvés, mely módszertani utasítások és példák kapcsán új alapra fekteti a nyelvvoktatás mikéntjét.

Kétségtelen, hogy a mai elemi iskolai nyelvtanítás, a rideg nyelvtani szabályok beemléztetésével és elrecitálásával, a tankönyvek és a tanító által rákényszerített, elvont tárgyú nyelvtani fogalmazványokkal a gyermek lelkét békóba kötik s szabad gondolkozását gátolják.

Vezessük a gyermeket az ő természetes gondolatkörébe, mert neki is vannak ám önálló gondolatai. *Irjon arról, amiről tud!* amit lát, hall, amit érez, mely egymagában véve is hatalmas lépés a cél felé: a gondolkozás, az eredeti gondolatfűzés és stilizálás önállóságához.

De vajjon a nyelvtanításnak lehet-e ebben a milióban más célja, mint a nyelvnek szabatos tudása szóban és írásban? S mi által érhetjük ezt el? Sablonnal, a száraz szabályok unalmas beemléztetésével, a tanító által a tanulóra reákönyösített, elvont tárgyú, a tanuló gondolatköréből távoleső szóbeli és írásbeli fogalmazványokkal bizonyára nem.

Hiszen, azt mindnyájan tudjuk, hogy a gyermek mily szives-örömet meríti tárgyát az ő közvetlen tapasztalata köréből, mily kedves formában, az események nem csekély történeti hűségével számol be a látottakról, a hallottakról, melynek szemlélő vagy cselekvő részese volt: egy kirándulásról, családi névnapról, a karácsony, a husvét boldog örömeiről, kedves játékaikról, szóval mindarról, ami őt egész lelkével érdekli, mely erős érzés és vágyódásként él benne a mult és jövőndő iránt.

Velösy L. könyvét tehát, mely a nyelvoktatás módszertani eljárásában a legujabb irányhoz csatlakozik, határozottan szükségesnek, időszerűnek kell tekintenünk, mely egyrészt megkönnyíti az anyag kezelését, másrészt nem tömi meg a gyermek lelkét üres hiábavalóságokkal, hanem az édes anyanyelv iránti rajongó szeretet erősítésével, a nyelvérzék fejlesztésével, az értelmes gondolatfűzés és stilizálás önállóságával, a költőkből merített szókincseivel az életnek tanít.

Mert a gyermektől, annak idején az élet nem azt fogja követelni hogy tudja-e mi a főnév, mi a véghatározó, mi az alárendelt mondat, hanem föltétlenül követelni fogja azt, hogy gondolatait értelmesen, kerek formában, zamatos magyarsággal, a nyelvben rejlő nemzeti erő hazafias öntudatával, szóban és írásban kifejezze; másszóval, hogy önállóan és értelmesen fogalmazzon, hogy ne vétsen a helyesírás szabályai ellen.

Hány — eléggé iskolázott s magát az intelligentiához számító egyén még arra sem igen képes, hogy gondolatait akár szóban, akár írásban értelmesen kifejezze; a fogalmak hiánya pedig gondolatfűzését annyira megakasztja, hogy másokkal alig tudja magát megértetni s ez által beszéde, írása hézagossá, értelmetlenné, magyartalanná válik. Avagy hány magát intelligensnek tartó egyén áll hadilábon a helyesírás elemi követelményeivel?

A baj mindenestre ott gyökeredzik, hogy a nyelvtant tanítják s nem a nyelvet, hogy a többnyire értéktelen szabályokkal, a szolgai másolással, a fogalmazásnál reákönyösített gondolatkörral megbénítják a lélek szabad szárnyalását, megfosztják eredetiségétől s az unalmas sablon igájába hajtva, megölik önállóságát.

Vétek volna azonban Velösy nemes intentóját félreérteni azzal,

mintha ő a nyelvtan tanítását, ismertetett módszeres eljárásában kizárná. Nem, csak okkal-móddal kívánja adni a nyelvtani fogalmakat a másolás, a tollbamondás és emlékezetből való fogalmazás kapcsán. Ezen alapszik a helyesírás módszere is.

A nyelvtani fogalmakra a középiskolában tényleg szükség van, mert idegen nyelv tanulása az anyanyelv törvényeinek, szabályainak teljes ismerete nélkül alig lehetséges. Adjuk tehát a nyelvtani fogalmakat az elemi oktatás fokozatában, melyet Velösy oly helyes érzéssel és rationalis iránnyal kijelöl.

A figyelemrekelő munka, melynek irányelvei a methodika terén kell, hogy az új tanterv által is figyelemre méltassanak, bizonyára a nyelvoktatás e rationalis módszerével mielőbb elfoglalja méltó helyét népiskoláinkban.

Az érdemes munka, mely ifj. Nagel O. kiadásában jelent meg, bolti áron 2 koronáért kapható.

B. Gy.

EGYESÜLETI ÉLET.

Választmányi ülések jegyzőkönyvei.

I.

Felvétel a választmánynak 1905. évi április 10-én tartott ülésén.

Jelen vannak: dr. Kovács János, utóbb dr. Baló József elnöklése alatt Boga Károly (Déva), Horváth József (Csurgó), Katonáné Thuránszky Irén, György Aladár, Peres Sándor, Stepankó Albert, Farkas Sándor, Nagy László, Miklós Gergely, Sztankó Béla, Pataki Vilmos, Héger Lujza, Ribiczey Erzsébet. Jegyző: Sztankó Béla.

1. dr. Kovács János az ülést megnyitván, indítványt tesz rendkívüli közgyűlésnek még ez isk. év folyamán leendő összehívása tárgyában, melyen elnöki tisztéről visszavonhatatlan lemondását terjesztendi elé. (Előterjesztését s a lemondás okadatolását egész terjedelmében l. a M. T. f. é. IV. füzeté 245—246. lapjain.)

Az előterjesztés megtétele után elnök az ülés vezetését dr. Baló József alelnöknek adta át s eltávozott.

Dr. Baló József az elnök érdemeit méltatva, fölkéri a választmányt, hogy a rendkívüli közgyűlés módozata tárgyában részint a lemondás, részint a bejelentett indítványok figyelembe vételével hozzon határozatot.

Horváth József az elnökválság elintézését rendes közgyűlésen óhajtja elintézni s a szakfelügyelet kérdését ettől elkülönítetten tárgyalni.

Boga Károly felszólalásával kapcsolatban olvastatik a dévai tanítóképző tanárainak a választmányhoz beterjesztett s rendkívüli közgyűlés elé szánt indítványa. Boga K. felszólalásában elismeréssel szól az elnök sok évi buzgó működéséről s érdemeiről, ki a tisztikarral egyetemben

nagy eredményeket vívott ki. Hogy azonban egyesületünk az eddigi kereteket betölthesse, óhajtja — minden személyi harctól menten — hogy a vezetőségi tisztek statusbeli taggal töltsenek be, amely nem zárja ki, hogy az egyesület szívesen ne vegye más tényezők támogatását is. Ezen kívánságát részletesen okadatolja. Ep ezért tudomásul veszi elnök lemondását; eddigi kiváló érdemeinek méltánylásául pedig óhajtja, hogy Kovács János az egyesület tiszteletbeli elnökévé választassék meg. Kivánatosnak tartja, hogy az Orsz. Közokt. Tanács tanítóképzési bizottságában az elemi tanítóképzők is kellőképen képviseltessenek.

Nagy László a viszonyok folytán eléidézett kényszerhelyzet előtt meghajolva sajnálattal tudomásul veszi elnök elhatározását s távozását; kiemeli az ő sok évi okos, határozott vezetését, szívélyes és tapintatos modorát s különösen halálával emlékezik meg azon buzgó tevékenységéről, melyet a tképző tanárság anyagi helyzetének jobbítása tárgyában a fizetésrendezési törvényjavaslat idejében kifejtett. Kivánatosnak látja, hogy a választmány tegyen intézkedést az iránt, hogy a közgyűlés iránta érzett tiszteletét méltóan kifejezze.

E főlshóalással kapcsolatban szóló is előterjeszti indítványait. Az elemi tanítóképző tanárok érvényesülését a többi tényezőkkel együtt és összhangzóan működve maga is szükségesnek látja. Emellett egyesületünk szervezetére mélyebben ható indítványokat is terjeszt elé, melyek az egyesületi tagok egyetemleges működését s a központi vezetés megszilárdítását célozzák.

Szükségesnek látja, hogy az összehívandó rendkívüli közgyűlés foglalkozzék a szakfelügyelet kérdésével is s az egyesület álláspontját újra nyomatékosan fejezze ki.

Peres Sándor sajnálattal látja az elnök távozását és sajnálja, hogy a szakfelügyelet ügyében nézeteltérések fordultak elő. Azt, hogy a vezető tisztség csak statusbeli taggal töltsék be, alapszabályszerűleg nem kívánja kimondani, amennyiben a közgyűlésnek mindig meg lesz a módja azt választani meg, kit az elnöki tisztre a legalkalmasabbnak gondol. Az egyesületi tagoknak intenzívebb munkába való bevonására vonatkozó indítványokhoz hozzájárul.

Miklós Gergely a dévai indítványnak azon pontját, hogy választmányi taggá is csak statusbeli legyen választható, tekintve a statuson kívül állók eddigi buzgó közreműködését, nem fogadja el; sajnálja, hogy az elnök erős egyénisége a szakfelügyelet kérdésében nézetkülönbséget eredményezett; az egyesület szervezetének vidéki körök által való decentralizálását nem helyesli, de azt kivánatosnak tartja, hogy az Orsz. Közokt. Tanácsba elemi képző tanárok kellő számmal neveztesse ki; az eddigi képviseltetést nem tartja elégségesnek sem megfelelőnek. Az elnökválságot inkább szeretné rendes közgyűlésen elintézni.

Katonáné Thuránszky Irén elismerő szavakkal emlékezik meg az elnök érdemeiről, fölkérendőnek tartja őt a további vezetésre. A vezetőség statusbeliségének alapszabályszerű kimondását nem helyesli; a tanítóképzésnek csak haszna, ha a statuson kívül állók is közreműködnek az egyesület dolgaiban. A dévai indítványon stilaris módosítást javasol.

Boga Károly újlagos felszólalásában újra hangsúlyozza az elnök személye iránti tiszteletét s elismerését; de ép oly hévvel szólal fel a statusbeliség érvényesülése mellett az egyesületben; óhajtja, hogy az elemi képző tanárság a közökt. Tanácsban s a miniszteriumban is képviselést nyerjen; különösen fontosnak látja a statusbeliséget az egyesületre nézve, mert ebben látja az egyesület önállósítását is.

Azt, hogy a tagok egyetemlegesen belevonassanak a munkába, helyesli, ezért elvileg a szervezeti centrumok létesítését maga is kívánatosnak látja. Javasolja, hogy az indítványokat tudomásul véve, kérje föl a választmány Nagy Lászlót, az alapszabályokon teljesítendő módosítások formulázására, a többi indítványokban pedig a legközelebbi választmányi ülés hozzon határozatot.

Farkas Sándor az elnök indítványát elfogadja s az okadatolás álláspontján fejtegetve az egyesület működését, ajánlja annak a választmány által leendő elfogadását.

A választmány e felszólalások után, méltányolva azon okokat, melyek az elnököt a lemondás bejelentésére birták, az elnök indítványa értelmében határozatképen kimondja, hogy f. é. május 28-ára Budapesten rendkívüli közgyűlést hív össze, melynek tárgysorozata: az elnök lemondása, elnökválasztás, az alapszabályok módosítása, a szakfelügyelet, indítványok.

A betervezett indítványok ügyében az érdemleges határozathozatal a legközelebbi ülés feladata leendő.

Dr. Baló József,
alelnök.

Jegyezte: *Stankó Béla,*
főtitkár.

II.

Felvétetett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete választmányának 1905. május hó 3-án tartott ülésén.

Jelen vannak dr. *Baló József* alelnök elnökle alatt: *Katonáné Thuránszky Irén, Boga Károly (Déva), Radó Vilmos, Kolumbán Samu (Deva), Kun Alajos, Farkas Sándor, Pataki Vilmos, Peres Sándor, Stepankó Albert, dr. Weszely Ödön, Nagy László, Miklós Gergely, dr. Málnai Mihály, Horvay Ede, Sztankó Béla, György Aladár, Eitner Milla, Németh Sándor.*

1. Elnök az ülést megnyitja.

2. Főtitkár jelenti:

a) *Walter Gyula* vál. tag, az ülésről való elmaradását kimentette.

b) A győri közgyűlésen tiszteleti tagokul választottaknak a tagsági oklevelek átadottak. *Dr. Pauer Imre, dr. Kiss Áron* s *Sebestyén Gyula* tiszteleti tagok valamennyien köszönettel fogadták a tiszteleti taggá választást s az erről szóló okleveleket s köszönetük tolmácsolására kérték fel az elnökséget.

c) Az egyesületbe való belépésre jelentkezték: *Kuszaila Péter* (áll. tképző tr. Déva), *Draghincescu György* (áll. tképző tr. Déva), *Hajtmann Pál* (gyakorló isk. tan. Déva), ifj. *Kiss Áron* (tképző-intézeti hitoktató

Bpest) továbbá *Molnár* Oszkár, *Gittler* Ferenc, *Marcéllly* Kornél, *Kovács* Ernő és *Zoltán* Géza (tképző-int. tanárjelöltek, Bpest).

A választmány a főtitkár jelentését tudomásul veszi, a jelentkezettek rendes tagjai sorába igtatja azzal, hogy *Draghinescu* György és *Hajtmann* Pál már bennfoglaltatnak a tagok jegyzékében.

3. Következik a napirend: a közgyűlés előkészítésére vonatkozó intézkedések tárgyalása.

Elnök a tárgyalás első pontjául azon módzatok megállapítását ajánlja, melyeknek az a célja, hogy a lemondott elnök méltó megtisztelésben részesíttessék. Javasolja, hogy az elnök érdemeinek elismerését a választmány jegyzőkönyvbe igtassa s a jegyzőkönyvbe igtatást a közgyűlésnek is javasolja; indítványozza továbbá, hogy — tekintettel dr. *Kovács* elévülhetetlen érdemeire — javasolja a választmány a közgyűlésnek dr. *Kovács* János tiszteletbeli elnökké való megválasztását.

Peres dr. *Kovács* egyhangulag való újra megválasztását óhajtja.

Dr. Baló elnök megjegyzi, hogy biztos tudomása szerint dr. *Kovács* az újra való megválasztatását nem fogadná el.

Boga Károly a tiszteletbeli elnökké választás mellett szólal föl, amennyiben ő is a lemondó elnök legnagyobb fokú megtiszteltetését óhajtja.

Nagy László szintén kizártnak tartja az újra való megválasztás lehetőségét; hangsúlyozza, hogy az elnök lemondása elvi ellentétek eredménye; a személye iránt való tisztelet általános és változatlan. A közgyűlésnek jogában áll ugyan a lemondott elnököt újra megválasztani, de nézete szerint ezt a választmány a jelen esetben nem proponálhatja. Helyesli dr. *Kovács*nak tiszteletbeli elnökké leendő megválasztását.

Főtitkárnak az elnök ide vonatkozó felfogását és álláspontját ismerető megjegyzése után elnök kimondja a határozatot, hogy dr. *Kovács* János volt elnöknek sok évi buzgó és tevékeny elnöki működésében, az egyesület munkájának eredményes vezetésében szerzett kiváló érdemei jegyzőkönyvbe igtattassanak s hogy a választmány a közgyűlésnek is javasolja, hogy a lemondott elnök érdemei a közgyűlés jegyzőkönyvében is megörökíttessenek s végül, hogy a választmány javasolni fogja a közgyűlésnek dr. *Kovács* János tiszteletbeli elnökké leendő megválasztását.

4. Következik a benyújtott indítványok tárgyalása. Indítványt adtak be a dévai áll. tképző tanártestülete; *Nagy* László és — együttesen — a kolozsvári áll. tanító- és tanítónőképző tanártestülete.

Boga Károly a dévai tanártestület indítványát kiegészíti azzal, hogy az évi választmányi ülések közül legalább egy vidéken tartandó.

A választmány a dévai indítvány I. részére nézve a következőket határozza: a) javaslatba hozza a közgyűlésnek, hogy fejezze ki jegyzőkönyvileg hálás köszönetét s elismerését dr. *Berzeviczy* Albert vall. és közokt. miniszter úrnak, egyesületünk tiszteletbeli tagjának a szakfelügyelet tárgyában tett korszakos kezdeményező intézkedéseért;

b) dr. *Neményi* Imre min. oszt. tanácsost, a tanítóképzési ügyosztály érdemes vezetőjét ez ügyben való közreműködésének elismerésül tiszteletbeli tagúl leendő megválasztásra egyhangulag ajánlja.

5. Tárgyaltatik a dévaiak és a Nagy L. indítványának azon pontja, mely alapszabályszerűleg kívánja kimondatni, hogy tisztviselővé csakis elemi iskolai tanítóképzőben működő ügyének legyenek választhatók.

Radó Vilmos nem fogadja el ezen indítványt; aki rendes tagja az egyesületnek, egyformán részesíttessék minden jogban. Óhajtáná ismerni az indítványozó okadatolását.

Dr. Málnai Mihály megütközését fejezi ki az indítvány fentemlített pontja fölött; úgyse választana meg egyesületünk valamelyik tiszt-ségre oly egyént, ki az egyesület ügyei iránt nem érdeklődik.

Peres Sándor önmagunk iránt való bizalmatlanságot lát az indítványban; osztályharcok felidézésére vezethet ez indítvány, már pedig ennek kiélesítése nem kívánatos. Alapszabályszerűleg nem kívánja ez elvet kimondatni.

Miklós Gergely nem lát az indítványban megütközni valót. A kérdést két részre kell választani s megállapítani, ki lehet választmányi tag s ki tisztviselő. Választmányi tag lehet más is, nem csupán tanítóképző tanár. Igaz ugyan, az egyesület alapítója sem volt tanítóképző tanár; ma azonban az egyesület megerősödött, saját kebeléből óhajt tisztikart s végre azt akarja elérni, hogy az egyesületet mindenütt tanítóképzőnél működő ügyének képviseljék.

Nagy László nem ragaszkodik az indítványhoz. Az indítvány felvetésének két oka van; az egyik ok történeti; t. i. a szakfelügyelet kérdésében felmerült elvi ellentét tette kívánatosszá az indítvány benyújtását; a másik ok azon óhaj, hogy a tanítóképző tanárság mindenütt érvényesüljön ott, ahol ügyei fölött döntenek. Bizik az ébredő erős testületi szellemben s hiszi, hogy a választásnál úgyis fog ezen elv érvényesülni, ha az alapszabályokba nem vétetik is be.

Boga Károly megjegyzi, hogy az indítványnak kizárólag tárgyi okai vannak; az indítványozók meggondolták az okot, célt, mely őket az indítvány megtételére készítette s csodálkozik azon, hogy dr. Málnai az indítványon megütközik. Azt óhajtja, hogy a tanítóképző intézeti tanárok egyesülete legyen címének valóban megfelelő. Utal más egyesületekre; azok is, ha belső ügyeiket tárgyalják, mindig saját státusbeli embereik által vezetettek. Egyesületünk feladata, hogy a tanítóképzés ügyét közös erővel előbbre vigye, a szolgálati érdekeket védelmezze; már pedig saját ügyeiket a képző-tanárok ismerik legjobban, ők tudják, minek a fejlesztésére, előbbre vitelére van szükség. Ismert dolog, hogy a lemondott elnök a legutóbbi fizetési törvényjavaslat kibocsátása alkalmából minden lehetőt megtett a sérelmek orvoslását illetőleg, ámde ha akkor státusbeli ember áll az ügyek élén, nem történhetett volna az, hogy egy törvényjavaslat sérelme az utolsó pillanatban nyerjen orvólást. Hogy a közoktatási tanács mellőzte a képző-tanárságot, annak okát abban látja, hogy a tanárság soha se adott hangot ez irányu óhajaának. A kultuszminiszterium minden egyes osztályában van berendelt szakember, némelyikben több is, csak a tanítóképzők ügyosztályában nincs. Mondja ki az egyesület, hogy *rendes tag* csak tanítóképzéssel foglalkozó egyén lehet s hogy a tisztviselők csak a rendes tagok sorából választhatók.

Farkas Sándor a megállapítható két szélsőséges álláspont kiegyenlítése okából azt ajánlja, hogy a tisztviselőkre vonatkozó statusbeliség csak közgyűlési határozattal fejeztessék ki.

Kolumbán Samu nyilvánvalónak látja, hogy a tanítóképzés ügyében felsőbb helyen tanácsot csak a tanítóképzéssel foglalkozó egyesületi tisztviselő adhat. Az indítványnak egyik indítóoka éppen az arravaló törekvés volt, hogy ne szoríttassanak ki a képző-tanárok onnan, ahol az ő ügyeiket intézik.

Radó Vilmos felhívja a figyelmet arra az ellentétre, mely az indítványnak a közgyűlésen való előterjesztésével jár; hogy t. i. egyfelől ovációban készülünk részesíteni a távozó (nem kép.-statusbeli) elnököt, másfelől az alapszabályokban kimondjuk, hogy többé más statusbelit tisztviselőül nem választunk.

Elnök kimondja a határozatot: a választmánynak a benyújtott indítványok most megvitatott pontjára nézve álláspontja az, hogy az egyesület tisztviselői csak tanítóképző-intézeti tanárok legyenek: ezt az elvet azonban alapszabályokba foglalni nem kívánja.

6. Tárgyaltatik a Nagy László indítványának azon pontja, hogy létesíttessenek intézmények, melyek a vidéki kartársaknak az egyesületi életbe minél nagyobb mértékben való bevonását célozzák.

Sztankó Béla az eddigi eljárást ismerteti, mely szerint a vidéki intézetek tanártestületei eddig is résztvettek az egyesületek munkálataiban, amennyiben véleményadásra elvi kérdésekben felszólítottak, tekintet nélkül arra, hogy a testületben hány egyesületi tag van.

Peres Sándor szerint a helyi körök értesítése esetén ezek véleményét döntőleg kellene figyelembe venni.

Nagy László szerint az indítvány célja a vidékiek munkájának intenzívebbé tétele; lehetőleg minden tag vonassék bele a közmunkás-ságba; az egyesületi ügyek iránt való közömbösséget érdeklődéssel kell felváltani. Alkalmat kell adni, hogy eszméket vessenek fel, kezdeményezzenek s e cél elérésére biztosabb eszköznek véli a szabad társulást (helyi körök); a tanártestület keretén belül ily ügyekkel nehezebb a foglalkozás. Az esetleg létesítendő körök véleményét azonban szavazati joggal felruházni nem kívánja. Azt javasolja, hogy az indítványt elvben fogadja el a választmány, terjessze pártolólá a közgyűlés elé s a részletek csak azután következzenek.

Miklós Gergely a célt helyesnek tartja, az eszközt: a decentralizációt azonban nem. Lehetetlennek tartja a körök alakítását; van testület, melynek kebeléből 2—3 tag van csak. Ehelyett módot kíván adni a vidékiek gyakoribb feljövételére azért, ha pl. utiköltségeik megtérítenek.

György Aladár a tanártestületek bevonásának eddigi módját fenntartandónak véli; a véleményadás a szervezeti és pedagógiai kérdésekre terjedne ki; az adminisztratív ügyek elintézése maradna a választmány kezében. Ahol azonban több tanítóképző van együtt vagy közel egymáshoz, meg lehetne kísérelni a helyi körök alakítását.

Farkas Sándor a vidéki körök alakításának kérdését meddőnek tartja; hosszú időre lenne szükség, míg ezuton célt lehetne elérni. Sok-

kal egyszerűbb megoldásnak tartja, ha a választmányi gyűlések közül egyet-kettőt vidéken tartana az elnökség.

Boga Károly nem tartja elegendőnek az indítvány elvi elfogadását, praktikus intézményt óhajt a cél elérésére. A vidéki testületek körökké alakulását lehetetlennek tartja már csak azért is, mert a vidéki tanár ugyanis sokféle egyesületnek tagja. Mondassék ki alapszabályszerűleg, hogy évenként legalább egy választmányi ülés vidéken tartassék. A központ vidékre menetelét egy-egy választmányi ülés alkalmából igen sok szempontból üdvösnek tartja. A szomszédos intézetek körökké kapcsolását sem helyesli.

Nagy László azt kívánja, hogy ahol körök nem alakíthatók, ott az eddigi gyakorlat szerint vonassanak bele a tagok az egyesület munkájába.

Miklós Gergely és *Málnai Mihály* végrehajtó-szervet kívánnak s igazgató-tanács létesítését óhajtják. Ezenkívül legyen meg a nagy választmány, mely évenként néhány ülést vidéken is tarthat.

Peres Sándor Nagy László indítványának a közgyűlés elé elvi helyesséssel való terjesztését javasolja; a közgyűlés aztán bizza meg a választmányt a részletes kidolgozással.

Dr. Baló József elvi különbséget a felszólalásokban nem lát. Javasolja az indítványnak a közgyűlésen való előterjesztését s a választmány csak azután fogjon a részletes kidolgozáshoz, ha a közgyűlés elvben elfogadta. Egy-két választmányi ülés vidéken addig is tartható.

Radó javasolja, küldjön ki a választmány egy bizottságot, mely részletes javaslatot dolgozzon ki s ez terjesztessék a közgyűlés elé.

Horvay Ede indítványozza, hogy oly intézmény is létesíttessék, mely a tagdíjak behajtásának lehetőségét is biztosítja s hogy az egyesület követeléseit esetleg bírói úton is érvényesíthesse.

A választmány *Boga K.* felszólalása után elfogadja *Radó Vilmos*nak a bizottság kiküldésére vonatkozó javaslatát s *Radó* elnöklete alatt *Nagy László*, *Farkas Sándor*, *Horvay Ede* és *Boga Károly* tagokat küldi ki.

A dévai tanári testület indítványának azon pontját, hogy a közoktatási tanácsban elemi tanítóképző-tanárok kineveztetése tárgyában lépések történjenek, a választmány elfogadja.

7. Következik a kolozsvári áll, tanító- és tanítónőképző tanárkara indítványának tárgyalása. Az indítvány első pontja azt javasolja, hogy a rendkívüli közgyűlés bizza meg a budapesti alelnökök egyikét az ügyek vezetésével s az elnökválasztás a legközelebbi közgyűlésnek legyen tárgya. Második pontja azt javasolja, hogy a közgyűlésen meg nem jelenő tagok is szavazhassanak írásban (alapszabálymódosítás).

Az indítvány első pontját a választmány, minthogy a rendkívüli közgyűlés összehívásával már álláspontot foglalt: letárgyaltnak tekinti. A második pontját az indítványnak a választmány nem fogadja el.

8. Megbizza a választmány az elnökséget, hogy a „Szakfelügyelet” című közgyűlési tétel előadására előadót kérjen fel.

9. *Horvay Ede* jelenti, hogy a győri közgyűlés azon határozata

alapján, melyszerint egyesületünk a kolozsvári Tanítók Házában egy szobaalapítványt fog létesíteni, dr. Kovács János elnök az adományozást megindította s a nevezett alapra 10 koronát adományozott.

Köszönettel tudomásul vétetik.

Dr. Baló Fózsef,
alelnök.

K. m. f.

Jegyezte:
Németh Sándor,
e. titkár.

A dévai m. kir. tanítóképző-intézet tanárainak a Tanítóképző-intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete elnökségéhez benyújtott indítványa.

I.

A Tanítóképző-intézeti tanárok országos egyesületének közelebről összehívandó közgyűlése határozza el a következőket:

Dr. Berzeviczy Albert m. kir. vall. és közokt. miniszter úr ónagyméltóságának azon korszakalkotó jelentőségű intézkedéséért, amellyel a rövid idővel előbb még megvalósíthatatlannak látszó tanítóképző-intézeti szakfelügyelőség eszméjét nemcsak elfogadta, hanem annak megvalósítását 14861/1905. sz. rendeletében foglalt intézkedésével meg is kezdette, jegyzőkönyvileg is fejezze ki őszinte köszönetét, igaz háláját és dicséretét. És az ekkép állandóan kifejezett nagyrabecsülését mutassa ki azzal is, hogy Ónagyméltóságát az egyesület dísztagjává megválasztja.

Hasonlóképen adjon jegyzőkönyvében hosszú időkre fenmaradó állandó kifejezést igazán érzett hálás köszönetének és elismerésének dr. Neményi Imre miniszteri osztálytanácsos úr iránt is, aki mint a vall. és közokt. m. kir. miniszterium tanítóképzési osztályának a vezetője, felismervén a szakfelügyelet érdekében folytatott küzdelmünk nagy célját, lelkes pártolója és előmozdítója volt annak, hogy a szakfelügyelet megvalósulása megkezdődjék és a közelebbi jövőben végkép megtörténjék. És válassza meg a közgyűlés Ónagyságát is az egyesület dísztagjává.

Azt hisszük, oly élenken él a hála és meglegedés jóleső érzelme mindnyájunk lelkében, hogy ennek következtében minden más tanítóképző-intézet tanári kara megtette volna ezt az indítványt, ha mi meg nem tesszük s ha mi a szakfelügyelet szükségének hirdetésében és annak sürgetésében legtöbbször hallattuk szavunkat, akkor nincs benne semmi feltűnő, ha ezen indítvánnyal az eredményen való örömünk kifejezésében is az elsők közé akarunk tartozni.

II.

a) Határozza el és alapszabály-módosítással mondja ki a közgyűlés, hogy ezentúl egyesületünk tisztviselőjévé csakis tanító- vagy tanítónőképző-intézeti igazgatók és tanárok (tanárnők) választhatók meg, másféle inté-

zeteknél vagy más, bár rokon munkakörben működő egyének nem, és hogy választmányi tagul is csak kivételes esetekben lehet ilyeneket is megválasztani; és hogy a tanítóképzés belső ügyeit illető kérdésekben, ahol a tanítóképző tanárok álláspontját kell kifejezésre juttatni, a közgyűlési és választmányi szavazásokban csak tanítóképző tanár tagok vehetnek részt.

b) Határozza el a közgyűlés, hogy külön feliratban kéri a nagym. vall. és közokt. m. kir. miniszter urat, hogy az orsz. közoktatásügyi tanács tagjai sorába a tanítóképzés ügyeinek a képviselőjére tagokul tanítóképző tanárokat méltóztassék kinevezni.

Lehetetlen, hogy ne érezze az egyesület minden tanítóképző tanár tagja, hogy minden téren mily nagyfoku gyámság alatt vagyunk. Elnökeink eddig mind más intézeteknél működő egyének voltak, a választmányi üléseken a nem tanítóképző tanár tagok gyakran többségben voltak. Ezek minden nemes szándékuk mellett sem dönthettek úgy az ügyeinkben, ahogy az érdekeinknek a legjobban megfelelt volna, mert ők csak távolról és felületesen szemlélvén a tanítóképzők életét, annak közvetlen szükségait nem is ismerhették.

És kiváltképen kevés a vérünkből való képviselőnk ott, ahol ügyeink felett közvetlenül döntenek, pl. a közoktatási tanácsban. Már pedig első sorban a vezetőinket, képviselőinket hallgatják meg mindenhol, amikor a tanítóképzők bármely fontos ügyében való új intézkedés életbe léptetéséről van szó.

Eleg hivatkoznunk ezek igazolására csupán a legközelebb történetekre, minők a szakfelügyelet és a tanárképzés, továbbá a segédtanárság ügye, amelyek az új törvényjavaslatban mind úgy készültek megoldódni, hogy az nem fejlődést, hanem valóságos visszaesést jelentett volna.

Avagy kielégíthet bennünket az, hogy az új rendtartás olyan, amilyen a közoktatási tanács tanácsára lett? Nem nyugtalanító-e, hogy az új tantervi utasítások készítése a közoktatási tanácsban olyformán készül, mintha nekünk semmi közünk sem volna hozzá? Hát az, hogy könyveket is mások irnák tanítóképzőinknek s elvárják tőlünk, hogy boldogok legyünk, ha használhatjuk azokat, mert velünk még a könyvkiadók sem akarnak szóbaállani.

Összetett kézzel nézzük-e tovább is, hogy ilyen tétlen és jámbor állapotban tartanak bennünket? Nem a tanítóképzés érdeke-e, hogy önállókká legyünk, hogy haladjunk, fejlődjünk a magunk esze és ereje alapján s ne a mások megjelölte uton baktassunk inkább ide-oda, mint előre? Ha ebből az állapotból kifelé nem törekszünk, akkor azt mutatjuk, hogy nincs kedvünk es erőnk a munkához, csak követni tudunk másokat s a magunk ügyei intézésére képtelenek vagyunk és maradunk.

Hogy dolgozhassunk s a magunk erőit kifejthessük, az nem nekünk, hanem az ügynek az érdeke, amelyet szolgálunk. Az ügyet pedig erővel és lelkesedéssel csak azok szolgálhatják, akik osztatlanul egész erejüket és egész lelküket áldozzák annak.

Hálásan köszönettel fogadjuk ezutánra is az ügyeink iránt más oldalról, bárhonnan is megnyilvánuló támogatást és közremunkálást, de

ez a dolog természete szerint csak támogatás lehet s nem a magunk munkájának mások által való végeztetése.

Ez nem volna méltó sem a tanítóképző tanársághoz, sem az ő munkára utaló hivatásához.

Az ügynek az érdeke a döntő, amely felette áll minden más érdeknek.

Végül tisztelettel kérjük indítványainknak egy mielőbb összehívandó közgyűlés elé terjesztését.

Déva, 1905. ápr. 3.

Boga Károly igazgató, *Draghincescu György*, *Kolumbán Samu*, *Makay Felső*, *Kibédy Lajos*, *Lázárics Fános*, *Siber Károly*, *Kuzaila Péter*, *Hajtman Pál*, *Szalatsy Rezső*, *Heves György*.

A kolozsvári áll. tanító- és tanítónőképző-intézetek tanártestületeinek indítványa.

A kolozsvári tanító- és tanítónőképző tanártestülete együttes tanácskozásában megvitatas tárgyává tette az egyesületi elnök-válságot.

Ezen alkalommal sajnálattal veszi tudomásul Dr. Kovács János lemondását, kinek hosszas és buzgó elnöki munkásságáért köszönetét és elismerését fejezi ki.

A lemondással megüresedett elnöki állás betöltésére vonatkozólag a következőkben egyhangú megállapodásra jut:

A május 28-án tartandó rendkívüli közgyűlés bízta meg a budapesti alelnökök egyikét az elnöki ügyek ideiglenes vezetésével addig, amíg az 1906-ban tartandó közgyűlés, amelyen a tagok remélhetőleg nagyobb számmal jelenhetnek meg, az elnöki állást véglegesen betölti.

Együttal azon óhajának ad kifejezést, hogy a közgyűlés az alapszabályokat oly értelemben módosítsa, hogy a személyesen meg nem jelent egyesületi tagok, a tisztviselők választása alkalmából szavazati jogukat írásban is gyakorolhassák, mint az a legtöbb egyesületben szokás.

Kolozsvár, 1905. ápr. 29-én.

Orbók Mór, áll. tanítóképző-int. igazgató, *Belle László*, *Répay Dániel*, *Gömöri Sándor*, *Gerencsér István*, *Heinrich Fózsa* áll. tanítóképző-int. igazgató, *Imets Irén*, *Szánthó Jolán*, *Mihalik Lajos*, *Versényi Gábor*, *Csipkés Ilona*, *Méray Irén*, *May Emilia*, *Sinczky Júlia*, *Kovács Béla*.

OKIRATTÁR.

Rendeletek a fővárosban tartandó tanfolyamok tárgyában.

Gyakorlóiskolai tanítói tanfolyam.

E tárgyban a vallás- és közoktatásügyi miniszter a kir. tanfelügyelőknek és a felekezeti főhatóságoknak a következő rendeletet intézte:

Minthogy a tanítóképzés súlypontjának a tanítóképző-intézetekben a gyakorlati kiképzésre kell esnie, mert a tanítói arravalóságnak és rátermettségnek ez egyik kritériuma, melyet semmiféle elméleti tudás nem pótolhat; minthogy továbbá a tanítójelöltek gyakorlati kiképzése első sorban a képző-intézeti gyakorló iskolai tanítók kezében nyugszik: ezért szükséges, hogy ez utóbbiaknak, a jövőbeni tanítógeneráció hivatásszerű kiképzése érdekében, a mondott irányban való öntökéletesítéséhez minden lehető mód megadassék.

Ezen meggyőződéstől vezettetve határoztam el, hogy a f. iskolaév szünidejében, június hó 26-án kezdődő három hétre terjedő, főleg gyakorlati irányú tanfolyamot fogok rendezni a budapesti Pedagógiumban a képző-intézeti gyakorló iskolai tanítók (tanítónők) részére. A tanfolyam programjában előkelő hely van biztosítva a nem magyar nyelvű népiskolai növendékek közt való magyar nyelvtanítási módszernek és a gyakorlati eljárás bemutatásának.

Kivánatosnak tartom, hogy ezen tanfolyamon az állami képző-intézetek gyakorló iskolai tanítói és tanítónői kivétel nélkül jelenjenek meg; de fel fognak vétetni — jellegre való tekintet nélkül — a felekezeti képző-intézetek gyakorló iskolai tanítói és tanítónői is, ha kérvényeiket, illetékes egyházi főhatóságaik útján, május hó 25-ig ide terjesztik.

A felveendő hatvan hallgató közül, a vidékről jövő negyven fog a Pedagógiumban, illetve a tanítónők a II. ker. állami tanítónők képző-intézetben ingyenes élelmezés és lakás kedvezményében és egyenkint 40 (negyven) korona pénzsegélyben részesülni; a többi 20 szintén fog ingyen elszállásolást nyerni és igen mérsékelt díj mellett (a három hétre 25 korona) étkezést is.

A tankerületében levő képző-intézetnél működő gyakorló iskolai tanítónak (tanítónőnek) a tanfolyamon való megjelenését jelentse ide a tanfelügyelőség legkésőbbén május hó 25-dikéig.

Budapest, 1905. május hó 4-én.

Dr. Berzeviczy Albert.

Népiskolai tanítók tanfolyama.

Minthogy a f. iskolaév szünidejében az állami tanítóképző-intézeti gyakorló iskolai tanítók és tanítónők a részükre rendezendő tanfolyamon a fővárosban fognak időzni, ezen körülményből folyólag az idén nem

rendeztek a vidéki állami képző-intézeteknél elemi népiskolai tanítói és tanítónői továbbképző tanfolyamokat.

Ilyen tanfolyamok ezen évben csakis a székes fővárosban fognak megtartatni; még pedig tanítók számára a Pedagógiumban *kettő*; tanítónők részére a II. ker. áll. tanítónők képző-intézetben *egy*.

A tanfolyamok három hétre terjednek és június hó 26-án fognak megnyitni.

Mindegyik tanfolyamra hatvan hallgató vétetik fel, kik közül negyven-negyven ingyen ellátás (lakás és ételmezés) kedvezményében és 30 (harminc) korona pénzsegélyben részesül; a többi pedig ingyen lakás mellett a tanfolyam egész idejére 25 korona díjért nyerhet ételmezést.

Felvetelért pályázhatnak minden alkalmazásban levő okleveles tanító és tanítónő, *bármilyen jellegű iskolánál működik is.*

A bélyegtelen kérvények az illető kir. tanfelügyelői hivatal útján nyújtandók be, amely tankerületben a folyamodó működik.

Pályázati határidő május hó 25.

A kérvények a kir. tanfelügyelőség részéről legkésőbbben június hó elsejéig megfelelő táblázatos jelentés kapcsán ide terjesztendők.

Budapest, 1905. május hó 4-én.

Dr. Berzeviczy Albert.

Tanfolyam a tanítóképző-intézeti rajztanárok számára.

A közel jövőben életbe lép az elemi népiskola új tanterve, melynek a rajztanításra vonatkozó része didaktikai és általános pedagógiai nézőpontból is több tekintetben lényegesen eltér az 1902. évi 40181. sz. alatt kibocsátott tanítóképző intézeti tantervnek idevágó részétől. Mint-hogy pedig a népiskolai és a tanítóképző-intézeti tanterveknek egymáshoz kell simulniok, illetve utóbbinak előbbi fölé kell épülnie és a magasabb cél és az emelkedettebb nézőpont mellett is, amannak a tartalmát magában fel kell ölelnie, ennél fogva szükségessé vált, hogy a tanítóképző-intézeti tantervnek a rajzoktatásra vonatkozó része is átdolgozásnak vessék alá. Ez a munkálat elkészült és az 1905/6. iskola-év elején a tanterv életbe fog lépni.

Mínthogy a tanítás terén köztapasztalat szerint — minden új irányzat könnyen szolgáltatót okot a félreértésekre meg balmagyarázatokra, — es mínthogy az ilyenekből folyó káros kísérletezésektől szeretném megkímélve látni a tanítóképző-intézetek rajzoktatását, ennél fogva az 1905. év nyári szünidejében június hó 13-dikán kezdődő és három heti időre terjedő tanfolyamot rendeztetek az országos m. kir. mintarajziskola és rajztanárképző-intézetben a tanítóképző-intézeti rajztanárok számára azon gyakorlati szakferfiak vezetése alatt, akik az új tantervet és az annak végrehajtása tárgyában kiadandó utasításokat előkészítették és ennél fogva a tanterv szellemének legalaposabb ismerői és leghivatottabb magyarázói.

Nem kétlem, hogy ezen tanfolyamon az állami tanító- és tanítónők képző-intézeti rajztanárok és tanítónők, ha csak betegség vagy egyéb elháríthatlan akadály által nem gátolatnak, valamennyien meg fognak jelenni;

de felvétetnek — jellegre való tekintet nélkül — a felekezeti tanító- és tanítónőképző-intézetek tanerői is, ha az illetékes egyházi főhatóság útján ez iránt idejében folyamodnak.

A felveendő 40 (negyven) hallgató közül 30 a vidékről jövő, fog részesülni ingyenes ételmezés és lakás kedvezményében és 50 (ötven) korona pénzsegélyben; 10 szintén a vidékről jövő ellenben csak ingyen elszállásolást nyer a többiekkel a budapesti Pedagógiumban (Győri-ut) és ugyanott igen mérsékelt díj mellett (a három hétre 25 korona) étkezést is fog nyerhetni.

A tanítónők a budapesti II. kerületi áll. tanítónőképző-intézetben lesznek hasonló körülmények között lakásra és ételmezésre elhelyezve.

A tanfolyamnak június 13-án való megnyitását azon körülmény teszi szükségessé, hogy a tanfolyam hallgatóinak alkalmuk nyiljék az új irány gyakorlati kivitelét a főváros különböző iskoláiban szemlélhetni.

Pályázati határidő a felekezeti tanító- és tanítónőképző intézeti tanárookra nézve f. évi május hó 25-ike. Felhivom a tanfelügyelőséget, hogy a kerületében levő képző-intézetenél működő rajztanárnak (tanítónőnek) a tanfolyamon való megjelenését, legkésőbbben május hó 25-ig ide jelentse.

Budapest, 1905. május hó 4-én.

Dr. Berzeviczy Albert.

VEGYESEK.

Pályadíjnyertes tanárjelölt. A tanítóképző tanárjelölti collegium egyik tagja, *Quint József*, az egyetemen a «Pasquich»-alaptól hirdettet növényteni pályadíjat «A Római fürdő Bacillariáinak systematikai feldolgozása» című értekezésével megnyerte. Ez önálló vizsgálatokon alapuló dolgozatában, melyet a nyertes a Pedagógium biológiai laboratóriumában dr. Váangel Jenő tanára vezetése és utasításai szerint készített, a Római fürdőből 147 faj kova-moszatot sorolt fel. A talált fajok legnagyobb része Budapest florájában eddig ismeretlen volt, sőt köztük a tudományra nézve is számos új faj van.

E hírről annyival is inkább szives örömmel számolunk be, mivel *Quint József* tanárjelölt immár a második, aki, mint a tanítóképző tanárjelöltek collegiumának tagja, érdemes dolgozatával elvitte a pályadíjat az egyetem többi polgárai elől.

Kimutatás

a f. évi május hó 15-éig befizetett tagsági díjakról.

1904-re: Izák János (8 kor.).

1905-re: Stepanko Albert, Entz Jolán, Pinkert Zsigmond, Hegedüs János (8—8 kor.)

1905. I. félévre: Láng Mariska (4 kor.).

Horvay Ede,
egyed. pénztáros.

Vizsgálati • ajándékul iskolai könyvtárak számára a legolcsóbb, legjobb és legalkalmasabb a

FILLÉRES KÖNYVTÁR

Magyar fiuk, magyar leányok számára. • Szerkeszti: PÓSA LAJOS.

Elbeszélések, regék, történelmi elbeszélések, versek, szindarabok és utleírások gyűjteménye.

Egy-egy kötet ára színes borítéku bekötésben **50 fill.**

Most jelent meg:

201.	Havas István. Az ihácsi kis kakas. Elbeszélések, képpel	50
202.	— Csipkerózsák. Verseks... ..	50
203.	Herman Ottóné. Ők ketten. Mesék, elbeszélések, képekkel	50
204—206.	Lengyel Laura. A virradat napja. Történelmi elbeszélés, képekkel	1.50
207.	Pósa Lajosné. Olvassuk csak. Elbeszélések... ..	50
208.	Havas Mihály. A hősök. Hazafias elbeszélések, képekkel	50
209.	Egri György. Igaz is, nem is. IV. gyűjtemény... ..	50
210.	— V. gyűjtemény... ..	50
211.	Kiszely Róbert. Képek a nagy természetből	50
212—213.	Sas Ede. A virágok költője, képekkel	1.—
214.	Krúdy Gyula. Előre. Hazafias elbeszélések, képekkel	50
215.	Sebők Zs. Utazás tündérországba. Mesék	50
216.	— Pattogatott kukorica. Mesék... ..	50
217.	Dingha Béla. Kókumfitty király országa	50
218.	Gaal Mózes. A szurtos kis inasról... ..	50
219.	Benedek Elek. Elek apó meséi. III. gyűjtemény	50

177—178. Sas Ede. Kurucok csillaga. **II. Rákóczi Ferenc.** Tört. elbesz. kép. 1.—

☞ Minden kötet külön is kapható. ☜

Megrendelésnél minden címért 54 fill. (4 fillér portóra való) küldendő be, hogy aztán bérmentve küldjük meg a rendelt köteteket. Húsz kötetért 10 korona küldendő be.

— A Filléres Könyvtár teljes gyűjteményét kívánatra mindenkinek megküldjük. —

A hajhullás oka és megakadályozása.

A haj kihullásának sokféle oka lehet. Oka lehet: fertőző betegség, vérszegénység, idegesség. Leggyakoribb oka azonban a fejbőr megbetegedése. A fejbőrnek pedig különösen az a betegsége, melyet *korpás* neveznek. A fől-szaporodott korpá össze-nyomja, elsorvasztja a hajszálakat. A korpás fejbőrön azonfelül bakteriumok is telepednek meg, melyek ugyancsak pusztítják a hajgyökerét. Ha tehát a haj kihullásának elejét akarjuk venni, fejkorpa képződését kell megakadályoznunk. Ha pedig a már megindult hajhullást meg akarjuk állítani, a korpától kell a fejbőrt megtisztítanunk. Legjobbnak bizonyult erre a célra **Petrol Egger**. Aki rendszeresen használja ezt a hajszeszt, annak soha fejkorpája nem lesz és így

nem is fog soha hullani a haja. Akinek pedig korpás a bőre és azért hull a haja, az csak dörzsölje be párszor a fejbőrét ezzel a szeszszel és rövidesen el fog tűnni fejről a korpá és el fog állani a hajának a hullása. A *Petrol Egger* minden más eredetű hajhullást is megszüntet, mert erősíti, edzi a fejbőrt és alkalmassá teszi arra, hogy új hajszálakat növezzén.

Petrol Egger a legalkalmasabb hajápolószer állandó használatra.

Ára 2 kor. 40 fill.

Készíti: Gyógyszertár a „Nádor”-hoz, Budapest, VI., Váci-körút 17. sz.

A legjobb fogtisztítószer

az, amely a fogakat alaposan megtisztítja, a zománcukat azonban nem bántja. A legjobbak között is első helyen áll a Dr. EGGER-féle

Chlorkáli-fogpaszta.

Ez nemcsak gyökeresen tisztítja és a legkevésbé sem rongálja a fogakat, hanem alaposan fertőtleníti és szagtalanítja a szájüreget is, miáltal elejét veszi annak, hogy bomló ételmaradékok és baktériumok rontsák meg a fogakat. Aki ezt a fogpépet állandóan használja, annak mindig vakító fehér és ép marad a foga.

Ára
1 tubusnak
70 fillér.

Főraktár:
Gyógyszertár
a „Nádor”-hoz
Budapest, VI.
Váci-körut 17.